

MAGYAR

TANÍTÓKÉPZŐ

A TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZETI TANÁROK ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK
KÖZLÖNYE

FELELŐS SZERKESZTŐ:

NAGY LÁSZLÓ

SZERKESZTŐTÁRS:

FARKAS SÁNDOR

1905

ÁPRILIS

XX. ÉVFOLYAM

IV. FÜZET

===== MEGJELENIK HAVONKÉNT =====

BUDAPEST

SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉS

Andrássy-ut 10.

TARTALOM.

TANÍTÓKÉPZÉS.	Oldal
Meghívó a redkivüli közgyűlésre	193
Gömöri Sándor. A tanítóképző-intézetek egységes felügyelete	193
Szöllősy István. Egységes tanítóképzés — egységes szakfelügyelet	197
Tanár. A képzők állami szakfelügyelete	201
X. A katolikus Tanügyi Tanács ülése	203
Peres Sándor. Óvóintézeteket a tanítóképzők mellé	206
Az ev. ref. zsinat és a tanítóképzés	208
Boga Károly. Gyermektanulmányozás	211
ELMÉLET.	
Szenle Pál, Lotz Károly	214
Vargha Dénes. A tantárgyak egymáshoz való viszonya (Fritsch E. után)	218
IRODALOM.	
Peres Sándor. Könyvem bírálatára	228
Barcsai József. A gyermeki elme fejlődése és működése, dr. Rauschburg Páltól	235
Dr. Baló József. A debreceni kollégium és pártikulái	240
Dr. Baló József. A kassai tanítóképző története	242
A hazai rajzoktatás ismertetése külföldön	243
EGYESÜLETI ÉLET.	
Komoly ügy	243
Rendkívüli közgyűlés	245
Németh Sándor. Választmányi ülés jegyzőkönyve	246
Nagy László. A Tanítóképző-Intézetek Országos Egyesületének reformja	250
OKIRATTÁR.	
Rendelet a magán úton készülő különbözeti és képesítő vizsgálata tárgyában	251
VEGYESEK	
Pénztári kimutatás	252
	254

Szerkesztőség: Budapest, VIII. Üllői-út 16/b.

Kiadóhivatal: Budapest, VI. Andrassy-út 10.

Egyesületi tagdíj:

<i>évenként</i>	8 korona
<i>félévi részlet</i>	4 korona

Előfizetési díj:

<i>egész évre</i>	8 korona
<i>félévre</i>	4 korona

A «Magyar Tanítóképző» megjelenik — július és augusztus kivételével — havonként legalább 2 és félvnyvi terjedelemben.

Egyesületi tagok a „Magyar Tanítóképző”-t a tagdíj fejében kapják. **Tagsági jelentkezések Sztankó Béla** főtítkárhoz (Budapest, I. Mozdony-u. 5/b.) intézendők.

A tagdíjak **Horvay Ede** egyesületi pénztárhoz (**Budapest I., Attila-utca 23. sz.** küldendők be.

A reklamációk és előfizetési pénzek a kiadóhivatalhoz (Singer és Wolfner könyvkereskedése) intézendők.

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

XX. ÉVFOLYAM.

1905. április

IV. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

MEGHIVÓ

a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesületének f. é. május hó 28-án, délelőtt 9 órakor, Budapesten a *Tanítók Házában* (VIII. ker., Szentkirályi-u.) tartandó
rendkívüli közgyűlésére.

Tárgysorozat:

1. Az elnök lemondása.
2. Elnökválasztás.
3. Az alapszabályok módosítása.
4. A szakfelügyelet.
5. Indítványok.

Budapest, 1905. április 10-én.

Az elnökség.

A tanítóképző-intézetek egységes felügyelete.

Az állami tanítóképzőknek a vármegyei kir. felügyeleten kívül eddig is meg volt az egységes szakfelügyeletük, melyen a f. évi febr. 14-én 14861. sz. a. kiadott vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet nem is változtat. A haladás tehát, mely ezzel a rendelettel kezdetét veszi, abban van, hogy most már a felekezeti, tehát hazánk összes tanítóképző-intézetei is egységes szakfelügyelet alá kerülnek. És kétségtelen tény, hogy ez a felügyeletben és ez által a tanítóképző-intézetek fejlődésében korszakos esemény.

Idővel majd kitűnik, vajjon szerencsés elhatározás volt-e a felügyeletet a négy általános szakfelügyelő között a fentartó hatóságok, a felekezeti szempont és a férfi és nőtanítóképzők szempontja szerint megosztani és vajjon elégséges-e az öt szakfelügyelő. Az 1903-ik évi *miniszteri jelentés* szerint volt összesen 86 tanítóképzőnk, ebből azonban 7 polgári isk. tanítóképző, melyeknek — úgy tudom — megvan a maguk külön felügyeletük. Marad tehát 79 el. tanítóképzőnk és pedig 25 á. l. el. tanító- és tanítónőképző, róm. kath. tanítóképző 11, görög kath. 5, görög kel. 4, izraelita 1, tehát a protestánsokén kívül $11 + 5 + 4 + 1 = 21$ felekezeti tanítóképző; azután róm. kath. tanítónőképző 19, görög kath. 1, görög kel. 1, tehát a protestánsokén kívül 21 felekezeti tanítónőképző; végül ág. hitv. ev. tanítóképző 6, ev. ref. 3 és ev. ref. tanítónőképző 2, összesen $6 + 3 + 2 = 11$ protestáns tanító- és tanítónőképző. Van még egy egyesületi tanítóképző is, mely valószínűleg szintén az áll. intézetek szakfelügyelete alatt van. Ebből látható, hogy dr. Kiss Áron szakfelügyelete alatt csak félannyi intézetet van, mint a többi szakfelügyelő alatt, ami szembetűnő aránytalanság. Egyébként a felügyelet megosztásában a felekezeti szempontnak tekintetbevételét helyesnek tartom magam is, mert hiszen a *főcél*: az ugyanazon nemű intézetek munkájának összehasonlíthatása, az elért eredmények egybevetése és ez alapon a nevelés és tanítás egységének biztosítása és a tanítóképzés munkájának eredményesebbé és szakszerűbbé tétele és így az egységes magyar nemzeti állam kiépítésében a tanítóképzésnek jutó feladat megoldhatása: ez így is biztosítva van. Továbbá szemelől nem tévesztendő, hogy a nagyobb egységek — mint amilyen a magyar tanítóképzés intézménye — kisebb egységekből állanak, u. m. állami- és felekezeti-tanítóképzés, melyeknek egyéni életét külön-külön ismét csak összehasonlítással lehet jól megfigyelni és melyek egyéni életének figyelembe nem vétele sem természetes, sem helyes nem volna.

Más kérdés, vajjon elégséges-e az az öt szakfelügyelő? Hogy a szakfelügyelő félig-meddig alapos tapasztalatokat szerezzen valamely intézet állapotáról, legalább egy teljes hetet kell ott töltenie olyan időben, mikor mindennemű munka folyik. Ha ez évről-évre történék különböző, előre meg nem határozott időben, akkor pár év alatt a szakfelügyelő megismerkedhetik a tanárokkal, növendékekkel és az intézet állapotával; akkor számbaveheti a szakfelügyelő azokat az imponderabiliákat, azokat a subjektív és specifikus tényezőket, melyeknek mindig nagy szerepük van, midőn emberek munkájának és egész lényének megítéléséről van szó, melyek számbavétele nélkül hozott ítélet sohasem lehet igazságos ítélet és melyeket futólagos látogatások alkalmából nem lehet kellőleg észrevenni. Nyilvánvaló, hogy ez a most szervezett szakfelügyelet nem lehet ily alapos szakfelügyelet, mert teljes lehetetlenség, hogy a most megbízott szakfelügyelők évenként legalább egy hetet töltsenek a felügyeletükre bízott minden intézetben. Ezt még akkor sem tehetnék, ha egyéb és pedig főbb hivataluk nem volna. Én csak elképzelem, gondolom — de nem tudom biztosan — hogy 10—12 intézetre talán képes volna egy felügyelő, kinek egyéb hivatala nem volna (úgy, mint a középisk. főigazgatók) alapos, a miniszteri rendelet intencióinak megfelelő felügyeletet

gyakorolni, nemcsak a szorosán vett szakfelügyeletet, hanem általában az egész felügyeletet, tehát a személyi és anyagi administratív ügyeket is elvégezni. Ily felügyelet mellett aztán természetesen nem volna szükség a megyei kir. tanfelügyelőkre. 79 el. tanítóképző intézetünk van, 6—7 állami szakfelügyelő tehát elvégezhetné a teljes felügyeletet és nélkülözhetővé tenné a megyei kir. tanfelügyelők felügyeletét. Középiskola (gymnázium és reáliskola) van az 1903. évi kimutatás szerint 198 és ezek 12 főigazgatói tankerületre vannak osztva, esik átlag egy főigazgatóra $16\frac{1}{2}$ intézet. A középiskolák ugyan 8 osztályúak, de munkájuk, működésük korántsem annyira differenciált, mint a tanítóképzőké, nem is szakintézetek és csak kivételesen internátusos intézetek. Eppen azért 12 tanítóképzőnél többet nem kellene egy felügyelőre bízni, ha azt akarjuk, hogy a felügyelet az eléje tűzött célt elérje, ha azt kívánjuk, hogy a rábízott feladatot megoldja.

Ez a februári miniszteri rendelet röviden bár, de oly találóan indokolja a különös felügyelet szükségességét, hogy mikor olvassuk *elhatároztam, hogy a tanítóképzés tanulmányi ellenőrzésének és irányításának egységessé és intenzívebbé tétele és annak révén az általános szellemi niveau emelése céljából*, azt várna a tanítóképző-tanár, hogy tovább így legyen következők: a kir. tanfelügyelők *tanulmányi, szakirányú* hatáskörének megszüntetése mellett „ *a tanítóképzők tanulmányi ügyeinek ellenőrzésére és irányítására szakfelügyelőket . . . fogok alkalmazni*“.

Ámde nem így következik. A kir. tanfelügyelők hatásköre érintetlenül hagyatik és a szakfelügyelők csak arra valók, amit a megyei kir. tanfelügyelők azon körülménynél fogva, mert többnyire csak egy vagy két ilyen intézetre ügyelnek fel, nem tudnak elvégezni. A kir. tanfelügyelők tanítóképző-intézeti felügyeleti hatáskörének teljes megszüntetése 1868-ki és 1876-ki törvényekbe ütközött volna, ezt tehát egyelőre, megfelelő törvényhozási intézkedés híján várni sem lehetett és ennél fogva oly szerencsések vagyunk most már mi is, hogy szakfelügyeletünk is van és a régi megyei kir. tanfelügyelet is megmaradt. Sőt mivel az egyes intézetekben közvetlenül az igazgatók is felügyelnek, tulajdonképpen hármassal felügyelet is boldogítja a hazai tanítóképzést, mihez a felekezeti képzőkben még a felekezeti felügyelet járul. A tanítóképző-tanárok országos egyesületének jelenlegi érdemes elnöke régebben azt a felfogást vallotta, hogy sem kir. tanfelügyelői, sem külön szakfelügyeletre nincsen szükség a közvetlen és a központi felügyeleten kívül. Én érdemes elnökünk felfogásában nem osztottam sem régebben, sem mostan, de meg vagyok győződve, hogy a tanítóképzők ezen többes felügyelete nem szükséges, illetőleg, *hogy a megyei kir. tanfelügyelő felügyelete fölösleges*.

Minden külön nem közvetlen felügyeletnek egyedül az adja meg a létjogosultságot, amit a februári, a szakfelügyeletet megindító rendelet helyesen kiemel, hogy alkalma legyen „*különböző körülmények és eltérő viszonyok között működő hasonló tanintézetek munkájának összehasonlítása és az elért és elérhető eredmények egybevetése*“, hogy ez által az egész intézmény sikeresebben vehessen részt a nagyobb szociális szervezet, az állam, a nemzet elé tűzött feladatok megoldásában. Ezen összehasonlíthatás és egybevetetés nélkül a felügyelet nem csinál egyebet, mint amit a

közvetetlen felügyelet, az igazgató is elvégez. Tehát fölösleges, sokszor éppen káros.

Egyetlen egy súlyos ok van, melyet azok, kik a jelenlegi megyei kir. tanfelügyeletet a tanítóképzőkben is fenn akarják tartani, felhozhatnak: *a népiskola és tanítóképző közötti állandó kapcsolatnak, egymásra való hatásnak szükségessége.* Szükség van arra, hogy a tanítóképző munkájában sohase tévessze szem elől a való népiskolai életet a maga fogyasztásaival, törekvéseivel; szükséges, hogy a tanítóképző működését a nemzeti, a társadalmi életnek nemcsak kiépítendő jövője, de jelene is irányítsa. Ezt bár nem egyedül, de főképpen a megyei kir. tanfelügyelő hivatott ellenőrizni. És mi az ebből a szempontból szükséges kapcsolatot nem is akarjuk fölbonani. Hiszen ha majdan, valamikor meglesz a külön szakfelügyeletünk a megyei kir. tanfelügyelet hatáskörének megszüntetésével, *a képesítő vizsgáti bizottságban akkor is mindenütt ott lesz a kir. tanfelügyelő* és pedig igen sok helyütt mint elnök, mert hiszen a 6 vagy 7 külön tanítóképző-intézeti felügyelő (főigazgató) úgy sem lesz képes a 79 hazai tanítóképző-intézeti képesítő vizsgálatot vezetni, hacsak országos képesítő vizsgáló bizottságokat nem szerveznek. És a képesítő vizsgálatok *éppen elég alkalmat adnak a megyei kir. tanfelügyelőknek annak az elbírálására,* hogy a tanítóképzés nem követ-e délibábos célokat, nem távolodik-e túlságosan a való élet talajától.

A többi érv, amelyet a jelenlegi felügyelet szükségessége mellett felhozunk, olyan, mellyel csak a laikusokat téveszthetik meg. Azt mondják a többi között, az ellenséges érületű felekezeti tanítóképzők (oláh, szerb, szász) közeli ellenőrzése is megkívánja a mai felügyelet főtartását. Azzal azonban nem dicsekednek az igen tisztelt kir. tanfelügyelők, hogy a legutóbbi időig sem tudták megakadályozni azt, hogy ezekben a nemzetiségi tanítóképzőkben olyan tanítók is ne kapjanak oklevelet, akik nem tudnak eléggé magyarul. És mintha bizony a külön, csupán tanítóképzői szakfelügyelet az általuk eddig elért eredménynél többre nem volna képes!

De nézzük, mit tehet a jelenlegi felügyelet a *módszer* tekintetében? Elrendelheti-e, hogy a tanár ezt vagy azt a módszert kövesse? A legújabb tanítóképző-intézeti rendtartás értelmében ezt a tanítóképző-intézeti *tanártestület* van hivatva megállapítani, a kir. tanfelügyelő tehát csak vagy a személyes látogatása alkalmával vagy a tanártestületi ülésekről fölvetett jegyzőkönyvek fölterjesztése alkalmával tehet a módszerre megjegyzést, amit azonban a testület kellő indokolás mellett nem köteles magáéva tenni. Ami munkánk eredményét illeti, pedig nincsen összehasonlítható mértéke. Ítéletei tehát igen könnyen egyéni subjektív természetűek.

A tanítóképzés szakszerű felügyeletét megnehezíti továbbá az a körülmény is, hogy a tanítóképzőnek a szakintézetek között alig van párja munkájának sokfélesége, differenciáltsága tekintetében. Ugyan hány olyan sokoldalúlag művelt férfiú van, aki a pedagógiai szaktárgyakat újszólván az összes tudományszakból vett tantárgyakat, továbbá a zenét, éneket, kézimunkát, kertészetet, gazdasági ismereteket, testgyakorlatokat, tűzoltóságot képes volna szakszerűleg megbírálni! Egy tanító-

képző-intézeti főigazgató *legalább összehasonlíthat* és ilyenformán könnyebben juthat *bizonyos objektív mértékhez, kritériumhoz*, de akinek ez az objektív kritériuma nincsen meg, az az intézeteket látogathatja, egyik-másik dolgot előbbre viheti, de *az egészet* nem fogja tudni egyenlőképen megbirálni. Azt a tanítóképesítő-vizsgálatot, melyet az új népiskolai törvényjavaslat tervez, könnyebb lesz bírálni, mert az tisztán szakirányú, nem a tanítójelölt általános műveltségére, hanem főképp a népiskolai gyakorlati ismeretekre, ügyességekre fog kiterjedni.

Vallás- és közoktatásügyi miniszterünk és tanítóképzési szakosztályunk főnöke a februári rendelettel a felügyelet továbbfejlesztésében az egyedül helyes útra lépett, melyen a művelt külföld régen van és csak kívánatos, hogy a hazai politikai viszonyok alakulása minél hamarább megengedje, hogy ezen az úton előre haladjunk addig, ameddig azt a februári rendeletben meghatározott cél okvetetlenül szükségessé teszi.

Gömöri Sándor.

Egységes tanítóképzés — egységes szakfelügyelet.

Méltán tett örvendetes hatást Berzeviczy miniszternek az a rendelete, mellyel a tanfelügyelők kötelességeinek épségbentartása mellett szakfelügyelőket nevezett ki a tanítóképzők tanulmányainak ellenőrzésére. A rendelet egy igazság kifejezése, mely tanítóképzésünk újabb fejlődésében lassu küzdelemmel ugyan, de mind biztosabb erővel domborodik ki. A mi igazságunk, mely a nemzeti közoktatás életerejéből való, hogy a tanítóképző céljában és eszközeiben önálló intézmény, melynek erőben gyarapodása nem függhet véletlen körülményektől. Ez a rendelet érthetően fejezi ki, amit kedvezőbb politikai körülmények között kifejezett intézmény fog hangos szóval hirdetni, hogy valamint a tanítóképző-intézet nem egy a középiskola egy fajtájával sem, noha az általános műveltségért való tárgyakat tanítanak benne, nem egy a népiskolával sem, bár a népiskolai tanítás művészetére készülnek elő benne a tanulók. Nem lehet eléggé nyomatékosan kiemelni a tanítóképző-intézet önálló voltát. Hiszen talán most is vannak még tanítóképző tanárok is, akik be nem vallják ugyan, de szívük mélyén úgy érzik, hogy a tanítóképző *kevesebb* mint a középiskola, mert *más*. Azaz, hogy *e más* miatt az ő tekintélyük *kisebb* a középiskolai tanárénál, holott az intézménynek és vele a tanároknak az ad létjogot — ami nélkül maradandó tekintély sincs, — hogy vannak jellemző tulajdonságai, melyekben célja, önálló hivatása semmi mással össze nem cserélhető módon fejeződik ki. Ez a rendelet igen tapintatos halk hangon ugyan, de nem erő nélkül mondja meg mindenkinnek, aki a népoktatásban dolgozik és vezet, hogy a tanítóképző-intézet lelki világa más forma, mint a népiskoláé. Más az anyaga, mások művészetének eszközei, másoknak kell lenniök a gondolatoknak, amelyekkel művésze tagolásába és irányzásába behatolunk. Valamint a társas élet elevenségére, termékenységére jó, hogy az emberek sokfélék, a közművelődésnek is hasznára van, ha az iskolafajokat céljaikban, tanítóikban, tanulmányaik anyagában nem szorítjuk bele egy for-

mába. Az egészséges gondolat és érzés megteremti a maga alakját, de a legszebb alak sem tud tartalmat teremteni. Ne féljünk attól, hogy ez az összefüggés szálainak a megszakítását jelenti: azért, hogy minden iskolafaj külön-külön önálló egyéniség, a közoktatás lehet egységes, hisz a részletek elmosódó körvonalai sehol sem lehetnek biztosítékai a művészi egységnek. Vagy a jóhíszeműségükben, vagy a tisztalátásukban kell valami hibát keresnünk, akik a népoktatás egységét féltik a tanítóképzők szakfelügyeletétől. Gyenge egység az, ahol a népiskola és a tanítóképző között nincs más közösség, mint a királyi tanfelügyelő, aki lángbuzgalommal eltelve sem igen vehet részt a tanítóképző életében máskor, mint a tanítóképesítő vizsgálatokon. Hogyan sugalja tehát a tanítóképzőknek a népiskolai szellemet, mely nélkül csakugyan nem lehet üdvösséges a tanítóképzés.

Nem a királyi tanfelügyelőnek a hivatása, hogy a népiskola gyakorlati fejlődésének föltételeit a tanítóképzőknek közvetítse. Ezek maguk vetik össze ideáljaikat az élet körülményeivel s így dolgoznak ideáloktól fogant és a tartalmában és alakulataiban változó élettől módosított eszközökkel. Nem jó tanítóképző az, aki nem lehetne bármikor jó tanító valamelyik népiskolában. Akinek pedig idegen a lelke a népiskolától, nem fogja azt hozzákötni a legzseniálisabb tanfelügyelő sem. Ez a kapocs a tanítóképző és a népiskola között nem is lehet más, mint a tanítóképző tanári testületek szelleme, mely a tanárok arravalóságán kívül tanulmányaikból lelkedzik és a tanítóképző igazgató pedagógiai érzékétől, összefoglaló erejétől erősödik. Ezt a felfogást fejezi ki Berzeviczy miniszter népoktatási törvényjavaslatának az a szándéka is, hogy a királyi tanfelügyelők mellé a tanítóképzők testületeiből is nevezzenek ki népiskolai látogatókat. Ha ebből valóság lesz, ez egyaránt javára fog válni a tanítóképzőnek és a népiskolának. A tanítót a teremtő bírálat erejével támogatja munkájában, ha látogatásakor az mondja meg róla véleményét, ki hozzájárult pedagógiai felfogása kialakulásához. Bizalmasabb és szeretetet ébresztőbb a hang, melyen a volt tanár szól, aki a gyöngeségeket látva tulajdonságokra is vissza tud emlékezni és midőn a jót dicseri, a régi gyöngékre hivatkozva az elért sikerben a kitartás erejét ültetheti el. De ugyanilyen hasznos eredményeket hozó a tanítóképző tanár népiskolai látogatása a tanítóképzésben is. Az élet kipróbálja az eszméket. Nem lehet mindent megvalósítani, amit szépen kigondolunk. „A gondolkozók érzéketlen papirra írják gondolataikat, én azonban az emberek bőrére írok, amely csiklandós!” mondta II. Katalin Diderotnak, mikor ez méltatlankodott, hogy szép előadásait az emberi jogokról meghallgatta, de gondolataiból semmit sem valósított meg. Jó, ha a tanítóképző maga is megismeri mennyire csiklandós ott az élet, ahol tanítványaival ideáljait meg akarja örökíteni. Magasra emelkedett ideáljai lesznek ezután is, de atyafiságosak a többi életjelenséggel, azért nem fognak idegenkedést kelteni. Meg aztán megtermékenyül a fantáziája, hogy ne könyvet előmondó és leckét hallgató gép váljék belőle, hanem folyton teremtő művész maradjon, kinek anyaga a tanítványok érzés- és gondolatvilága.

Ez a valódi kapocs a tanítóképző-intézet és a népiskola között.

Mentől többen vannak a testületben, akik így meg-megifjulhatnak a népiskolai élet vizében, annál szilárdabb lesz ez a kapocs, de az mindenestre kívánatos, hogy részes legyen e munkában a tanítóképző igazgató. Ő ismeri legjobban a képző tanárok képességeit, a növendékek fejlődésére való kihatásukat, ő foglalja összhangba ez erők nyilvánulását, az ő pedagógiai felfogása lesz az új tanítók belépőjegye az életbe, neki hivatása tehát első sorban figyelemmel kísérnie, mint apostolkodnak a kibocsájtott ifjak ott, ahová részben az ő közvetítésével jutottak. Mindig emelkedik a lelkem, ha Diesterwegre gondolok, aki a Rheinische Blätter-t alapította, hogy a mőrsi képzőtől elszakadt ifjakkal azután is megtartsa a szellemi összeköttetést.

A népiskola belső életének átérzésére és ismeretére a tanítóképzőket nem képesítheti a királyi tanfelügyelő, de semmiféle szakfelügyelő sem. Ez a munka a tanítóképző tanárképzése. Azért is nem lehet ez olyan mint a középiskolai tanárképzés. A tanítóképző tanárnak, midőn hivatását végzi, nemcsak szaktudományát kell lelke egész tüzével körülvennie, de szeretettel kell befogadnia lelkébe mindazt, ami a népiskola élete. Amikor a tanítóinak vágya és reménye, ami az ő iskolai és társadalmi munkásságának segítő eszköze vagy akadályja, a tanítóképző tanárra is jelentős, az ő szívét éppen annyira hevítő tudás mint a tudomány és művészet azon igazságai, melyeknek a közoktatás legfelsőbb intézményeiben vannak kutatói és hirdetői. Ez a szempont teszi kívánatossá, hogy a tanítóképzők tanárképzésének eddig kifejlődött formája megmaradjon. Csak aztán úgy fejlesszük, hogy a célt mind jobban szolgáló tartalomban gazdagodjék a forma, melyet éppen a népoktatás egységes szellemének eleven ereje teremtett magának. Ha majd a törvény nemcsak cimben, hanem tanító erőiben és anyagi eszközeiben is főiskolává fejleszti a budai Pedagógiumot, melybe csakis a legalább egy évig tartó elemi iskolai gyakorlat után megszerzett végleges tanítói oklevéllel vesznek fel tehetséges ifjakat polgári iskolai tanárjelölteknek és az ezekből lett tanárok közül a legnagyobb hivatásszeretettel és tudással bírókat választják ki tanítóképző tanárjelölteknek: nem kell attól félni, hogy a tanítóképzőkben kevéssé fejezik ki a kor tudományát és érzését, de attól sem, hogy a tanítónövendékek a népiskola életének ismerete és szeretete nélkül kerülnek ki a falvakba és városokba. Nincs a felügyelőnek az az alakja, mely a népoktatásnak nemzeti gondolatban kicsucosodó egységét annyira hatásos módon tudná szolgálni, mint az egész országra kiható egységes tanítóképző-tanárképzés. Enélkül pedig a legjobb felügyeleti rendszer sem teremtheti meg az egységesen föllendülő tanítóképzést; a népoktatás irányító középpontját. A leglelkesebb érzés, a legszebb gondolat csak akkor termő mag, ha jó talajba kerül. A szakfelügyelő munkásságában sem azok a gondolatok a legbecsesebbek, melyek az ő lelkében élnek a haladásról, hanem azok az elhatározások a haladás munkájára, melyeket a tanítók lelkében felébreszteni tudott. Mikor a tudomány és a népoktatás szellemétől egyformán áthatott tanárok fognak tanítani az ország minden tanítóképző intézetében, akkor a szakfelügyelőnek mostani rendelettel megalkotott kezdő formájában is jobban lehet biztosítani a tanítóképzés tudományos szakbeli és

nemzeti egységét mint az ideális szakfelügyelet mellett olyan testületekkel, melyek tagjai a legkülönbözőbb tudással és érzülettel kerülnek össze. Az egységes képzésből származó egységes szellem meg fogja teremteni a maga eszközeit. Végül erejében annyira fog növekedni, hogy a nemzeti köztudatban meggyökerezheti a tanítóképzés államosításának szükségességét. A tanítóképzés akkor lesz csak igazán egységes, a szakfelügyelet is akkor fogja csak igazán kifejthetni teremtő erejét a nemzeti közművelődésben.

Az idők változása mostanság talán kedvező lesz arra, hogy az egységes tanítóképzés és az egységes szakfelügyeletről táplált vágyaink törvényekké válósuljanak. Akik a minisztériumban ügyeinket intézik, velünk fognak örvendeni, ha így lesz. Ha azonban az állami élet megalkadásokat parancsoló körülményei a lassu haladásra kényszerítenék is az intéző kormányférfiakat, minékünk örvendeniük kell mindennek, ami valamivel is előre visz, de azért szem elől nem tévesztjük, hangoztatni meg nem szününk, hogy az egységes tanárképzésen, egységes tanítóképesítésen és egységes szakfelügyeleten át el kell jutnunk az *állami tanítóképzésig*. Ennek nemzeti szellemében már akkora lesz az erő, hogy a mai tagolt népoktatásban is biztosítja a tudásnak és érzületnek azt a mértékét, melyen mint rendületlen alapon építhetik az összes tényezők mind magasabbra a nemzeti államot.

A szakfelügyeletről szóló rendelet nemcsak a benne kifejezett iskolaügyi elv miatt kedves nekem. Azt hiszem, hogy a mellékfoglalkozásként kapott megbízás is lehetővé teszi az új felügyelőknek, hogy a nemzeti gondolatban közelebb hozza egymáshoz azokat, akik azt hiszik, hogy távol vannak egymástól, vagy igazán ellenkező irányban járnak. Kerületés nélkül kimondom, hogy a nemzetiségi tanítóképzőkre gondolok. Jól esik hinnem, hogy a miniszter megbízottaiban nemcsak elég tapintat lesz mindazt a nem lényegbe vágó külsőséget szóvá nem tenni, ami fölösleges ellenállást okoz, hanem elég tisztalátás is, hogy a mutató formába burkolt és pillanatnyi hatásra szánt jelentéktelenség mögött észrevegyék a veszedelmes szellemet, mely állandó és maradandó kihatású. Bizton hiszem, hogy vizsgálatainál nem elégszenek meg a nekik szánt fél igazsággal, de ők sem tartózkodnak majd az egész igazság kimondásától. Hiszen minden igazságnak van olyan kellemes alakja, melyben ki lehet fejezni az egészet. Ez pedig nagyon szükséges. Van a nemzetiségi tanítóképzők életében nem egy fogyatékoság, amely több mint szépséghiba. Ezek el fognak mulni, ha többszöri látogatás után a szakfelügyelők meg fogják találni azokat a kifejezéseket, melyekben szerencsésen egyesül a sima tapintat és az öntudatos erő. Akik a túlzó nemzetiségi szellemnek eddig sem voltak harcosai, az állam erejéből nemcsak a záróvizsgálaton érezvén valamit maguk mögött, egész éven át közvetlenebb szóval fognak beszélni abban a szellemben, mely az egységes tanítóképzés felé visz; akik pedig megszokták, hogy a sorok közé jól megérthető módon helyezték el a magyar állam egysége ellen irányuló gondolataikat és érzéseiket, mind jobban leszereznek, ahogy észreveszik, hogy a sorok között is rajtakapják őket. Teljes javulás persze csak akkorra várható, ha a felügyelőknek nemcsak bíráló, hanem intézkedő

hatalmuk is lesz. Akkor is csak úgy, ha a felekezeti tanítóképzők tanárai is onnan kerülnek ki, ahonnan az államiak. Mert ismételten is hangsúlyozom, hogy a tanítóképzés súlypontja nem a felügyeletben, hanem a tanárképzésben van. Itt alakulnak ki végleg a tanáregyéniségek s csak ilyen öntudatos egyéniségek fejthetik ki minden tanítóképző-intézetnek a sajátos tulajdonságait, melyek nélkül a szakfelügyelők legfőlegb egyformaságot teremthetnének, de nem egységet.

(Arad)

Szöllösi István.

A képzők állami szakfelügyelete.*

Nagy lelkesedéssel fogadták az állami képzőintézetek tanárai a közoktatásügyi miniszter úrnak legújabb rendeletét, amely az ország összes tanítóképző-intézetei számára megbízás alakjában állami szakfelügyelőket rendel. Örülnek ezek a tanárok, mert — ha nem is egyhangú, de régóta hangoztatott óhajításukat teljesítette a miniszter evvel az intézkedésével. Nem olyan lelkes a hangulat a katolikus képzőtanárok körében, akik — bár nem állnak is szemben a szakfelügyelet elvével, az elv megvalósításának módját nem tartják és nem is tarthatják szerencsésnek a katolikus intézetek érdekének és tekintélyének szempontjából. Föl is szólalt ebben a tekintetben az Alkotmány és a Népnevelő, és valószínű, hogy a katolikus tanítók Tanügyi Tanácsa is tárgyalni fogja a kérdést.

A Népiskolai Tanügy sem hallgathat evvel a kérdéssel szemben, annál is kevésbbé, mert annak idején szint vallott, amikor a szakfelügyelet elvének akademikus tárgyalása napirenden volt. Akkor is az volt a véleményem, most is az, hogy a képzőintézetek, mint a népiskola céljaival nem teljesen kongruens célokat szolgáló iskolák, — az ipar-és most már a polgári iskolákhoz is hasonlóan, — külön felügyeletet kívánnak. Ezt pedig nem azért mondtam, mintha a tanfelügyelőket nem tartanám a felügyeletre eléggé alkalmasaknak. Korántsem. Véleményemet csak arra alapítom, hogy a tanfelügyelők olyan emberek, akik mostani körülményeink mellett még akkor sem szentelhetik magukat eléggé a népiskola felügyeletének, ha a képzőtől megszabadulnak is. A tanfelügyelőt ezer munka terhe nyomja, húszféle hatóság húzza-vonja, ezer ember keresi, kérdezi és nyaggatja. Örömmel kell tehát üdvözölni minden olyan újítást, amely őt a népiskolának visszaadja és lehetővé teszi, hogy lelke és munkaereje ne forgácsoldjék szét három-négyféle iskolafaj között. Annál is inkább üdvözölheti a tanításág az ilyen újítást, mert a tanfelügyelővel együtt a tanfelügyelő állást is esetleg visszaadhatja azoknak, akik ezt a tanító pályája legfőbb polcául kívánják. Ismétlem tehát, hogy elvben teljesen egyetértek azokkal, akik a képző-intézetek felügyeletét — nem a tanfelügyelők iránt való animozitásból, hanem ellenkezőleg a népiskolai tanfelügyelők és az elemi népiskola iránt való szeretet- és tiszteltől vezetve, külön felügyelők vállára kívánják átgördíteni.

* Az egri „Népiskolai Tanügy“-ből (kath. népoktatásügyi lap) vesszük át e cikket, amely 1905. március 25-én, a 12. számban „Tanár“ aláírással jelent meg.

Hogy az új rendelkezés ebben a tekintetben mennyit változtat a helyzeten, azt megállapítani nem lehet, mert olyan terményhez hasonló, amelynek élettörvényei csak születése után fognak napvilágra lépni. Az utasítás, amelynek alapján az újonnan kinevezett szakfelügyelők működni fognak, csak ezután fog elkészülni és így a miniszter rendelete most valóságos filius ante patrem. A fiu megvan, de az apa csak ezután születik. Egyet azonban máris látunk az új rendelkezésben, mert nagyon is szembeötlő, — és ez a katolikus képzők tanárainak mellőzése a szakfelügyelők megbízásánál.

Ezt a mellőzést elvitatni semmiképpen nem lehet, bármilyen körültekintéssel keressük is azokat a szempontokat, amelyek ezt a fölfogást gyengíthetnék. Szakfelügyelőről van szó, akik arra hivatottak, hogy a képzők belső életét irányítsák, nem pedig olyan állami hatóságról, amelynek a törvény végrehajtásának ellenőrzése az egyetlen föladata. Hogy ez a célzat vezette a kormányt, az is bizonyítja, hogy a képzőket nem veszi ki a tanfelügyelők hatásköre alól. Ha pedig csak a szakismeretben való kiválóság a mértékadó a szakfelügyelő megválasztásánál, amint hogy más nem is lehet, akkor a megbízásra vonatkozó döntés előtt végig kellett tekinteni a szakkörök egész teljességén. És föl kell tételeznem, hogy ezt meg is tették. Ha pedig megtették, akkor valóban lesújtó ítéletet mondtak a katolikus stb. képzők tanári karáról, mikor annak kebelében egyetlen egy embert sem találtak a szakfelügyelet teljesítésére alkalmasnak. Ez az ítélet annál érthetlenebb, mert olyan testületet érint, amelyben országos nevű, kiváló jelességű férfiakat ismer az egész magyar pedagógiai világ.

De tegyük fel, hogy nem akartak ítéletet mondani az emberek fölött. Tegyük föl, hogy elvi szempontok vezették a rendelkezés előkészítőit. Melyek azok az elvi szempontok? Mást nem találok, mint azt, hogy katolikus stb. képzőnél alkalmazott tanár vagy igazgató nem lehet államilag megbízott szakfelügyelő. Ha pedig csakugyan ez az elv volt a mértékadó a felügyelők megválasztásánál, akkor azt a kérdést teszem föl, miért lehetett a miniszteri iskolátogatók korában katolikus intézetnél működő ember a kormány megbízottja? Vagy hogyan bizhatta meg az állam főhatósága — nem egy, hanem száz esetben valamely felekezeti középiskola tanárát vagy igazgatóját azzal, hogy állami középiskolában mint miniszteri biztos szerepeljen az érettségi vizsgálaton? Ha ez a megbízás ezekben az esetekben nem ütközött össze a kormány részéről adható megbízás elveivel, akkor a mi esetünkben sem lehet akadály arra nézve, hogy a képzőintézetek szakfelügyelői között a katolikus stb. tanári kar tagja is szerepelhessen. Egyébiránt teljesen világos dolog, hogy semmiféle oktatásügyi törvényünk azt ki nem mondja, hogy a kormány csakis állami tanító erőket bízhat meg a szóban forgóhoz hasonló föladat teljesítésével. Tévesnek tartom tehát a Magyar Tanítóképző-nek azt a megjegyzését, hogy „nem kinevezésekről, hanem megbízásokról van szó s a miniszter megbízásokat közvetlenül csak az állam alkalmazottainak adhatott.“

A katolikus stb. képzők tanári karának a mellőzése ezek szerint nyilvánvaló és a sérelem fölött elhangzott panaszok nem ok nélkül

valók. Érzi a katolikus stb. intézetek minden barátja, hogy miután az új szakfelügyelők testületét semmi szerv nem köti a katolikus stb. intézetekhez, a kettő együtt organikus életet nem folytathat, s így a szakfelügyelők sikeres munkájára bizony kevés a kilátás. Ez pedig annál is sajnálatosabb, mert a szakfelügyelet elve, amelynek — tudtommal — számos híve van a katolikus stb. képzők tanárai között, ezeknek a szemében most sokat veszít vonzó erejéből.

Tanar.

A Katolikus Tanügyi Tanács ülése.

A katolikus népiskolai oktatásügy hivatalos orgánuma, az „*Országos Katolikus Tanügyi Tanács*“ március 30-án látogatott és közérdekű tárgysorozattal bíró ülést tartott a Szent István Társulat palotájában. A gyűlést az *állami szakfelügyelet* ellen való állásfoglalás és az *új egyházi elnök* székfoglalója uralta. Jelen voltak: Dr. Jordán Károly apát, egyh. elnök, Ember Károly lovag, v. elnök, Dreissiger Ferenc (Kalocsa) titkár, Augusztin Imre (Budapest) elnöki titkár, Csávolszky József v. püspök vác-egyházmezei, Balics Lajos győr-egyházmezei főtanfelügyelők, Dr. Karácsony Imre esp. plébános (Peér), Dr. Bilinszky Lajos nagyszombeni, Guzsvenitz Vilmos esztergomi, Haller József győri tanító, illetve tanítóképző igazgatók, Számord Ignác óvónőkészítő igazgató, Keményfy Kálmán esztergomi tanítóképző tanár, Barabás György, Győrffy János, Rohn Nándor igazgató-tanítók, Gerely Jenő szerkesztő-tanács tagok. Mint meghívottak: Dr. Kovács Gyula szathmári tanítónőkészítő igazgató, Bertalan Vince, Oberth Ágoston esztergomi tanítóképző tanárok.

A Tanács ülése előtt a „*tanítóképző szakosztály*“ tartott érdemleges értekezletet Ember K. v. elnök elnöklésével, amelyen megvitaták a vallás- és közoktatásügyi minisztertől felállított *állami szakfelügyeletet* és azon határozati javaslatot, amelyet ezen ügyben a Tanács elé terjesztettek. Ember Károly utalt azon jogosulatlan beavatkozásra, amelyet a miniszter újabb szakfelügyelete a felekezeti képzőkben méltán támasztott. Minden előkészítés az illetékes felekezeti főhatóságok megkérdezése nélkül, a már létező tanfelügyelői ellenőrzés mellé egy második felügyeletet is kreál s a felekezeti képzőket egyszerűen állami tanítóképző igazgatók felekezete alá rendeli. Felhívja a szakosztályt, hogy a katolikus tanfériaknak energikusan kell állást foglalniok a miniszter intézkedése ellen, melynek célja a tanítóképzés „egységessége“, „szakszerűsége“ nevében a felekezeti képzők zaklatása s a felekezetek elkedvetlenítése képzőik iránt. Nem magától a szakfelügyeletről fél a katolikus tanítóképzés, hanem azon jogtalanságot kell elítélnie, ahogyan róla intézkednek. Guzsvenitz Vilmos (Esztergom) határozati javaslatban kívánja a Tanács részéről kimondani, hogy a képző intézetek szakjellegéből kifolyólag a képző-intézetek szakfelügyeletét elvileg helyesli, a megvalósítás módját azonban elhibázottnak és a katolikus képző-intézetekre sérelmesnek tartja. Bilinszky Lajos (Nagyszében) a határozati javaslat első részét világosabban óhajta kifejezni. A szakfelügyeletet a felekezeti képzők is

óhajtják, de csinálja azt meg a püspöki kar s ne engedjünk az államnak oly jogot, amelyre őt a törvény föl nem hatalmazza. Javasolja, hogy a Tanács intézzen felhívást a felekezeti képzők tanári karához, s azok tanári értekezletükből kiindult feliratban kérjék meg főhatóságukat, az állami szakfelügyelet életbeléptetése ellen való állásfoglalásra. *Dreissiger* Ferenc (Kalocsa), elhamarkodottnak tartja a miniszter egész intézkedését, mit az igazol, hogy még az utasításokkal se készültek el. Az állami képzőkkel azonos hatáskört nem nyerhet az a felügyelő, semmiféle autonóm felekezeti intézetben. Már pedig a rendelet szövege *irányításról*, a *nevelés szelleméről* szól. Az egész rendelkezés lekicsinylése a felekezeti képzésnek, a tanszabadságot sújtja és félő, hogy a keresztény tanítási elvekben fogja a felekezeti képzést gátolni. A szakfelügyelet a püspöki kar joga. *Keményfy K. D.* (Esztergom) nem látja a miniszteri rendelkezést a *törvényből* sarkalatosan gyökerezőnek. A jogi szempont pedig első érv minden rendelkezésnél. Az 1876. XXVIII. t.-c. 3. és 4. §§-ait, amelyekre a miniszter rendelkezését alapította, a rendelet nagyon távan értelmezi. Azok csak azt mondják, hogy a nagyobb területű vagy népességű tanfelügyelőségekben *szükség* esetén *egyes* szakértők megbíznak az iskolák vizsgálatával. A jelzett törvényből csak esetről-esetre kiküldendő *szakbistosokat* lehet kiolvasni, esetleg egyes tanszakokra, de nem egyetemes felügyelőket.

A vita összegezése után az értekezlet a Tanács elé terjesztendő következő határozati javaslatban állapodott meg:

1. A miniszternek a képzők szakfelügyeletére vonatkozó rendelete elő nem készített, elhamarkodott, sérelmes, törvényben nem gyökerező s egyébként is teljesen elhibázott intézkedés; épen ezért hódolatteljesen kéri a tanügyi tanács a nagyméltóságu püspöki kart, hogy ezen intézkedés életbeléptetése ellen tekintélyének egész súlyával lépjen föl.

Az országos katolikus tanügyi tanács a kath. tanító-képzők tanári testületeihez köriratot intéz, felkérve, hogy tanári értekezleten tárgyalják e rendeletet s kérjék fel főpásztorukat, hogy ezen intézkedés megváltoztatását sürgessék.

A „*tanítóképző szakosztály*“ értekezlete után a „*Tanügyi Tanács*“ tartotta meg ülését. *Ember* Károly v. elnök melegen méltatta a hirtelen elhunyt egyházi elnöknek, dr. Steinberger Ferencnek érdemeit, melyet a tanács jegyzőkönyvileg örökített meg. Bemutatta a hercegprímás leiratát az új egyházi elnöknek, dr. Jordán Károly apát, szaniszlói plébánosnak kinevezéséről. Javaslataira Rohn Nándor, Guzsvenitz Vilmos és dr. Karácsony Imre tagokból álló küldöttséget menesztettek az elnök meghívására, akit megjelenésekor *Ember* v. elnök szép beszédben üdvözölt. Dr. *Jordán* Károly apát megköszönve a rokonszenves fogadtatást, kegyelettel emlékezett meg elődjéről s programszerű beszédében rámutatott azon isteni parancsra, mely az egyháznak nemcsak tanítási kötelességet, de jogokat is adott, szólt az egyház tanügyi érdemeiről, azok fennmaradt biztonságairól, a keresztény modern nagy nevelőkről, Kalazanti Józseftről, De La Salle Jánosról. Súlylal hangoztatta, hogy a katolikus iskolákban a legképzettebb s legkitünőbb tanerőknek kell működniök és hogy a katolikus iskolaügy emelésére nem elég a lelkesedés, hanem *tenni* is kell

érte, gyámolítani kell nemcsak *itt-ott*, hanem az *egész vonalon*. Barabás György (Sárvár) a tanács nevében megköszönte az új elnök magvas megnyitóját s biztosította őt a tanítóság támogatásáról. Az elnökség ezután egymásután mutatta be a püspöki karnak a tanácshoz intézett leiratait, amelyek a tanácsnak előző üléseiben megalkotott javaslatait vagy tervezeteit hagyták jóvá. Így beállítatik a tanács *központi irodája*, az alapszabályok végleges szövegezése után megerősítik a „*Katholikus Iskola Egyesület*“-et, mely a hercegprimás aranymiséje alkalmából fog ünnepélyesen megalakulni. Lelkesedést keltett a sokáig húzódó az *elemi népiskolai* és a *tanítóképzők tanítási tervezetének megerősítése*. Elfogadta a püspöki kar a katolikus népiskolai *tankönyvbíráló-bizottságának* szabályzatát és megerősítette a *tankönyvbíráló-bizottság tagjait*. Miután a püspöki kar leirata a bíráló-bizottsági tagságot a katolikus iskoláknál való működéshez köti, a tanács fölír a püspöki karhoz, hogy azon tanférfiak is megmaradhassanak a tankönyvbíráló-bizottságban, akik nem katolikus iskoláknál működnek. A bíráló-bizottság tagjai *hivatalból* a Szt. István Társulat alelnöke, igazgatója, az egyházmegyei főtanfelügyelők. Kinevezés útján következő tanférfiak lettek a bíráló-bizottság tagjai: Nogely István (Nagyvárad), Petrovác József (Kalocsa), Guzsvenitz Vilmos (Esztergom), Novák Lajos (Budapest), Haller József (Győr), Szőke Sándor (Eger), Zelliger Vilmos (Budapest), Ember Károly (Budapest), Gerely József (Budapest), Rovó Lajos (Eger), Galler Kristóf (Szeged), Számord Ignác (Esztergom), Tóth Géza (Jászó), Bodnár Gáspár (Szatmár), Hegedüs János (Kassa), Szokoly István (Bussa), Győrffy János (Budapest), Czike Imre (Budapest), Csáky Elek (Budapest), Mócsy László (Budapest), Dreisziger Ferenc (Kalocsa), Glattfelder Gyula (Budapest), Walter Károly (Budapest), Augusztin Imre (Budapest), Erdőssi Károly (Budapest), Ujházy László (Budapest), Demény Dezső (Budapest), Sturcz György (Budapest), Bertalan Vince (Esztergom), Zelliger Arnold (Pozsony), Weszely Ödön (Budapest), Üveges Kálmán (Győr), Perényi János (Szatmár), Rohn Nándor (Sopron), Göndör Károly (Pozsony), Ujlaky Géza (Győr), Kisfaludy Károly (Környe), Schultzs Imre (Kőszeg), Gubicea Lajos (Veszprém), Novot István (Baja), Karácson József (Csik-Somlyó), Szambovovszky Rezső (Nagyvárad), Esztergályos József (Mócsa), Keményffy K. Dániel (Esztergom), dr. Karácson Imre (Peér) és Kalovics Lajos (Eger). Majd megállapította a tanács a hercegprimás aranymiséjére szóló ünnepély programját; elfogadta a tanítóképző-szakosztály javaslatát a tanítóképzők állami *szakfelügyeletére* vonatkozólag és egyben Csávolszky püspök indítványára kimondotta a tanács, hogy a polgáriiskolai iskolalátogatók szabályzata és kinevezése is sérelmes a felekezetekre, s tiltakozik ellene. A szakfelügyeletre vonatkozó s a püspöki karhoz intézendő felirat elkészítésével dr. *Bilinszky* Lajos bízott meg. Szóba került a kath. tanítóképző tanárok országos *tanári egyesületének* megalakítása is, mely a pár év előtti *egri* gyűlés óta pihen. Végül *Dreisziger* Ferenc jelentést tett a *kath. tanító egyesületek országos szövetségéről* készített javaslatáról s megállapították általános vonatkozásokban az *augusztusi* nagygyűlés tárgysorozatát.

Óvóintézeteket a tanítóképzők mellé.

Jó ideje hangzott el először az a kívánság, hogy az óvó- és tanítóképzést egyesítsék s e képzés érdekében a tanítóképzőket gyakorló iskolán kívül minta-óvóintézettel is lássák el. *Mayer Istvan* neveléstanában, *Fáy András* a pesti protestáns főiskola tervezetének készítésekor, a 40-es években hirdette a két képzés egyetlen egyesítését, mely mellett az 1848. évi első egyetemes tanítógyűlés is állást foglalt.

Igen tiszteletreméltó alapra állva vetjük föl tehát újra azt a kívánalmat, hogy az óvó- és tanítóképzést egyesítsük s a tanítóképzőkhöz minta-óvóintézetet kapcsoljunk.

Szerencsés külső körülmények a két képzés egyesítését az eperjesi és a budapesti bajza-utcai tanítónőképzőben meg is valósították; néhány r. kath. tanítónőképző mellett óvóintézet is van; amikor pedig az elemi iskolák rendtartása az óvóintézetet az elemi iskolai igazgatás alá rendelte, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium utasította a tanítóképzőket, hogy növendékeikkel az óvóintézeteket lehetőleg gyakorta látogassák s így tanítsanak meg az óvóintézeti és el. iskolai nevelés egybekapcsolására.

A történeti tények eme vázlatos elnapolása bizonyítja, hogy az óvó- és tanítóképzés egyesítésének kérdése lassan bár, de fokról-fokra halad a megoldás felé. A teljes megoldáshoz nem kellene egyéb, mint az, hogy a külön óvónőképzőket szüntessék meg vagy alakítsák át tanítóképzőkkel, a tanítóképzők mindenike mellé pedig csatoljanak minta-óvóintézetet.

A két képzés egyesítése mellett csupán pár érvet említek:

1. Az óvóintézet a népiskolának alsó tagozata. Szervezetileg helyes, ha a nép közműveltségét munkáló intézetek egybe olvadnak. Célban és szervezetben egységes intézetben pedig helyes, ha egységes képzettségű tanítók nevelnek.

2. A kisdetek egyéni és társas nevelésében jártas tanító jobb módszerrel és több sikerrel végezheti az el. iskolások egyéni és társas nevelését, mint az, aki amabban nem jártas.

3. A kisdetek nevelésének a szemléltetés és cselekvés elvén épülő módszere előnyösen átalakítja az elemi iskola módszerét; az erkölcsi nevelésben eredményesebbé, a gyakorlatiasságban következetesebbé teszi a népiskola munkáját; kiválóan jótékony hatást gyakorol a magyar nyelv tanítására s a nemzeti műveltség anyagának a nép gyermekeinek lelkébe ültetésére.

4. Az egyesítés az iskolákra fordítható anyagi erőt jobban kihasználja; az óvók, tanítók számára egyéniségüknek megfelelőbb munkateret ad, mint ma adhatunk; az óvónők anyagi helyzetét javítja; a tanítóság erejét fokozza.

Ezeket az érveket a maguk egészében ritkán veszik figyelembe, de közülök hol egyiket, hol másikat gyöngíteni igyekeznek azok, akik az óvóintézeti nevelést alig-alig ismerik.

Legközelebb, mikor egyesületünk választmánya a tanítóképző-intézeti növendékek gyakorlati képzését tárgyalta és fölmerült a terv, hogy a

tanítóképzők mellé óvóintézet állíttassék, többeknek az volt a meggyőződésük, hogy ha a leendő tanítók óvói gyakorlatot is szereznek, akkor a tanítói foglalkozásoktól eltereltetnek s nem lesznek sem jó óvók, sem jó tanítók.

A terv nagyjában ez: A tanítóképző-intézeti I. osztálynak növendékei hospitáljanak az óvóintézetben; figyeljék meg itt az egyes gyermekeket test- és egészségügyi szempontból; figyeljék meg egyesek beszédét, érzékét a rend, tisztaság, fegyelmezettség stb. iránt; figyeljék meg a tömegek játékát, a kisdedek foglalkoztatásának, jóra szoktatásának technikáját s az utóbbit gyakorolják is; tanuljanak gyermekeknek való népmondákat, meséket, verseket, dalokat, imádságokat, játékokat. A II. osztály lélektani megfigyeléseket tegyen az óvóintézetben és a gyakorló iskolában; gyakorolja az *óvóintézetben* a kisebb tömegek foglalkoztatását, jóra szoktatását; figyelje meg az *iskolai* nevelői munka (pl. érdekkeltés, figyelem-fentartás, megértetés, előmutatás, begyakorlás; a rendtartás egyes teendői) technikáját.

A kérdés ez: a képző-intézeti növendék hol szerezhet megfigyelésével jobb alapot egészségügyi, lélektani és módszertani ismereteihez, hol készülhet elő jobban a nevelés és tanítás gyakorlatának elemeire, az óvóintézetben-e, avagy az iskolában?

Senki sem tagadhatja, hogy a testi és szellemi fejlődés rohamosabb s így föltünőbb a kisdedkorban, mint a gyermekkorban. Az is bizonyos, hogy a fejlődés kezdetén levő kisded lelki életének összes jelenségei egyszerűbbek, külső nyilvánulásokban nyiltabbak és kézzelfoghatóbbak, mint a nagyobb gyermekekéi. A kisded ragaszkodását megnyerni, a kisdednek cselekvésekben gazdag lelki életét foglalkoztatni könnyebb, mint az iskolás gyermekét, akinek naivsága rohamosan pusztul s akinél a testi cselekvés mind több és több teret enged a tisztán szellemi munkának. Az iskolás gyermekben már sok olyan egyéni hiba (álnokság, ravaszság, hazugság, boszantani akarás, makacsság, nyílt engedetlenség stb.) kifejlődhetett, amely a rendtartást, a jóra szoktatást megnehezíti s amely a kisdedben még vagy éppen nincs meg, vagy csirájában tünedezik fel csupán. A kisded, aki kizárólagosan szellemi életet nem él s a tanítóképző-intézeti I. és II. osztályos növendék, aki kizárólagosan szellemi táplálékot nyújtani nem tud; a kisded, aki játszani szeret s akinek játszania kell és a jelzett növendék, aki a játszó gyermekhez vonzódik: valóban egymáshoz valók.

Minden további részletezés nélkül is nyilvánvaló, hogy a 14—15 éves növendék megfigyelésével természetszerűbben könnyebben szerez jobb alapot egészségügyi, lélektani és módszertani ismereteihez az óvodában, mint az iskolában s jobban előkészülhet a nevelés gyakorlatának elemeire ott, mint emitt.

De, mondják, a leendő tanítót az óvói gyakorlat eltéríti a tantítói munkától. Azzal, hogy óvói gyakorlat közben a gyermekegyént és gyermek-társaságot mélyebben megismeri, fejlődésében látja; azzal, hogy a gyermeket megszereti; azzal, hogy megtudja, mily nagybecsű tényező a cselekvés a gyermek értelmi és erkölcsi képzésében; azzal, hogy ott gyakorolja az egyénnek és tömegnek rendbentartását, jóra szoktatását,

ahol az legkönnyebb, mert legkevesebb és legkönnyebben leküzdhető ellenállásra talál; azzal, hogy a mesékben, versekben, dalokban, játékokban, munkákban olyan anyagot tanul meg, melyet nagy haszonnal értékesíthet tanítói feladatainak teljesítésében: csakugyan nem téríti el az óvói gyakorlat az iskolaitól, hanem éppen előkészíti erre

Mivel téríti hát el? Talán azzal, hogy ott játszik, itt inkább tanít? Nem hallottam róla, hogy az anya iskolás gyermekeit rosszul nevelné csak azért, mert kisedével okosan el tud játszani. Azt azonban hallottam, láttam, hogy az óvónőből lett tanítónő közelebb férkőzik a gyermek szívéhez, eszéhez, enyhébb, tavasziasabb égaljat teremt iskolájában és szívesebben teljesített együttes munkával tanít meg az iskolaistudiumokra, mint az a tanító, aki csakis „tanítónak” készült.

Van okom tehát újra meg újra ismételni azt a kívánságot, hogy a tanító- és tanítónőképző-intézeteket óvóintézetekkel kapcsoljuk össze s hogy a tanítóképző I. és II. osztályának növendékei az óvóintézetben nyerjék gyakorlati képzésüket.

Peres Sándor.

Az ev. ref. zsinat és a tanítóképzés.

A most lefolyf ev. ref. zsinati ülésnek megállapította az ev. ref. egyház közoktatásának szervezetét; így a többi iskolák sorában a tanító- és tanítónőképző-intézetek szervezetét is. Közérdekű voltuknál fogva a „Magyar Szó” után közöljük a tanító- és tanítónőképző-intézetekről szóló eredeti javaslatokat, a beadott indítványokat és a határozatokat.

Mielőtt azonban e részletek közlését megkezdenők, nem tartjuk fölöslegesnek néhány határozatra rámutatni, mint különösebben jellemzőre és érdekesre.

A zsinat megállapította a tanítóképző tanárok képesítését, s kimondotta, hogy rendes tanítóképző tanárokkül csak középiskolai képesítésű, vagy megfelelő, államilag érvényes oklevelet nyert egyének alkalmazhatók. E határozat, úgy látjuk, a megvalósításra váró külön tanítóképző tanári képesítésre céloz, de kiköti, hogy ez állami képesítés egyenlő fokú legyen a középiskolai képesítéssel. Üdvözöljük a ref. zsinatot a tanítóképző tanári állásnak ezen megbecsüléséért!

Érdekes, hogy a zsinat, ugyanakkor, amikor a képzőintézeti tanároktól középiskolai fokú képesítést kíván, azokat a tanárokat, akik csupán a tanítóképző tanári tanfolyamot végezték, de képesítést nem szereztek, csak ideiglenes tanárokkül engedni alkalmaztatni.

A másik különösebb érdekű határozat, hogy a zsinat kimondotta az állandó igazgatói intézmény szervezését, szemben a mai szervezettel, amely csak ideiglenes igazgatói alkalmaztatást ismert. Sajnáljuk, hogy a zsinat az igazgatói intézmény ősi liberális szervezetét megszüntette.

Feltűnő, hogy a zsinat az igazgató tanácsi intézményt nem hogy megszüntette volna, hanem megerősítette és fejlesztette. Sőt a tanárok maguk tettek indítványokat ezen intézmény fejlesztésére nézve. Csodálatos, hogy míg az állami intézetekben a tanári testületek a maguk be-

folyását az intézetek vezetésére gyarapítani s ezeket a laikus befolyástól mentesíteni törekednek, addig a református tanárok az igazgató tanácsot még tömeges képviseltekkel is erősítik.

Nagyfontosságú határozat végül az, amely a tanító- és tanítónő-képző-intézetek *állami segélyéről* szól.

* * *

504. §. Minden egyházközség, egyházmegye, egyházkerület, valamint az egyetemes egyház is állíthat es tarthat fenn tanító-, tanítónő- és kiseddóvó-képzőintézeteket.

Elfogadtatott.

504. §. Ez intézkedésekben rendes, helyettes és óraadó tanárok és tanítónők alkalmazhatók.

Rendes tanárok csak olyan feddhetetlen életű, ev. ref. vallású, magyar állampolgárok lehetnek, akik az illető tanszakban, *középiszkolai tanári, vagy megfelelő, államilag érvényes oklevelet* nyertek; a tanítónő- és kiseddóvó-intézetekben pedig csak olyan feddhetetlen életű ev. ref. vallású magyar nők, akiknek erre megfelelő, ez idő szerit *legalább polgári iskolai tanítónői* képesítettségük van.

Helyettes- és óraadó tanárokul és tanítónőkül csak ideiglenesen, 1—3 évre alkalmazhatók olyan feddhetetlen életű, ev. ref. vallású egyének, akik, ha képesítő vizsgálatot nem állottak is, de *a megfelelő tanár-, vagy tanítónőképző tanfolyamot elvégezték* s bizonyítani tudják, hogy arra a szakra készültek, amelynek tanítására alkalmaztatni kívánják, vagy pedig az illető szakbeli képzettségüket, egyszersmind kellő általános műveltségüket irodalmi munkássággal igazolják.

Sulyok István nem kívánja a helyettes tanároknál az ev. ref. vallást, „szükség esetén más vallású egyének is alkalmazhatók“ ezt kívánja az ev. ref. szavak után tenni.

Szádeczky Lajos a 3-ik bekezdésben az „alkalmazhatók“ után oda kívánja tenni: „első sorban okleveles tanárjelöltek“ stb.

A zsinat a szöveget Szádeczky módosításával fogadta el.

506. § A rendes- és helyettes tanárok és tanítónők fizetését, az igazgató külön díjazását — az iskola fenntartó testület meghallgatásával — az egyházkerület állapítja meg a helyi körülmények szerint és oly módon, hogy azok tisztességesen erejüket és idejüket hivatásuknak szentelve élhessenek.

A tanítóképző-intézeti tanárok és igazgató fizetése és igazgatói díja azonban nem lehet kevesebb, mint az ugyanazon egyházkerület gimnáziumában működő tanároké és igazgatóké.

Az egyetemes egyház által fenntartott tanító- vagy tanítónőképző-intézetek tanárainak vagy tanítónőinek fizetését az egyetemes konvent határozza meg.

H. *Kiss* Kálmán az „igazgató“ szót kívánja legelől tenni, elhagyva a „külön díjazás“ kifejezést.

Radácsy György javasolja, hogy a második kikezdés végén „az

ugyanazon egyházkerület gimnáziumában“ helyett „egyházkerületi gimnáziumokban“ irandó.

A zsinat ilyen értelemben határoz.

507. §. Ha a fentartó testület nem képes a tanító- (tanítónő)-képzőintézetet a törvényes színvonalon fentartani, *államsegélyt vehet igénybe*, amelyre nevezve az államkormányval kötendő szerződést a közvetlen felettes egyházi hatóság köti meg, a konvent jóváhagyása mellett.

H. Kiss Kálmán a fentartó testület után az „illetve testületek“ kifejezést óhajtja tenni.

A zsinat az eredeti szöveget fogadja el.

508. §. A tanárok és tanítónők választására és megerősítésére, továbbá nyugdíjazásukra, ugyszintén kötelességeikre, huzamosabb betegség esetén való helyettesítésükre s heti óraszámukra vonatkozólag a *gimn. tanárokat illető törvénytiszakaszok alkalmazandók.*

H. Kiss Kálmán egy új bekezdést indítványoz, mely szerint ugyanez az intézkedés álljon a tanító- és tanítónőképző-intézetek tanárai és tanítónőinek vagyoni ügyeire vonatkozólag.

Mészáros János szerint leghelyesebb az ilyen intézetekben *az állandó igazgatói intézmény szervezése.* Ez iránt ad be indítványt.

Dr. Segesdy Ferenc helyesli Mészáros János indítványát.

Dr. Bartók György szerint is szükséges a tanítóképző-intézetekben az életfogytiglan való igazgatóválasztás. Csatlakozik Mészáros indítványához.

Radácsy György szerint Mészáros indítványa ebbe a §-ba nem szorítható be, legfeljebb másvalahová.

A zsinat Mészáros indítványa értelmében határoz.

509. §. A tantervet, valamint a rendtartási és fegyelmi szabályokat mindenik ilyen intézet számára — az illető egyházkerület meghallgatásával — a konvent állapítja meg.

Kérészy Barna indítványozza, hogy az 509-ik szakaszt olyan értelemben szövegezzék, hogy ne a konvent, hanem az egyházkerületek állapítsák meg a tantervet stb., de ez a megállapítás a konventhez terjesztendő fel.

Radácsy György kívánja, hogy a szolgálati pragmatikát is a konvent állapítsa meg, az intézetek tanerőire vonatkozólag.

A zsinat Kérészy Barna indítványát fogadta el.

510. §. Az igazgató-tanár és tanári szék felett *az igazgató-tanács* áll, amelynek elnökét és nem tanári tagjait az iskolafentartó-testület választja.

Tagjainak száma az elnökkel együtt legalább 5, legfeljebb 9, amelynek $\frac{1}{3}$ -ad része — az igazgatóval együtt — aki hivatalából tagja a tanácsnak, a tanári testület választottjaiból áll.

Az igazgató tanács tagjainak saját személyes ügyekben sem tanácskozási, sem szavazati joguk nincs.

H. Kiss Kálmán az iskola-fentartó testület helyett illetőleg iskola-fentartó testületek-et indítványoz, mivel nemcsak egy fentartó testülete van egy intézetnek.

Váró Ferenc kívánná, hogy olyan főiskolákban, hol annak mellék-

intézetei is vannak, ezek fölött a főiskola igazgató-tanácsa együgyuanaz legyen.

Kiss Albert a szakaszt elfogadja, de az igazgató-tanács tagjainak számát öt helyett hatban kívánja megállapítani.

Bartók György Váró Ferenc szövegét fogadja el.

Molnár Béla a második bekezdésben az igazgató-tanács tagjainak számát mindenesetre a kerület által kívánja megállapíttatni.

Mészáros János az 544. §. 3-ik bekezdését kívánja ebben a § ban alkalmazni.

Fejér István szintén *Váró Ferenc* indítványához csatlakozik.

Radácsy György Váró Ferenc és *Mészáros János* indítványát elfogadja.

Molnár Béla javaslatát visszavonván, a zsinat *Váró Ferenc* szövegzése és *Mészáros János* indítványa értelmében fogadta el a §-t. *H. Kiss Kálmán* módosítását elvetik.

511. §. Az igazgató-tanács hatáskörét, a tanári testületek meghallgatásával, az egyházkerületek szabályrendelettel állapítják meg.

Elfogadtatott.

Az igazgató-tanács felett álló felsőbb hatóságok :

a) az intézet fentartó testülete ;

b) a felsőbb egyházi hatóságok, u. m. az egyházkerület és konvent.

Fekete Márton a régi törvénynek (458. §.) idevonatkozó intézkedését kívánja fentartani, mert ez ugy is csak annak rövidebb összevonása.

Radácsy György előadó helyesi *Fekete* indítványát.

A zsinat *Fekete Márton* indítványa értelmében fogadja el a szöveget.

513. §. A tanárok közigazgatósági bírósági ügyeiben első fokon az egyházmegyei, végérvényesen az egyházkerületi, fegyelmi eseteiben pedig első fokon az egyházkerületi, másodfokon a konventi bíróság ítél.

Fekete Márton azt a §-t a 313. és 328. §-kal való összeegyeztetés végett a bizottsághoz kívánja utasítani.

Bartók György a képezdék tanárait is első fokon az egyházmegyék fenhatósága alá kívánja rendelni a közigazgatási bírósági ügyekben.

Radácsy György az 513. és 545. §-ok helyett az 559. §-t kívánja beigtatni, mint amely a §. intézkedéseit magában foglalja.

A zsinat *Fekete Márton* indítványának mellőzésével *Radácsy György* előadó javaslata értelmében fogadja el a szöveget.

Gyermektanulmányozás.

(*Boga Károly* felszólalása a győri közgyűlésen a Nagy László felolvasására. megindult vitában.)

A *Láng Mihály* lelkes felhívásának eleget teszek annyiban, hogy a legmelegebben üdvözlöm *Nagy László* barátomat azért a nagy lelkességért, amellyel a kérdést felkarolja, de előterjesztett javaslatát nem fogadhatom el. Először is a dolog nevét kell kiigazítani „gyermekpszichológiá“-ról

gyermekmegfigyelésre. Ezt megtettem különben már az egyik utóbbi választmányi ülésen, ahol a dolgot előzetesen tárgyaltuk és Nagy L. hajlott is a szavamra, mert ma már ő is csak gyermektanulmányozásról szól.

Gyermekpszichológiáról csak azok beszélhetnek, akik többet látnak a dologban, mint amennyi tényleg benne van. A gyermek nem külön ember, hogy külön lélektana legyen, hanem csak fejlődő ember, aki mindenestül az egyetemes lélektan hatósága alatt áll, s aki „gyermekpszichológiá“-ról beszél, annak „kamasz“- , „felnőtt“- és „aggastyán“-pszichológiájának is kell lennie. Így fogják fel a kérdést azok a pszichológiai bűvárok is, akik gyermekpszichológiáról hallván, azt mosolyukra méltatják. És külön tudomány jelentőségével akarván felruházni a maguk hiedelmét, a gyermekpszichológia mellett kardoskodók, mint felfedezőket mutatják be magukat, s ezzel lenézéssel sujtják mindazokat az eléggé komoly filozófusokat, akik a lelket ezer esztendőök óta kutatják s nevöket a filozófia történetében megörökítették, hogy képtelenek voltak a külön gyermeklélek és gyermekpszichológia létezésére rájönni.

A dolog Amerikából került hozzánk, de ott is kevesen foglalkoznak vele oly fontossággal, mint nálunk Láng. És amint ott pozitív, kész, megállapodott és felhasználható eredményt nem érthettek el vele, úgy nálunk is csak a lelkes buzgalom témája fog az maradni.

De hogy tovább nálunk éppen a tanítóképző-intézeti oktatás tárgya legyen úgy, amint azt talán Láng gondolja, hogy t. i. a tanítóképzőben a lélektani oktatás alapjává tetsessék, amelyen a tanítónövendék a maga lélektani tudományát „tapasztalati és kísérleti úton“ felépítse: az már olyan félreértése lenne az egész kérdésnek és magának a lélektannak is, akár mint a pedagógia fundamentumának és akár mint önálló tudománynak, amelyre csak nagy bátorsággal vállalkozhatni.

Először is, aki bármiféle lelki s tehát gyermeklelki vizsgálatot akar tartani, annak mindenekelőtt erős és biztos pszichológiai tudással kell birnia. A tanítónövendék pedig erre annál alkalmatlanabb, mert neki amellet, hogy kész lélektani tudása még éppenséggel nincs, általában a szempontjai s az azoktól vezetett ítéletei is még a legnagyobb mértékben megbízhatatlanok, s ha mégis lélektani vizsgálatokat végeztetünk vele, sőtét erdőbe visszük, amelyből ki nem igazodik. A lélektani vizsgálata vagy akár megfigyelése, minden erőlködés mellett is, csak a külsőségekre s múlt, minden értéknélküli s a megfigyelt gyermek 1—2 heti életszakában amúgy is ismétlődő külső életmozzanatokra terjedhet ki, aminél az eredmény, a fontosságnak a lényegről, a belsőről a lényegtelenre való áthely zésével, csak a tanítónövendék lélektani zavarának és ferdeségeinek a teljessége lesz, amint azt a Láng által vezetett ilyen „gyermeklélektan“-i vizsgálatoknál magam közvetlenül tapasztaltam. Másodszor pedig a tanítóképző nem arra való, hogy ott efféle, a minden jó szándék mellett is csak legfőlebb ártatlan szórakozás értékevel bíró próbálkozásokra vesztegessük a magunk és a tanítónövendékek erejét és idejét.

A dolog azonban csak „gyermekpszichológia“ néven új nálunk. Mint helyesen értelmezett gyermekmegfigyelés, amely az arra szolgáló alkalmak és esetek felhasználásával a gyermek tanulói és növendéki *egyéniiségét* kutatja, egykorú a magyar tanítói derékséggel. Már a realisták megtaní-

tották rá a tanítóvilágot, hogy nem lehet se tanítani, se nevelni a gyermek *egyéniiségének* a figyelembe vétele nélkül, aminthogy ilyen értelemben Tamás András fazekasmester is „gyermekpszikológus“, aki mielőtt az agyagból megformálná a készítendő edényt, előbb *szemügyre veszi az agyagot*, hogy abból aszerint csináljon ilyen vagy olyan edényt.

Fölösleges azért a Láng lelkes felhívása, hogy kezdjünk hozzá a gyermekmegfigyeléshez, mert már régen hozzá kezdtünk. A különbség csak az, hogy amíg ők törzskönyvvel és csak órarendi órákban csinálják, mi a szemünket a gyermek egyéniiségébe való bepillantásra irányozva minden arra kedvező alkalommal végezzük azt, s amíg ők a rubrikát nézik, addig mi a gyermek lelkével foglalkozunk és ezt a munkát látom minden leikiismeretes, derék tanítónál, aki az iskolájában gonddal és szeretettel működik. Végeztek gyermekmegfigyelést feljegyzésekkel is Samu József és Felméri Lajos, de a törzskönyvig ők sem mentek. És dicsekedés nélkül legyen mondva, én már a 80-as években, amikor Nagy László és Láng Mihály még csak nem is gondoltak a dologra, nagyon behatólag foglalkoztam a kérdéssel és ha jól emlékszem, a Néptanítók Lapjának az 1885-i egyik számában, Pedagógiai esetek címmel cikkeztem is róla, sőt dr. Baló barátommal az érdekében külön folyóirat megindítását is terveztük volt és a szándékunktól csak Fazakas József egykori kedves tanárunk kérésére álltunk el, aki az új folyóirat helyett az általa szerkesztett kolozsvári lapban, a *Család és Iskola*-ban „Pedagógiai esetek“ címmel új rovatot nyitott.

De a pedagógiai esetek feljegyzésével, gyűjtésével és feldolgozásával nem a gyermeki lélek tudományos titkainak a kolumbuszi felderítését s azzal egy nem létező, külön pszichológia megalapítását céloztuk, mert ilyen balgaságra a magunk akkori könnyen hívő fiatal eszével sem gondoltunk. Csak azt akartuk, hogy a tanító és pedig mindenik tanító, amint azt teóriában különben akkor is mindenik szükségesnek tartotta, mindinkább és mind tudatosabban érdeklődjék a *maga* tanítványainak az *egyéniisége* iránt, hogy a tanításában, amikor szemléltet, magyaráz, értelmez, kérdez, gyakoroltat, s a nevelésében, amikor a gyermek lelkére hat s jutalmaz és büntet: általában és esetenként s a tömeggel és az egyekkel szemben *ahhoz* alkalmazkodhassék. És azt akartuk továbbá, hogy jegyezze fel a tanító a *maga* gyakorlatából azokat az *eseteket*, amelyek akár tanítási, akár nevelési (fegyelmezési) munkája közben a *sablonostól* eltérőleg felmerülve, az illető tanítvány egyéniiségének egy *szokatlanabb* vonására rámutatnak s elintézésökkel a tanító ügyességét, tanítási vagy nevelési *konkrét* kérdésben, különösen próbára teszik, hogy az *ilyen* eseteket szélesebb körben, tanító-testületi és egyesületi gyűléseken és lapjainkban is megtárgyalván, azzal a tanítvány egyéniiségének a megismerésére a tudatos módokat szaporítsuk s a hasonló tanítványi egyéniiségekkel szemben a hasonló konkrét esetekben alkalmazandó tanítói, nevelői eljárásnak ügyességét kölcsönösen fejlesszük. A *Család és Iskola* számról-számra azóta már közel félezer ilyen esetet gyűjtött össze és dolgozott fel.

De a „gyermekpszichológia“ bevallottan arra törekszik, hogy a törzskönyvvel megállapítsa a gyermek abszolút lélektanát, azt azonban már

mindnyájan tudjuk, hogy abszolút gyermek (gyermekmodell), amelyre az abszolút gyermeklélektan rápászolna, nincsen, mert ahány gyermek, az egyéniség különfelesége szerint *annyiféle*, s minthogy továbbá a neveléstanát is erre az abszolút gyermeklélektanra akarja alapítani: lenne a „gyermekpszichológiá“-nak először egy olyan gyermeklélektanja, amelynek nincs gyermeke, s másodsor egy olyan neveléstanja, amelynek nincs nevelendő növendéke.

Azonkívül beleszólásuk van a „gyermekpszichológiá“-ba a *szülőknék* is, amikor az a családi életet, amelyben a törzskönyvelt gyermek él, s annak a szegénység, jómód, vérmérséklet, szokás, foglalkozás, körülmények és más sok egyéb okozta vagy módosította ezerféle belső viszonyait, amelyek a gyermekre hatnak s így rubrikákba iktattatnak — napnap után nyomozza s törzskönyvileg nyilvántartja. Nem emelkedik-e a küszöbnél a visszautasító szó, hogy *beljebb* menni tilos.

De maga a *gyermek* is, amelyet a „gyermekpszichológia“ egy pillanatra sem hagy magára, hanem állandóan és minden cselekedetében mikroszkóp alatt tart: nem fogja-e maga is megúnni, hogy folyvást leleselkednek rá? Meg bizonyosan s aztán érdemük szerint becsapja a törzskönyveket, mert *nem magát* fogja mutatni nekik vagy magát *legalább* is nem eredeti, hanem módosított mivoltjában.

Törzskönyves gyermektanulmányozás helyett tehát a gyermek egyénisége iránt való bensőbb érdeklődést s annak *alkalmas esetekben* való megfigyelését ajánlom, s gyermekpszichológia helyett, ami nincs, emberpszichológiát ajánlok, mert az van, *csak mi nem vagyunk* — elég erősek benne.

ELMÉLET.

Lotz Károly.

1833—1904.

Néhány év óta egyik veszteség a másikat éri, egyik gyász felváltja a másikat nemzeti művészetünk birodalmában; elvesztettük Munkácsy Mihályt, kinél jellegzöbben nem adta vissza művész ecsettel az emberi lélek világát, s ki Miltonjában, Krisztus Pilátus előtt című képében, Mozart halálában, örök időkre szóló remekeket alkotott, s tette nevét az egész világon híressé, s magyar tárgyú képeiben, a Siralomházban, az éjjeli csavargókban, a magyar népelet mesteri ábrázolásával és az indulatok megdöbbenően igaz kifejezésével emelte olyan magaslatra a magyar zsánerfestészetet, mely méltó előbb említett alkotásaihoz. Rövid idő mulva követte őt az örökkévalóságba Fadrusz, kit férfikora delén, alkotóereje igaz megnyilatkozása közepett ragadott el működését szerető figyelemmel és örömmel kísérő nemzetétől a halál, s alig, hogy kezdett enyhülni e

lángelmék elvesztése feletti fájdalom, a végzet újólag súlyos csapást mért a magyar művészetre: a nagy mester, a freskófestészet világhírű, hogy ne mondjam a jelenkor legnagyobb képviselőjének, Lotz Károlynak elhunytában.

Bár nem tartozik szorosan e közlöny tárgyának körébe egy tisztán művészeti dolog, mint Lotz és művészetének méltatása, de azt hiszem, e lap olvasó közönsége a minden magasztosért lelkesülni tudó magyar tanárvilág, nem veszi tőlem rossz néven, ha nehány rövid sort szentelek a halhatatlan mester emlékének, annyiaval inkább, mert köztünk tanítóképző tanárok között számosan vannak a művészetért rajongó lelkek.

Amilyen tiszta és nemes művészete, lelki világának kifejezője, olyan volt egész élete: harmónikus, nagy szenvedélyektől nem zaklatott, folytonos munkásság, alkotás, tanulmányozás, fejlődés, emelkedés, egészen az ideálnak, a szépek szentelve, mely lelkét teljesen betöltötte, mely alkotásaiban oly elvarázslóan jelen meg. Csak a művészetnek él, csak a szépet, az eszményt látja, az élet anyagi oldala iránt egészen hiányzik benne az érzék, nem nézi mennyit jövedelmez művészete, hisz nem nagy anyagi javakat családjára, hanem ellenállhatatlan lelki kényszer, az az Istenről támasztott lelkesedés űzi, hajtja őt dolgozni, alkotni mindig újabb és újabb műveket. Az ő igazi poéta lelke abban lelte gyönyörűségét, ha bele merülhetett abba a csodás világba, melyet képzelete varázolt eléje; akkor nem érezte a törékeny test gyarlóságát, nem a fizikai szenvedéseket, melyek oly gyakran gyötörték, nem a magas korral járó hátrányokat, az alkotás gyönyörűsége feledtette mindezeket. Az örökké ifjú lélek legyőzte a velük járó sok alkalmatlanságot, mindig újra acélosodott abban a szent tűzben, mely csak a művészet igaz fölkenntjeiben lobog, az ő országa nem e világból való; a mitológia, az Olympus istenei, gráciái, najadjai, satyrjai nepesítik be képzelmét. Apolló, Minerva ideál-szep alakjai, Venus és Cupidó pajzán játéka, a gráciák incselkedései jelennek meg szemei előtt. Boldog ember, kinek megadatott a teremtő fantázia ily nagy mértéke, boldog művész, ki képes volt fantáziája képeit ily mesterileg megörökíteni s dicsősége részeséve tenni nemzetét, valamint ezek és ezeknek szerezni a legtisztább örömet, a zavartalan esztetikai élvezetet!

1833-ban He-sen-Homburgban született, de szülei még mint kis gyermekkel Magyarországra költöztek, ahol teljesen magyarra alakult. Művészi tanulmányait Bécsben a híres Rahnál kezdte és fejezte be. Mint egyik legbuzgóbb s legtehetségesebb tanítványának haladása annyira kielégítette mesterét, hogy a bécsi Heinrichshof freskóinak kidolgozásában munkatársul maga mellé vette. Már-már állandóan ott akart megtelepedni, de részint magyar barátai rábeszélése, részint a pesti megrendelések, melyek a hatvanas évek elején tömegesen érkeztek hozzá, arra birták, hogy haza jöjjön. Az alföld világa, a végtelen pusztákon vágató, vihartól űzött ménesek, a csárdában busuló, mulató betyárok, csikósok, a nádfedélű kunyhók, a gémes-kút körül legelő gulyák annyira meghatották, hogy egy időre szakított az oly nagy sikerrel kecsegtető mitológiai tárgyakkal, s kizárólag a magyar zsánerfestészetnek szentelte magát. Az évek múltával midőn mindinkább és inkább összeforrott második, mondhatni, igaz,

hazájával gondolatban és érzésben, a hazai történelemből merített tárgyakat képeihez, melyekhez kartonokat készített, s ezek birták rá az intéző köröket, hogy kivitelökkel megbízzák.

Igy készültek a Nemzeti Múzeum és az Akadémia történelmi tárgyú falképei (Szent István, Könyves Kálmán, Nagy Lajos kora), a vigadó allegorikus képei és később mindezek koronája gyanánt, a jóformán páratlanul álló mennyezetkép a budapesti Operaházban (1885). Ezeket követték a Bazilika, az Országháza és a budavári királyi palota fali képei. A király érdemei méltánylásaképen a Szent-István rend kis keresztjével és a Pro Literis et Artibus érdemrendjével tüntette ki; a művészek pedig 1898-ban nagyszabású ünnepet rendeztek tiszteletére, bronz mellszobrát elkészítették a Képzőművészeti Társulat tanácsterme számára, s átnyújtották neki az operaház mennyezetképének elkészülte alkalmával veretett aranyérmét.

Élete utolsó éveit csaknem folyton betegeskedve töltötte, de ha állapota csak kissé enyhült is, azonnal dolgozott, részint a Bazilika kartonjain, részint a királyi palota freskóin. Hosszas szenvedés után hunyt el a mult év őszén Budapesten, emlékül hagyván mesterműveinek egész sorozatát nemzetének.

Hátra hagyott műveiből és magánosok birtokában levő képeiből ez év februárjában a városliget Múcsarnokában kollektív kiállítást rendeztek, mely a művészet barátaira nézve azon örvendetes eredménnyel járt, hogy hagyatékát az állam 300,000 kor.-ért megvásárolta a Szépművészeti-Múzeum részére, alkalmat adván így a művész-nemzedéknek és a nagy közönségnek egy lángész alkotásaiban gyönyörködni és tőle tanulni, mely, mint üdítő forrás táplálni lesz hivatva a jövő művészgenerációt, mely a mai selejtes, ferde úton haladó, sterilis irányból oda menekülve, megújulva és felfrissülve fog meríthetni belőle.

E kiállításon Lotz művészete eddig nem sejtett gazdagságban tárult a néző elé. Új tanuságokat nyújtott a tanulmányozónak, mert idáig nem nyílt alkalom működését egész összességében, sokoldalúságában, s tudásának óriási nagyságában szemügyre venni, s fejlődését a tehetség kibontakozásában, s izmosodásában lépésről-lépésre követni, teljes pompájában ragyogó csúcspontjáig.

Ha figyelmesen szemléljük műveit, úgy fejlődésében három periódust lehet megkülönböztetni, melyek különböző jelleggel bírnak; művei annyira elütő technikával vannak festve, mintha nem is egy kéztől származtak volna.

Nézzük meg csak alföldi ménesképeit, semmi sincs még meg bennük a későbbi Lotzból, sem az ecsetkezelés, sem a színezés nem vallanak reá, sőt itt-ott még a rajz sem egészen kifogástalan; a zsánerképek alakjai nem élnek; inkább fabábak, mint élő emberek, az arcok kifejezéstelenek, kétségbeejtő szimetriával omlanak a testre a ruházat ráncai a betyárokon es leányokon. Az embernek önkénytelen Barabás és Orlay kivasalt jellegnélküli képei jutnak eszébe, kiknek népies alakjai azt a benyomást teszik a nézőre, mintha valami magyar tárgyú balletből látna egy jelenetet a bécsi színpadokon, annyira nélkülözik a természetességet. Utalok Barabás „A menyasszony megérkezése” című képére, melyen egy való alak sincs;

ehhez hasonló: Lotz legtöbb fiatalkori zsánerképe is, az ő befolyásuk látszik rajtuk.

Annál nagyobb haladás észlelhető az Akadémia, a Múzeum és a Vigadó falképein (olajfestményeiről később fogunk szólni) akár a tárgy változatosságát, akár a rajz biztosságát, akár pedig a kivitelét illetően, s ezek kepezik fejlődése második periódusát, ámbár a valódi Lotz itt is még csak sejteti magát.

A valódi, az utólérhetetlen Lotz az operaház mennyezetképén jelen meg egész csodálatos pompájában, nagyszerűségében, kecsességében, ragyogó szingazdagságában, tökéletes rajzban, a kompozitio szépségében; ezt nevezem a harmadik periodusnak, ide tartoznak még a Bazilika kartonjai, az Országháza, a királyi palota freskói, a Kornélia-képek, a Vénus és Cupido, a Léda és néhány más mitológiai képe.

Az opera mennyezetképe, mely egyike a legnagyobbaknak a világon, a fantázia legcsodálatosabb alkotásai közé tartozik; nem tudjuk mit bámuljunk inkább rajta, a képzelet gazdagságát, a rajz tökéletességét, mely játszik a legnehezebb feladatokkal, vagy azt a könnyed kecsességet, mellyel az istenek, gráciák, nimfák lebegnek, vagy azt a fényes, mosolygó, ragyogó, a melegségtől szinte rezgő levegő eget, mely az egészet, mint egy aureola körülfogja, megaranyozza. Óriási tudás nyilatkozik meg e képben a legnehezebb feladatok megoldásában; ez emberi testnek távlati megrövidülései csodálatos biztossággal vannak megfestve; boszorkányságnak lehetne tartani, ha nem látnók a százakra menő, páratlan szorgalommal, precízióval kivitt, máskor csak úgy oda vetett, oda lehelt tanulmányt, részint aktokról, részint drapériákról. Megbecsülhetlen értékük van e tanulmányoknak a hozzáértő előtt; egy egész élet tanulása, tapasztalata, tudása van itt összegyűjtve, leszűrve, készen adva a tanulni vágyó művésznek; óhajtandó, hogy e tanulmányoknak legalább egy részét szokszorosítsák, könnyebb hozzáférhetés céljából.

Jellemző Lotz művészetére a *rút kerülése*, melybe pedig a mai, modern művészetnek nevezett, enyhén szólva tévelygés, nyakig merül, mely még a meglevő szépet is torzítja, lehetetlen színű, és méretű emberi testeket, fákat, állatokat, természeti jelenségeket pamacsol, s rajzolási fogyatékos tudását még szándékos ferdítésekkel tetézi, s elhitesi magával s azt igyekszik a közönségnek is szuggerálni, hogy az a természet, a művészi igazság, a szép, amit ő beteges kedélyállapotában annak elkeresztel, s mely csak arra alkalmas, hogy szánalmat keltsen a nézőben az emberi lélek ilyetén aberrációja felett.

Nem így Lotz; neki egyik tulajdonsága az *idealizálás*, az *eszményítés*. Nézzük meg a Kornélia képeket, melyek mind más és más hatást gyakorolnak a nézőre, melyek eredetije nem mondható épen szépnek, de a képek között van több elragadó hatású; meglátjuk ez arcot az Olympon is, a gráciák között is, jellemző szemeivel, erős ívezetű szemöldökeivel; hol egy kosztüm, hol egy helyzet, hol egy staffazs teszi ideális széppé az alakot, s az eszményítés ellenére a lényeges mégis meg van benne, mégis ő, mégis Kornélia. S valóban ez a helyes, ez az igazi.

A művészet egyik feladata a *szép feltüntetése*, nem pedig a visszataszító, rít dolgok erőszakolása, torzítása, hatványozása; az élet ugyanis elég nyomoruságról gondoskodik, legalább a művészet alkotásai feledtessék velünk a bajokat, emeljenek felül a mindennapiságon, mert csak így lehet léleknesmesítő s csak így érdemi meg a művészet nevét. Ez az ideális irány nyilatkozik meg benne, mint az örökké szép, a női test festőjében; nem kéjeleg úgy, mint Rubens, alakjai sem oly formátlanságig jól táplált szépségek, de nem is aszkóros szájalomra gerjesztő patológikus, szecessziós rémalakok; nincs semmi érzéki, földi rajtuk; bármely pozitívában legyenek, soha sem feledtetik a művészi szépet, mindig a tökéletes báj, kellem és ártatlanságában magáról megfelelőkezés lennek rajtok kifejezést. Emlékezzünk csak vissza Venus és Cupido képére, melyek úgy a rajz tökéletessége, mint a szín szépsége, az élő hus melegsége, az ártatlanul kacér, pajzán kifejezés tekintetében a művészet legsikerültebb alkotásai közé tartoznak. Mint arcképfestő a Kornélia képekben nyújtja a legszebbet, a többi arcképei szépek is, jók is, de képzelmet nem nagyon foglalkoztatták; amit e nemben létre tudott hozni, azt csekély kivétellel, mind leánya megfestésére pazarolta, hol nemcsak a művész, hanem az apa szeme és szive is résztvevett a munkában.

A nagy veszteséget, mely oly súlyosan érte elhunytával a művészetet, a tudat, hogy egy ilyen világra szóló nagy mester a mienk volt, a büszkeség, hogy gazdag képzelete és óriási tudása kincseit pazar kézzel osztotta nekünk, s hogy műveit összegyűjtve a magunkénak mondhatjuk, s majdan az egész művészetszerető emberiség ide fog zarándokolni, hogy bennök gyönyörködjék, képes csak feledtetni. Igaz, a lángész műveiben tovább él, e művek pedig külön-külön egy lépcsőt képeznek a halhatatlanság panteonjához, összeségökben pedig oly emléket alkotnak, mely századokon át be fogja ragyogni a művészet birodalmát, s vakió fényel aranyozza be e nevet: *Lots Károly*.

Budapesten, március havában.

Szente Pál.

A tantárgyak egymáshoz való viszonya.

Fritch E. londoni tanfelügyelő után.

Az iskolai tanulás folyamatának vizsgálata. Sorra megvizsgálva a főbb eszközöket, melyek a tanítványok jellemének képzésére, tehetségeik fejlesztésére a tanító rendelkezésére állanak, ez eszközök és módok hatását tekintve, a következőket állapíthatjuk meg. 1. Van *mesterséges tanítás*, mint az olvasás és írás és általában a tanítványnak cselekvésre szoktatása. 2. *Hasznos* ismeretek közlése vagy tények elbeszélése, oly célból, hogy tanítványainkat az életre képezzük. Ezekkel kapcsolatban következnek azon tanulmányok, melyek különösen arra szánvák, hogy a gondolkozást előmozdítsák. 3. *Nyelvtanítás*, amely a gondolat kifejezésének eszközét szolgáltatja. 4. *Mennyiség tudomány*, mely a következ-

tetés törvényét nyújtja. 5. *Produktív (bevezető) tudomány*, mely a megfigyelés szokására vezet, hogy részletes tapasztalásból általánosítsanak.

Azt mondtuk, hogy egy iskolai tanfolyamon mindezek az alkatrészek figyelembe veendőek, midőn akár elemi, akár magasabb iskolában fiúk vagy leányok számára való tanmenetet akarunk szerkeszteni. Néhány okot is hoztunk fel annak bizonyítására, hogy egy idő után ugy az első, mint a másik tanítási mód viszonylagosan kevésbé fontos és hogy voltaképpen a tanmenetek későbbi lépcsőin úgy találjuk, hogy a képző és fegyelmező rész és így az iskolai nevelésnek legértékesebb részei a három utolsó elemből vannak összetéve. Tovább haladva, azt mondhatjuk, hogy a mind háromra való eszszerű tekintet inkább megegyezik a tanításban való teljességgel, mint az egy dologra való szoritkozás. Annak az elvnek, non multa, sed multum, kellemes hangzása van és úgy látszik arra jó, hogy igazságot szolgáltat azoknak, akiknek az az eszmeje, hogy tanítás által inkább biztoítsunk egy szakot, mint sokoldalú műveltséget. De tényleg egy tanítvány, aki ugy hagyja el az iskolát, hogy az anyanyelvén kívül csak egy nyelvet tud és azt a maga nyelvével összehasonlítva tanulta és az arithmeticán kívül csak egy ágát tudja a mennyiségtudománynak és egy ágát a természetrajznak, jobban nevelt, alkalmasabb, hogy felfogja mind a többi tudományt, amelyet az élettapasztalat magával hoz, mert az ilyen tudja azt is, mit tegyen vele, mint classikus tanuló, mathematicus vagy a tisztán és egyszerűen tudományos ember.

A jó tanító arra törekszik, hogy a tehetség minden osztályának a fejlődéshez illő változatát adja. Tudja, hogy lehetetlenség biztonsággal nagyon korán meghatározni a tanuló pályáját s ezt egyáltalában nem is szükséges nagyon korán tudni. Gyakran mondták, hogy az ideálisan nevelt ember olyan, aki tud valamit minden dologról és nagyon sokat egy tárgyból. Bátran lehet azért némely tárgyakat kötelezővé tenni minden tanulóra, fentartván az akarat és tetszés szerinti választást az iskolai életnek későbbi fokozatára. Ekkép nagyobb területre vetjük ki hálónkat és várhatjuk, hogy a tehetségeknek és kepessegeknek nagyobb változatossága lesz munkánk eredménye. Kevesebb elmét hagyunk érzéketlenségben és közönyösségben trespedni és útját vágjuk azon törekvésnek, hogy az egyes tárgyaknak fokozott értéket tulajdonítsanak s ha így teszünk, midőn a részletezés ideje eljő s midőn a tanítvány az egyetem látkörébe vagy az életbe kerül, könnyű lesz meghatározni, hogy mely irányban es mi okból cselekszik jól, ha a tehetségeit bizonyos mederbe irányítja. És ezen kérdések elhatározására segítvén a tanítványt, jó figyelemmel lenni a valószínűségre, hogy az ekkép választott tárgyat teljesen magáévá teszi-e és halad-e abban annyira, hogy az a haladás speciális értékű tényezővé váljék szellemi életében és annak folytatása bir-e törekvésének megfelelő gyakorlati eredménnyel? Mert az a tanulás legjobb mindenikünknek, amelyik az önkéntes erő kifejtésnek legnagyobb összegét hozza létre és amelyben mi nemcsak szorgalmas elfogadók vagyunk, hanem akaró tényezők is.

Az idő nincs mindig arányban a tárgyak fontosságával. Ámbár az értelmi művelődés háromféle osztálya, amelyre oly gyakran hivatkoztunk,

a tanító lelke előtt tisztán kell hogy alljon és tervét kell hogy uralja, nem következik, hogy az iskolai tanfolyamban a rendezkezésre álló idő ezen szakokra egyenlő arányban fordítottassék. Az óhajtott értelmi eredmény elérése némely tárgyakban hosszabb és keményebb munkát igényel, mint másokban. Bizonyos erőfeszítés a tudomány tanításának első fokozatain hamarabb mutat fel eredményt, mint a nyelvtanulásban. Még egy gyakorlati célra szánt matematikai igazságot is kevesebb leckével lehet tisztává és hatásossá tenni, mint amennyi szükséges egy egyenlő értékű nehéz nyelvtani pontnak megtanításához. Ezért nagyjában azt lehet mondani, hogy ha heti húsz óránk van a tudományos tárgyak komoly tanulására fordítható, nem észszerűtlen, hogy ezeknek csaknem felét fordítsuk nyelvre, irodalomra és mellékes gyakorlatokra és a másik felét, vagyis inkább a nagyobb részt matematikára, a kisebbiket pedig tapasztalati tudományra.

Ezek a gondolatok segíthetnek minket, midőn szemben találjuk magunkat a modern tanítók nagy nehézségével, a nagyon is sokféle tárgy követelményeivel. A cselekvés helyes szabálya úgy latszik a következő: Minthogy minden új tárgy figyelmet kíván, kérdezd meg magadtól, az iskolai munkának melyik szakjához tartozik az és hogy azon szakhoz tartozó jelenlegi tárgyak közül melyiket lehet biztosan elhagyni, vagy inkább félre tenni, egy a magasabb és új rokontárgy érdekében. Tanterved valószínűleg nem foglal többet magában, mint két nyelvet, mondjuk a franciát és latint saját anyanyelveden kívül. Ha szükséges lesz ezekhez németet vagy görögöt hozzáadni, az elég ok, hogy az angolban való minden speciális gyakorlatot a jelenre tégy felre, kivéve azokat, melyek a fordításból vagy a más nyelvekkel való foglalkozásból következnek. Ha a logikából kell tanfolyamot kezdened, gondold meg, hogy ez a mennyiségtannal rokon tárgy, hogy ez úgyszólván, az értelemnek ugyanazon oldalához fordul és az arra szánt időt vedd ki abból, amely a matematika valamely ágának lett volna szánva. Ha hajlandóságot érzesz, hogy a nemzetgazdaságból vagy a politikai bölcsészet elemeiből egy tanfolyamon menj keresztül, egy ilyen tanfolyam egy időre bölcsen mellőzheji a történelem rendszeres tanulását, mint amellyel közeli rokonságban van. És ami a természettudományt illeti, sohasem bölcs dolog abból egyszerre két tárgynál többet felvenni. A két elv, amelyet szem előtt kell tartani a következő: Ne engedd órarendedet oly apró részekre felvagdalni, hogy szétszórd tanítványod figyelmét és tanulmányai kellő összefüggését megakadályozd és vigyázz, hogy az idő és igyekezet általános aránya, amely a tárgy minden egyes képző és fegyelmező ágára adatott, lényegesen ne zavartassék meg. Előbb a cél egységének szükségét és a szabályozott összhangot állapítsuk meg a tanfolyam minden részére. Ez az összhang nem zavarható meg, ha a tanuló az aritmetikát az algebráért, a geometriát a trigometriáért, vagy a növénytant a földtanért, vagy az írást a rajzért elhagyja, mivel mindenik esetben az új tantárgy rokon a régivel és mindaz, amit megelőzőleg tanult, használható az új célra. Mindaddig, amíg egy új tárgy éppen értelmi egyenértékű a megelőzőjével, ugyanazon fajta erőt hozom tevékenységbe és hasznosítja az előbbi tudást, nem kell félnünk annak bevezetésétől vagy attól,

hogy egy időre abba hagytuk egy más tárgynak tanulmányozását, melyet nagyon becsülünk.

Az értelmi erőknek átváltozhatósága. Ha teljesen nem is boldogulunk törekvésünkben, vigasztaló arra gondolni, hogy utoljára is az észbeli fejlődés sokféle a maga nyilvánulásában, alapjában egy folyamat és hogy az észbeli erők nem oszthatók fel egymástól független tehetségekre oly élesen, ahogy gondolnók akkor, amikor pszichológiai könyveket olvasunk. A fizikában ott van az erők megtartásának, valamint az erők átváltozhatóságának tana. Tudjuk, hogy a meleg a mozgás egy módja s hogy amidőn egy erőt, mondjuk a villamosságot, csaljuk ki, az képes átváltozni világossággá és valamely más fajta erővé és hogy a sugárzó erély átváltoztatható hanggá. Hasonló törvénye van az értelmi erők átváltozhatóságának. Minden tisztességesen szerzett tudományrészlet sok más tudománnyal nem várt rokonságba hozható. Minden észbeli tehetség, amely egyszer előhivatott és érdemes célra alkalmaztatott, használható lesz más celokra is és képes átváltozni másfajta erővé. Csak arra vigyázunk, hogy amit előhívunk, az igazi erő (δύναμις) legyen és kezünk között igazi ἐνέργεια-vá változzék s hogy, a tárgyat, amelyet tanítunk, úgy tanítsuk, hogy ösztönözzön, terjedjen és érjen saját körén túl is és akkor a tárgyak számának kérdése, amelyek a tantervben névleg benne foglaltatnak, kevés fontossága lesz. Csak az unalmas, lélek nélküli emlézet-tan az, amely eredményben teljesen meddő lesz. Hasonlíts össze egy művészt vagy zenészt, aki csupa művész és zenész, egymással, aki valamely más tudományt, értelmi mélységet és rokonszenvet is hoz munkájához. Mindaz, ami az egyiket arra segítette, hogy tudjon és érezzen más téreken is a művészetén kívül, átváltozik és beolvad az ő munkájába, következőleg munkája becsesebb lesz a világ előtt.

Az iskolai tanfolyamnak az egyén szükségéhez és képességeihez való alkalmazása. Tegyük-e kísérletet arra, hogy a gyermekek speciális izléséhez és képességeihez alkalmazzuk a nevelést és tanítást? Ez komoly kérdés és olyan, amely gyakran kellett, hogy eszünkbe jusson. Vannak, akik panaszkodnak és látszólag nem igazságtalanul, hogy a mi tervünk minden gyermekkel egyformán bánik és nem ismeri el eléggé a sajátlagos különbségeket sem a tehetség nagysága, sem annak speciális irányára nézve. Combe György életét ennek a tannak védelmében töltötte el és tanította, hogy az igaz kulcs a gyermekek szervkülönbségéhez (idiosyncrasia) és azért a különböző természetek helyes és filozófiai bánásmódjához a koponyatan tanulmányozásában található vagyis azon tanban, amelyet phrenológiának neveznek. Tiszta szandéku és erős akaratu ember volt és bírta azon tehetséget, hogy lelkesedéssel és bámulattal töltse el tanítványait. De sohasem ment odaig, hogy egyet is rabirjon közülök, hogy komolyan megkísértse valamely iskolában az ő elvei szerint való tanítást és osztályozást s így az ő tapasztalása mindig próba nélkül van. Vannak mások, akik sürgetik, hogy tanulmányozzuk a gyermekek vérmérsékletét és hogy a vérszegény, vérmes, ideges tanulókat illetőleg sajátlagos és illő tanítást közöljünk. De én azt tanácsolom, hogy ilyen szemlélődéssel ne foglalkozzunk. Mert az első veszély az lehet, hogy talán a dolog felismerésében tévedünk

és aztán a további veszély az, ha nem tévedünk is, a vele való bánás, melyet elfogadunk, általában lehet nem a legjobb. Még sem azt bizonyították be, hogy ha a gyermek különös vonzalommal vagy tehetséggel bír, azt az irányt különösen művelték volna az ő nevelésében. Másfelől sem azt tapasztalták, hogy mindig bölcs dolog volna az egyensúly helyreállítására igyekezni azon tehetségek fejlesztésére törekedvén, amelyekben fogyatékos. Minden esetre figyeld meg tanítványaidat, lásd meg, hogy a tapasztalás az értelmi gyakorlat valamely alakját nem mutatja-e terhesnek és sérelmesnek rájuk nézve; adj gyors enyhítést azoknak, akik a legkisebb mértékben is elcsüggedteknek vagy túlterhelteknek látszanak és ezt megtévén, gondold ki a legjobb utat, amit tudsz, a tanulók átlagos száma érdekében és minden tanítványodat alkalmaztasd ahhoz. Visszatekintve értelmi fejlődésedre, nem vagy-e hálás érte, hogy sok oly dolog tanulására kényszerítettek, melyekhez akkor semmi különös vágyad sem volt és amelyekről a te ki nem alakult jellemednek és izlésednek valamely tudományos fejtegetője azt mondhatta volna, hogy nem illenek hozzád?

Vallásos és erkölcsi nevelés. A fennebbieken én még semmit sem mondtam a vallásos és erkölcsi oktatásról. Nem azért, mintha kicsinyelném azt, hanem egyszerűen azért, mert lehetetlen mellérendelni bármely tárgynak is, melyről eddig beszéltünk. Azt mondani például, hogy ennyi meg ennyi órát kell adni a nyelvtanra, tudományra, a bibliai vagy erkölcsi leckékre, nehéz lenne és bármely arányban jelölnök ki az időt, ez utóbbi tárgy viszonylagos fontosságának becslését nem tudnók helyesen kimutatni. Mert a magaviselet, amint Mathew Arnold mondja, háromnegyede életednek és hogy egy emberi lény azt tegye, ami helyes és nemes indokok lelkesítsék őt a tevében: ez, amit mindnyájunknak éreznünk kell, sokkal fontosabb reá nézve, mint az, hogy a hasznos értesülés valamely adott részletét bírja vagy az, hogy az ő értelmessége egy bizonyos sajátlagos módon neveltetett legyen. De ez nem zárja ki, hogy iskolánkban az erkölcsről és vallásról ne adhass oly leckéket, amelyek terjedelemben és számban megfelelnek ezen tárgyak fontosságáról való érzésednek.

Az iskola működésének e dologban való két nézete. Sokan a legjobb tanulók közül úgy érznek, hogy helyes erkölcsi vezérletre csak egyes oktató tanítással lehet szert tenni oly módon, hogy a hitnek és kötelességnek formuláit megtanulják és oly leckék által, melyek öntudatosan a theologiai igazságok bizonyító okaira irányulnak. Más tanítóknak, akik ezen tárgyak fontosságáról nem kevésbé mély érzéssel bírnak, komoly kétségeik vannak az ezen tárgyakra vonatkozó iskolai leckéknek hasznosságáról. Nem biznak annak gyakorlati hasznában, hogy a vallás körében a gyermekeket oly dolgok tevéseire tanítsák, mikre azok a tanulmányaik más ágában felszólítva nincsenek, t. i. hogy állítsák azt, amit nem értenek. Különösen félnek oly vallási fogadalmakat és vallomásokat követelni a fiatal gyermektől, melyek az ő tényleges meggyőződésének és tapasztalatainak valószínűleg meg nem felelnek. Az ilyen tanítók hajlandók inkább az iskolákban kialakult szokásokra támaszkodni s arra a szellemre, amelyben a gyermek munkáját végzi és azokra az erkölcsi és vallásos

elvekre, amelyeket közvetve meg lehet tanulni egy jól vezetett iskolában és amelyek úgy látszik, inkább áthatják annak testületi életét, mint a theológiából való formális leckék. Nem kísértem itt meg, hogy véleményt mondjak az ellentétes kérdésről, amely a legvallásosabb és mélyen gondolkozó tanítók némelyikét egymástól elválasztja. Csak ¹két dolog megfontolását tudom ajánlani ennél a pontnál.

Első azok közül, hogy a közvetlen vallásos oktatás közlésének módja jórészt iskoládnak jellemétől függ és attól az élettől, amelyet tanítványaid annak következtében folytatnak. Bennlakó iskolában, ahol tanítványaid szabad idejét ellenőrizheted és a szülők helyét töltöd be, kötelezve érzed magad, hogy gondoskodjál oly vallásos oktatásról és isteni tisztelétről, ugy vasárnap, mint más napokon, amelyek szokásosak egy jól nevelt keresztény családban. Ha egy elemi iskola felügyeletével vagy megbízva, nem hagyhatod figyelmen kívül azt a tényt, hogy sok gyermek olyan otthonból jő, amelyekben az Isten nevét ritkán hallják és amelyekben a szülők nem tartják kötelességüknek, hogy gyermekeiknek vallásos oktatást adjanak és vasárnap elkísérjék őket az imádság házába. Itt érezni fogod, hogy a bepillantást, melyet tanítványodnak bírnia kell a láthatatlan világról, az oktatást az isteni atyához való rokonságról és a bevezetést az új testamentum erkölcsiségébe és költészetébe, a te iskoládban kell hogy megszerezze. Másfelől, ha a te mindennapi iskolád magasabb foku és a szülők olyanok, akik megszokták, hogy gyermekeik vallásos nevelésével és magaviseletével törődjenek, vagy pedig olyanok, akik határozottan ellenzik a dogmáknak oly korán való beoltását, felelősséged nagy mértékben kisebbül. Ily esetben nincs erkölcsi kötelezettség a mesteren, ha csak nem kívánják tőle a főnökök, hogy tegye az iskolát a saját vagy valamely más megkülönböztető vallásos tantétel ápolójává. Emlékeztetlek rá, hogy a lelkiismeret szabadságának elvét nemcsak minden új egyetem törvényhozásában elismerik, hanem az benne foglaltatik az alapítványi és elemi iskolai törvényben is és tényleg érvényben van mindazon iskolákban, amelyekre ebben az országban a nyilvános törvényhozás kiterjesztetett; lényeges igazságon alapul s megérdemli, hogy még szelesebb körben alkalmazzák. Ez bizonyosan semmi tekintetben sem bizonyult összeférhetetlennek a keresztény tanító józan felfogásával, sem pedig az iskolák vallásos jellemének fenntartásával.

Nem kell nagyon gyorsan azt következtetnünk, hogy az iskola istentelen, mert valami ok miatt egyenesen oktató vallásos leckéket nem tanítanak abban. A legfontosabb leckék némelyikét, melyeket tanulhatunk saját jellemünk formálása tekintetében, nem egyenes oktatás útján tanuljuk, hanem esetlegesen jutnak azok hozzánk, az által, hogy látjuk, hogy a vallásos elv miként alakítja mások magaviseletét és hogy mi az értéke annak, midőn az élet kívánalma által próbára tétetik. Az iskola mindennapi története sok ilyen kívánalmakat, sok alkalmat szolgáltathat a hatásos erkölcsi tanításra. Rossz magaviselet esetei fordulnak elő, melyekkel ha nyugodtan, komolyan, a kötelesség igaz és magas mértékére való tekintettel bánunk, nagy hatással lehetnek az iskola hangulatára és érzésére. Nem lesz mindig meglegedve, hogy erkölcsi bajokra gépies eszközöket

alkalmaz, hanem időről-időre figyelmet fordítasz a magaviselet elveire, amelyek tanítványaid tudása körében nyilvánulnak vagy megsértetnek.

Az erkölcsi leckék az iskola mindennapi rendjében taníttatnak. Midőn ilyen esetek fordulnak elő az iskolai életben, azok hasznosítandók. De ritkán fordulnak elő és annál hatásosabbak, minél ritkábbak. Az öregebb emberek az erkölcsi igazságok kifejezését, az erkölcsi kötelességeknek az ifju előtt érthetőbbé tételét és lelkiismeretével való összekapcsolását, nem a tisztán oktató uton gondolják elérhetőnek. Sokkal hatásosabb munkát végzünk, ha gondot fordítunk arra, hogy a gyermek környezete helyes és egészséges legyen, ha gondosan óvjuk, anélkül, hogy tényleg távol tartanók őt olyan rosszra való kísértésektől, melyek környékeznek és az által, ha látjuk, hogy az ő mindennapi élete kellő szabadságot és alkalmat ad gyermekies erényei gyakorlására. És az az iskolamester, aki nagy felelősségérzettel bír ebben a tekintetben, gyakran kérdezi magától: Az én iskolai berendezésem úgy van-e keresztül vive, hogy előmozdítsa az igazmondást, jellemzilárdságot, a tisztelet és az erkölcsi kötelezettség érzetét? Tanítványom viszonya olyan-e hozzám, hogy felbátorítsa őt a velem való bizalmas bánásmódra? Huz-e előnyököt az ilyen alkalmakból? Ugy neveltetik-e iskolámban, hogy ne csak akkor engedelmeskedjék, amikor a tekintély nyomása alatt áll, hanem helyesen használja szabadságát akkor is, mikor magamagának törvényadója? A bátorság erénye nem úgy taníttatik-e, mint elvont fogalom, hanem hallgatagon benne van-e az iskolai fegyelemben és szokásban? Mert ne felejsük el, amit Aristoteles tanított, hogy a bátorság egy értelemben minden erények közt első, mert az egyedüli erény, mely minden mást lehetségesse teszen és amely nélkül valóban sok más dolog jóformán lehetetlen. Mert minden igazságtalanság gyavaságra vihető vissza. Minden restség; felületes olvasás, elkalandozás, elnézés, tényleg csaknem minden hiba, melyeket óhajtasz, hogy iskolás gyermekeid elkerüljenek, ugyszólva a bátorság hiányából származik, amely nem mér nemet mondani, amikor kísértés jó és nincs elég ereje elhatározni, hogy megtegye azt, amiről tudja, hogy jó. Nyomozd ki következményeit az erőtlén, lagy es igen elnéző fegyelemnek, amidőn gyümölcsöt kezd teremni a későbbi életben. Gondold meg, hogy minden valószínűség szerint mit fog érní az az ember, kinek nincs elég elhatározása, hogy az ő osztálya közvéleményének ellenálljon, hogy pártjának elfogadott jelszavait visszautasítsa, hogy a tüntetéstől és költségtől, melyet el nem bír, tartózkodjék, hogy hivatalában vagy üzletében ama szokásokon, melyekről tudja, hogy szükkörűek és önzők, felülemelkedjék és amikor e dolgokról gondolkozol, be fogod látni, hogy a jó iskola kis világában meg kell lenni a bátorságban és önmegtartóztatásban való igazi nevelésnek és hogy az ilyen nevelés gyakran ép oly eredményes az iskolai életben előforduló tényleges nehézségek és kísértések között, mint akkor, midőn az erkölcsi és theologiai tanítás rendszerének egy részét alkotja.

Az erkölcsi tanítás benne foglaltatik az iskolai leckékben. Továbbá észbe kell tartanunk, hogy a világi tanítás minden szakja, amellyel az iskolában bajlódunk, magával hordja saját különös erkölcsi leckéit, ugy szólva, magában feloldva tartja és az emberi jellem valamely fontos tekintete iránt saját módja szerint érdeklődik. Láttuk az egyszerű mester-

ségek megfontolásánál és azoknak gépies megtanulásánál, hogy a tanuló hogyan tanult engedelmességet, pontos figyelmet a szabály iránt, önmegtagadást, tiszteletadást mások iránt és azon szokást, hogy saját egyéni igényeit tegye háttérbe, mialatt azon eredmények megszerzéséért munkál, amelyekben magánkívül másoknak is közös érdeke van. A nyelv tanulása is, midőn helyesen történik, lényeges fegyelmező eszköz az igazmondóságban, a gondos előadásban, a túlzástól való tartózkodásban, a beszélés előtti gondolkodásban. Chancer házi gazdája is szól: „Hasonlóképp szól Plato, aki tudja őt olvasni, a szavak többnyire nővérei a tetteknek“ és Herbert György: „Ne hazudj, hanem legyen szived tiszta Istenhez, szád szivedhez és tetteid mindkettőhöz.“ Mindket költő szívében, amint látható, az eszmény az, hogy legyen tökéletes összhangzás az ember jellemében aközött, amit kigondol, tesz és kimond. Egy állhatatos és nemes jellegű életnek nincs igazibb kényszere, mint ez és nincs erkölcsi nevelés, amely alkalmasabb volna ilyen jelleg fejlesztésére, mint a bölcs fegyelmzés a nyelv használatában és jelentésében. Hasonlóképpen a mennyiség tudományának is megvannak a maga erkölcsi leckéi, nem kevésbé valódiak, habár csak következtetés útján tanulhatók meg és nincsenek rendletekbe foglalva: a pontosságban, teljes őszinteségben és türelemben való fegyelmzés. És a természettudományból és minden más tanulmányokból, melyeket az inductio (bevezető bizonyítás mód) módszere szerint folytatunk, nem láttuk-e, hogy azok akadályozzák a meggondolatlan és hirtelen való következtetéseket, hogy azok őszinteséget, széles látókörűséget, megtartóztatást tanítanak és hogy ítéletünket függesztük fel, amíg a képzet alakítására szükséges adatok elégtelenek és hogy ezek a tulajdonságok nagyon szükségesek az életben a helyes magaviseletben? Ami a történelmet illeti, az tele van nem egyenes, de nagyon hatásos erkölcsi tanítással. Ezt amint Bolingbroke nevezi, nemcsak bölcséleti tanítás példák által, hanem erkölcsi tanítás is Mert mi lehet például értékeesebb, mint az az oktatás, melyet az emberi jellem becslése érdekében közöl? Az a hivatásunk, hogy az emberekről formáljunk ítéletet nehéz körülmények közt és úgy találjuk, hogy egy feleletkész ésbiztos történész elbánik velük egy egyszerű mondattal, életüknek egy-két esetéből megadja becsértéküket vagy egy epigramma összegezi jellemüket. Ha magunkba tekintünk és azokra gondolunk, akik minket környékeznek, tudjuk, hogy sem az ő, sem a mi jellemvonásaink nem engedik meg, hogy azok egy epigramban vagy egy egyszerű mondatban bármily szépen összegeztessenek és hogy az aki minket teljesen megismerni és rólunk helyesen ítélni akar, az kell, hogy tudjon valamit a mi tehetségeinkről és alkalmatosságunkról, környezetünkéről és kisértéseinkről és azon körülményekről, amelyek között véleményeink formálódtak. A történelem ekkép azokra nézve, akik azt tanulmányozzák, jótétemény és nevelő eszköz lesz, amelyből megtanulhatják, hogy miként szerezzenek helyes ítéletet egymásról. Ez lényegileg az a tantárgy, amely legjobban segíti a tanulót, hogy nagy gondolatokat alkosson, hogy nézzen előre és hátra, hogy méltányolja, amint F. M. Wilson bölcsen mondja, a lángész, bátorszivűség, a bölcseség és lelkesedés erőit, amelyek a világot mozgatják.

Van egy más tekintet is, melyben lehetetlen eléggé becsülnünk a

történelmi erkölcsi tanítását. Nézzünk vissza fajunk évkönyveire és idézzük vissza a múltat. A régi civakodásoknak és ősi hősiességnek viszhangja a századokon keresztül lejő hozzánk. Hallottuk füleinkkel és atyáink elbeszélések nekünk a nagy tetteket, melyeket Isten az ő napjaikban és a régi időkben elöttök cselekedett. Halljuk Sidney Fülöpről, hogy szomjan halt meg a Zutpheni mezőn, visszautasítván a pohár vizet és azt egy szegény katonának adván ezen szavakkal: a te szükséged nagyobb mint az enyém. Felidézzük képét a szent Ken püspöknek, a bünbocsánat kihirdetésének estvéjén, amint hat más püspökkel Jakab király előtt állott a Whitehall kihallgatási termében és így szólt: két kötelességet kell végrehajtanunk, egyiket Istenünk, másikat királyunk iránt. Tiszteljük Felségedet, de félnünk kell Istentől. Vagy Wolfere a fiatal katonára gondolunk, aki Quebec falain kimerülve és kemény csata után megsebesülve, ezen kiáltásban tört ki: Futnak! Kik futnak? A franciák, így hát én boldogan halok meg. És midőn ezen látványokat szemünk elé idézzük, tudjuk, hogy ez a világ jobb világ arra, hogy benne éljünk, mert ilyen tettek vitettek véghez benne, annál tisztábban látjuk, hogy miben áll az emberi kötelesség és igazi emberi nagyság és amilyen példák arra segítenek minket, hogy a lehetőségekről nemesebb eszmét formáljunk még a mi prózai és munkás életünk közepette is.

Közvetett erkölcsi tanítás. És ekképpen egészen lehetséges, hogy egy iskolában, ahol az erkölcsiségről és magaviseletről keves formai leckét adnak, a magasabb jelenvalóság érzete és a cselekvés magasabb indokainak rendes elismerése, áthassa az egész tanítást és az egész anyagon aranyfonál gyanánt húzódjék keresztül. Sok dolgot szemelőtt kell tartani, amit az órarendben nem lehet kitenni vagy abban arról gondoskodni. Szükséges mindenekeftt helyes befolyást gyakorolni a jellemre, az is szükséges, hogy a gyermek képzeletének törvényes kívánságait kielégítsük és táplálékot adjunk képzelődésének. Kezdetől fogva úgy kell tekinteni a gyermeket, akinek nemcsak kötelességet kell végrehajtani és életmódot szerezni, hanem életet élni, izlést kielégíteni és szabad időt érdemesen eltölteni. Ebből kifolyólag sohase elégedj meg, hogy csak eléje tárd a tudomány hasznosságát s a módot, ahogy azt annak bírója a világ piacon értékesítheti, annak vizsgálatát, hogy idők folytán az miként segítheti őt, a szerencsét és hitelt, melyet azáltal nyerhet; hanem inkább segíti őt, hogy egy értelmes életnek szépségét és értékét önmagáért foghassa fel. Alaposan mondta Bacon, hogy az ég világossága nemcsak azért becses, hogy amellet lássunk, hanem hogy azt lássuk. És a tudományról is joggal lehet mondani, hogy nemcsak arra jó, hogy mutassa nekünk az utat, hogy segítsen minket a nehézségek megoldásában; akkor is jó, ha nehézségeket nem is oldunk meg vele, ha nem fordítjuk azt határozott kereskedelmi vagy más számlára; jó, ha gyönyörködtet fényével és érezzük melegségét, ha lelkünk gazdagul és felvidul általa. Valójában a világosság kedves dolog és jó szemünkkel néznünk a napot. És az iskola nagyon nem kielégítő intézet és elmulasztja legnagyobb hivatásának betöltését, ha jól lehet sikert ért el az ismeret közlésében, de nem tudja a több iránt való szomjat felkelteni vagy legalább egy homályos érzetét a belső szükségnek az értelmi és

szellemi műveltség iránt, ha ilyen műveltség akár van, akár nincs látható viszonyban az életben való sikerhez.

És így egy eszményi iskolát, amint korábbi előadásainkban mondtunk, nemcsak a szigorú rend, a helyes oktatási módszer, az élénk értelmi tevékenység jellemez, hanem azt át és át kell hogy hassa magas szándék, a munka szelleme, a kötelesség ünnepélyes érzete és az igazság szeretete. Elérhetlen eszménynek látszik ez! Az első feltétel ennek elérhetéséhez az, hogy higgyük azt méltónak a megszerzésre. Tekints vissza iskolai éveidre, ujtsd fel azokról való emlékeidet. Tekints előre tanítványaid életében és kérdezd meg, milyen visszaemlékezést akarnak és milyen visszaemlékezéseket szeretnél te, hogy ők birjanak rólad és tanításodról. Azok a visszaemlékezések nem mind azokról a leckékről fognak lenni, melyeket szándékosan közöltél. Sok függ attól a szellemtől, amelyben munkádat végezted, azoktól az indokoktól, amelyek tégedet mozgattak, attól a mértéktől, amelyben tégedet ismertek, hogy szeretted azt a tudományt, amelynek akkor a tanulók szemében te voltál a fő képviselője.

Hívatus. Jól emlékszel, ki volt az, aki egyszer a Genesarethi-tó mellett állott, Andrást és Simont elhivatva csónakjuktól és halászó szerzőiként ezen szavakkal: „Kövessetek engemet és én titeket emberhalászokká teszek.“ Ez egy nagy példázat; jelöli azt a módot, amelyben a világ minden idejében, némelyek alacsony sorsból és az élet pusztán gépies foglalkozásától hivatnak el, hogy résztvegyenek a legnemesebb munkában, az értelem, lelkiismeret és jellemképzésben, a férfiak és nők jövő nemzedékei sorsában. Az elhivatást nem halljuk mindnyájan ugyanazon módon. Némelyek ezt az élet körülményeiben és néha úgy látszik baleseteiben ismerik fel. Némelyek hallják a susogó önvizsgálatban, amely a személyes alkalmasság és képességről beszél. Másoknak a szózat úgy jó, mint egy fontos és ünnepélyes meggyőződés a munkának magának fontossága és hasznossága felől. De egy vagy más módon a hivatás érzete minden tanító lelkében meg kell hogy legyen. Enélkül mesterségének legfőbb eszközét nem tudja megszerezni. De ezzel olyan helyzetben lesz, hogy minden eszökből, ami a keze ügyében van, hasznót húz; helyes fogalmat szerez mind az útról, melyen haladnia kell, mind a célról, mely felé halad. És magában mindig a legerősebb cselekvési indokot látja; mert mialatt munkáját végzi, rendesen elismeri és megtanítja tanítványait is, hogy elismerjék az Egyedülvalónak láthatatlan jelenlétét közöttük, aki segítője minden igazán tanulónak és minden tanítók tanítója.

Torda.

Vargha Dénes
polg. isk. igazgató.

IRODALOM.

Könyvismertetések.

Könyvem bírálatára.

Neveléstanomról *Kolumbán* Samu t. kollegám szíves volt lapunk f. évi 3. számában megjegyzéseit elmondani. Köszönöm, hogy foglalkozott könyvemmel. A „felfogások tisztázása“ végett bizonyosan várja is, hogy észrevételeimet megtegyem. Nem huzódozom. És hogy a felfogásokat lehetőleg tisztázzam, nem reflektálok sem arra az emberi indulatra, mely arra készíttet sokakat, hogy mit mások dicsértek, azt ők lerántogassák, sem pedig azokra a jelzőkre, melyeket ez az indulat itt-ott a tollba csusztatott.

Tisztelt bírálóm várta azt a neveléstani nagy munkát, mely fiziológiai, lélektani, szociológiai, etikai ismeretek és öntudatos gyakorlati tapasztalatok alapján filozófiai felfogással foglalja össze világos és könnyen áttekinthető rendszerbe a nevelésről való tudnivalókat. Várta az olvasott laptudósítások után. Jó. De mikor könyvemet elolvasta, látnia kellett volna, hogy munkámnak nem az a főcélja, hogy a nevelésről ma elterjedt tudnivalókat összefoglalja, hanem az, hogy újabb szempontokkal tekintse át a nevelés körét.

Arra a meghatározásomra, melyet a nevelésről adok, több megjegyzést tesz.

Első megjegyzése, hogy a nevelést munkának mondom és nem ráhatásnak. Elismeri ugyan, hogy az óvás nem ráhatás s így legalább is egy nevelői munka már nem fér bele a ráhatás körébe, de azért mégis megmarad a ráhatás mellett. Eddig ráhatás volt, miért legyen hát más?!

Második megjegyzése szerint a nevelés nem alakít, hanem fejleszt. Nem alakít. mert „csak azzá teheti az egyént, amihez benne a szervezet eredeti alkotása alapján a feltételek megvannak.“ Én is ezt tartom, csak hogy szerintem éppen azért alakít és nem fejleszt. A fejlesztés többet mond, mint amennyit mondani akarok. A fejlődést a teremtés munkájának tartom; mi a feltételek megadásával kezére járhatunk, de nagy önhittség volna ezt a segítséget fejlesztésnek tartanunk. Azt mondja tovább: „az egyén fejlődése folyamatokból áll s a folyamat nem alakul, hanem változik,“ tehát a nevelés nem alakítás. De miért áll itt meg? A folyamatok célszerű változtatása következtében az egyén a társadalom tagjává alakul s így mégis csak alakítunk. Hogy a chemia mit mond alakulásnak és fejlesztésnek, az itt irányadó nem lehet; a chemia műszavaival élven a nevelés igazán nem alakít, de nem is fejleszt. Célravezetőbb talán, ha a népnyelvet vizsgáljuk; eszerint a fát díszfává, a szőlőt lugassá alakítják, a lovat tanítják (idomítják), de egyiket sem fejlesztik.

Ad t. barátom új meghatározást is, mely — örömmel látom — az enyémmel sok fővonásban megegyezik, de jóval bőbeszédűbb, mint én. Az igaz, hogy meghatározásában benne van az „egyéni természet“ hangsúlyozása. Nem értem azonban, mit akar ezzel? Azt mondja-e, hogy a kis emberből, ha nagyvá lesz, nem lehet egyéb embernél; avagy azt-e, hogy kiki „egyéni természetének megfelelő irányban“ legyen hasznos tagjává a nemzeti társadalomnak. Ha az elsőt akarja mondani, akkor valóban csak szót szaporít; ha a másodikat mondja, akkor egyéni természetük irányában nevelve igen-igen sokan nem valnának ám a társadalom hasznos tagjává . . . Aztán az „egyéni természet“ hangsúlyozása nem is való a nevelés fogalmának meghatározásába, mert az nem a nevelést meghatározó fogalomjegy, hanem olyan tény, melynek figyelembevételre a nevelés sikerét biztosítja.

Abban, hogy a neveléstudományt tudománynak mondom, igazat is ad, nem is. Ha tankönyvet akartam volna írni, talán utalhattam volna rá, hogy *Comte* után némelyek nem tartják a nevelést tudománynak. De nem tankönyvet írtam s az a felfogásom, hogy minden, bármire vonatkozó ismeret rendszeres egybefoglalása tudomány, hát a neveléstan is tudomány. Ebben a felfogásban vagy osztozik valaki, vagy nem: aki nem osztozik, mondja meg, mi hát a neveléstan: földművelés, ipar, kereskedelem, művészet, vagy mi? Hát bizony még *Comte* szerint is a tudomány körébe tartozik, csak azt nem tudta róla ő sem, hogy hanyadrangu.

Kifogása van az ellen, hogy megkülönböztetem a társadalmi taggá fejlődéstől a társadalmi taggá alakítást. Nem akarja látni, hogy a nagy társadalom a maga életével, számos intézményével és intézkedésével, amelyek pedig nem a nevelés szolgálatára rendelvék, öntudatlanul és terv nélkül ugyan, de nevel. Nevel bennünket például az igazságszolgáltatás, a rendőri intézmény, a nyilvánosság stb., de ez a nevelés mégsem fogható egy kalap alá a tisztán nevelésre rendelt intézmények és a nevelők tudatos, tervszerű nevelésével. Ami pedig nálam rendszertanilag a fő, nem látja meg azt, hogy én ezzel a beosztással a neveléstan mai „alaptudományait“, melyek a mai neveléstanokban föld és ég között lógnak vagy hiányoznak, szerves részévé tettem a neveléstudománynak. Ha ezt látná, akkor nem tenne kifogást az ellen sem, hogy a rendszer szempontjából, csupán dialektikai szempontból, a természet okozta fejlődést a társadalom okozta fejlődéstől meg kell különböztetnem, nehogy összezavarjam vagy kihagyjam a fiziológiát, lélektan, szociológiát, etikát.

Mennyi igazam van abban, hogy az érzelmi fok megelőzi az ismereti, azt ma eldönteni nem tudjuk. T. bírálóm sem tudja. Én a fejlődéstan alapján állítom azt a tételt, utalva arra, hogy érző növények vannak, de ismerőkről nem tudunk s hogy kis gyermeket, műveletlen népet, sőt igen sokszor művelt egyént is gazdag, erős érzelmi élet vezet. Ugyanilyen, ma el nem dönthető az az állításom is, hogy első ismereti elem nem az egyszerű érzet, hanem a szemlélet. Az én vizsgálódásom szerint csak a nem normális gyermek s csak a felületesen ítélő mondaná, a fehér cicát ismerve, a lisztet, a fehér papirost is, cicának,

Hiszen a szem, mert mozgató izmai vannak s alkalmazkodó képessége van, pusztán tény-érzetet nem szerezhethet, mert izomérzeteket is szerez.

Az indulatot — mondja t. bírálóm — összetévesztem a szenvedélylyel, mert az indulat nem heves és nem allandó. A gerjedelemmel szemben nem az?

Azt hiszi, hogy a képzelet szót helytelenül használom a képzet szó helyett. Igen, mert nem akarja észrevenni, hogy én nem a fantáziát nevezem képzeletnek, hanem a képzeléssel alkotott képzetet szemben az emlékezés útján szerzett képzettel.

Az alakulástan ellen megint az a kifogása, hogy hiszen a család, a társaság öntudatosan és tervszerűen végzi a maga nevelői munkáit. Hát nekem az a tapasztalatom, hogy a család és társadalom nem öntudatos, nem terv szerint munkálkodó nevelő. Ez a keserű tapasztalata bizonyára megvan t. *Kolumbán* S. urnak is, talán nem alaptalan az az állításom sem, hogy a család és társadalom nem is pusztán a nevelés szolgálatára szervezkedett, őket tehát kizárólagosan nevelői intézménynek nem tarthatjuk.

Nincs meglepődve azzal sem, hogy a cél kitűzésekor határozottan kijelölöm a célt, míg a nevelés fogalmának meghatározásában a célt csak általános, szerintem legfelsőbb körvonalaiban adom. Pedig hát egészen más a nevelés fogalmának meghatározása és egészen más a nevelés céljának kitűzése. Ezt bővebben magyaráznom igazán fölösleges volna.

Nem helyesli, hogy én a keresztyén társadalom erkölcsi felfogását emelem ki és így szembekerülök a mai szociológiával. Hát én szándékosan elzárkóztam a világ emberének és társadalmának nevelése elől; neveléstanom csak a magyar ember, csak a magyar társadalom nevelésével foglalkozik. Ha ebből a szempontból nézzük a dolgot, úgy vélekszem, igazsággal mondom, hogy nálunk a keresztyén társadalom erkölcsi felfogása uralkodik s ez ellen az uralom ellen nincs miért lázonganunk.

Megütődik azon is, hogy én természetesnek mondom azt a nevelést, mely törvényeit a társadalmulás (a fejlődés és alakulás) tényeire vagyis a fiziológia, lélektan, szociológia és erkölcsstan törvényeire alapítja. Hát az egyéni természet honnan veszi a maga összes kincsét, tulajdonságát, ha nem a természetből és társadalomból?

Hogy az ápolást főfogalomnak s az óvást alárendelt fogalomnak veszem, az nem lehet valami rettenetes hiba akkor, amikor a főszempont a sokféle nevelői munkának csoportosítása.

Azért, hogy a társadalmítástanban a családot, a társadalom közönségét nevelőknek tartom, szintén megró De miután azt akarom, hogy jövőben a család, a többi közönség a maga hatáskörében öntudatosan és tervszerűen nevelő legyen, kénytelen voltam őket a társadalmítástanba bevonni. Ez ellen a cél ellen alig tehető alapos kifogás. Hogy összevissza beszélek itt a szándékos és az öntudatlan nevelői munkákról, mikor csak a szándékosokról kellene szólnom, annak az ítéletnek több az erőssége, mint az igazsága. Hiszen itt a jövő képét kellett bármily nagy vonásokban is megrajzolnom, a jövőét, melyben a család és a

többi közönség, öntudatos nevelő lesz; a jövő megrajzolásakor pedig a jelen állapotokat nem hagyhattam figyelmen kívül.

Igaz, ez a jövő megborzongathatja a mával teljesen megelégedett embert. Ez a borzongás nem árt és könnyen el is mulik, mert az élet sok olyat valóra váltott már, amit még csak az imént is lehetetlenségnek tartottak. S csak *egy* ilyennek megvalósulása már elkergeti a borzongást és odaállít a többi „álom“ valóra váltásának munkájába.

Az iskola feladatának kijelölésében tévedés azt állítani rólam, hogy én csak a jelen társadalom életéhez való alkalmazkodást kívánom. Erős tévedés. Én ezt az alkalmazkodást kiinduló pontul veszem azért, hogy ne rombolás, hanem a fokozatos haladás útján érjünk el a szebb és jobb jövőbe.

Meg van akadva t. bírálóm velem igen-igen sokszor, mert mindig a ma elterjedt neveléstanok szemüvegén nézi könyvemet s ha benne eltérést talál, rögtön kész a kárhoztatásra, hogy a közfelfogást nem respektálom. De hát helyes-e a t. bírálóm álláspontja? Nem volna-e igazságosabb, ha, amikor eltéréseket talál, azt nézné, helyesebb-e az új a réginél, avagy legalább van-e ennek az újnak létjogosultsága azért, mert kiemel a megszokott sablonok közül? Családi iskola! Ki hallott ilyet? Ma magánnevelésnek mondják. Nincs középiskola. Hogyne volna, mikor van. Az alsófoku iparos és kereskedelmi iskola családi iskola. No ilyen csodabogarat! Persze, mert nagy hevében elfelejti, hogy az én felosztási alapom nem olyan, mint a mai s hogy az alsófoku ipar- és kereskedelmi iskola voltaképpen a műhelyben, a kereskedésben van s benne az iparos- a kereskedő-család nevel.

Az en iskolámat egyszerűen lesajnálja. Már sok ilyen lesajnált tervből lett általánosan elfogadott igazság. Sőt a lesajnáló megtérésére is sok esetet ismer a világ. Minden attól függ, jól látjuk-e az élet haladásának irányát, értéke szerint becsüljük-e mozgó erőt. A közműveltségre, a gyakorlati irányu műveltségre, a műveltségben való egyenlőségre, a nemzeti egységre való törekvés álom-e ma? Nem fog-e még erősödni? A kézimunka tisztelete nem fog-e fokozódni? És a törekvések erősödése, a felfogások változása nem fog-e sok „mai lehetlenséget“ megvalósítani. Én bízom a haladásban.

Senogy sincs belenyugodva abba a vakmerőségbe, hogy én a tanítás anyagát tényezőnek, a nevelőt pedig munkásnak, a munka végrehajtójának mondom. A tényező, mondja t. bírálóm, az eredmény létrehozásában tevéleg résztvevő dolog. Jó, elfogadom. S ha már most meggondolom, hogy a nevelés eredménye a nevelt ember s hogy ennek az eredménynek a létrehozásában nem a holt, hanem csakis az eleven, az alkalmazásra mindig készen álló tananyag vesz tevéleg részt: akkor joggal csodálkozhatom azon, hogy t. bírálóm a képzeteket, gondolatokat, elveket, az érzelmeket, az irányított akaratot nem tényezőnek tartja, hanem csak olyan anyagnak, mint a vasat, vagy olyan eszköznek, mint a kalapácsot. Hátha a számtanban tényező a $2+2$, mert a 4 -et alkotja, a nevelésben is tényező mindaz, ami a nevelt embert alkotja. Miután pedig előttem a mai anyag tényező, hát nem olyan nagy a vétkem, ha olykor a tényezőt anyagnak mondom.

Miért sorolom a cselekvést, a kézügyességet a művészetek közé? Csak azért, mert tényleg mind művészet ez. Munka, mű, mely a szépnak különböző fokait érheti el, azért alapjában mégsem egyéb műnél.

Igaza van, mint nyelvésznek meg kellett volna mondanom, mi a különbség a tanít és oktat szavak között; de én nem nyelvész, hanem nevelő vagyok; nevelői szempontból pedig csakis azt kell hirdetnem, hogy tanítani a gyermeket oktatás nélkül még ha lehetne sem szabad. A két szó értelmét tehát a nevelő vegye ugyanazonosnak.

A tanításban megmarad a Herbart-féle fokozatok mellett. Bővebben nem foglalkozom most a tanításnak mozzanataival, csupán azt a szempontot ajánlom figyelmébe, mely engem vezetett. Ez a szempont: a tanuló érzelmi életének, a tanítás idején meglévő hangulatának figyelembe vétele és a tanulás sikerét biztosító mozzanatok jellemző oldalának kiemelése. Ezért megindítás nálam az előkészítés, szemléltetés és megértetés a tárgyalás, rendezés és összefoglalás. Hiszen közönséges tapasztalat, hogy igyekezhetek képzetsorokat följutítani, ha az érzelmet, mely szellemi munkára, mely az éppen ismertető dologgal való foglalkozásra indítson, fölkelteni nem tudom Ketségtelen az is, hogy az új anyag tárgyalásához a közvetlen vagy közvetett szemléltetés a főmozzanat s hogy a rendezés, összefoglalás nem akar egyebet, mint a megértést. Hogy az alaki mozzanatokat különválasztom a tárgyiaktól, az rendszerint csak helyes lehet, de éppen nem jelenti azt, hogy az alaki mozzanatok időrendben csak a tárgyiak után következhetnek. Hiszen éppen azért kellett az alaki mozzanatokat elkülönítenem, mert ezek egyike-másika, néha mindenike szükségszerűen előfordul a tárgyi mozzanatok mindenikében. Ismétlés, gyakorlás, vizsgálat ott van — hogy *Herbarték* szerint soroljam el a mozzanatokot — az előkészítésben, az új anyag átadásában, a rendezésben, összefoglalásban és alkalmazásban. Itt a vitának tág tere nyílik; de a kérdést azzal elűtni, hogy a *Herbarték* többféleképpen módosított alaki fokozatai helyesebbek, mint az én mozzanataim, mert azok meglévők, emezek pedig újak, nem lehet.

A tanítás alakjáról szóló részben megint nem bír letérni a már megszokott útról. A jelbeszéd nem tanalak, mondja s elfelejti, hogy gyermekekkel, főként az idegen nyelvekkel és siketnémákkal mennyiszor érintkezünk jelbeszédben. Az írott beszéd sem tanalak, mert a tan- és olvasókönyvek nem az érintkezés eszközei. A cselekvéssel történő tanítást, megjegyzi, hogy kihagytam. Nem hagytam ki, hanem oda tettem, ahova felosztásom szerint illik: a közléshez s még előbb a szemléléshez és alkalmazáshoz.

A kitömött állatokat, szárított növényeket kevésre becsülöm. Igazam van. Kivált a tanítás alsó fokán föltétlenül mellőzni is kell őket a szemléltetés és cselekvés érdekében.

A szoktatásról szólván, a szoktatás munkáinak felosztását elítéli. Miután rendületlenül áll a nevelő-munkákat egymástól khinai fallal elzáró felfogás mellett, önként érthető, hogy nem lát kapcsolatot a tanítás és a szoktatás között s nem akarja látni, hogy ami a tanításban megindítás és szemléltetés, az a szoktatásban példaadás, ami ott meg-

értetés, az itt utasítás, ami ott alkalmazás, az itt gyakorlás. És mert itt a felosztás alapja az embertan, azért ezek embertaniak; ahol a felosztás alapja a kormányzás, a politika, ott a szoktatás munkái politikaiak.

A szokásról ismertem a t. *Kolumbán* S. ur közölte meghatározást is. De hát ez se mond se többet, se jobbat, mint én mondok; ez csupán — megszokottabb, mint az enyém. Főhibája azonban, hogy a szokás értelmi elemeit nem emeli ki; pedig amit úgy-ahogy meg nem ismerek, azt meg se szokom. Az ellen azonban, hogy valaminek a megértését, megszeretését stbit szokásnak tartom, egyszerűen tiltakozom; az alkotó elemek külön-külön nem alkotják az egészet.

Amit t. bírálóm könyvemről általánosságban mond, arra csak pár megjegyzést teszek. T. bírálóm sem lehet itt ment a subjektív érzésektől.

Az a világ, melyet alkottam, csak képzeleti. És baj ez? Nem kell-e többre, jobbra törekednünk a mai állapotoknál? Vajjon a jövőt azok fogják-e megszépíteni, akik már ma is szebbnek látják a mánál, avagy azok, akik beérik a mával?

Az egyéni természetet el akarom nyomni. Nem! Csupán ama fel-fogásomat fejezem ki, hogy az egyéni élet célját nem magában az egyéni életben látom s ezért az egyént a nemzeti társadalom tagjává akarom nevelni. De önálló, öntudatos tagjává, aki él és hal a közért nem azért, mert muszáj, hanem azért, mert hivatását be akarja tölteni.

Éltélem a mai nevelést, mert jobbat akarok helyette. De nem egyéneket ítélek el; személyi élt ide csak t. *Kolumbán* S. úr olvasott bele. Micsoda nevelő volnék azonban, ha t. bírálóm tanácsára ott hagynám „ezt a nevelő kompániát?” Hiszen minél helytelenebbnek tudom a mai nevelést, a köznek érdekében annál inkább nevelőnek kell maradnom, hogy javíthassak valamit.

Mert egy eléggé terjedelmes könyvben gondolatokat ismétlek s mert mindent részletesen ki nem fejtek s meg nem okolok s mert itt-ott páthétikus szólamokat talál t. bírálóm; hát azt tartja, hogy vétek a tudományok tárgyalási módja ellen. Bizony ebbe a hibába mindnyájan beleesünk, mindnyájan, akik a neveléstanban önálló kísérleteket teszünk. Bele, mert a neveléstan még éppen nem megállapodott tudomány s mert nekünk nemcsak ismertetnünk, hanem agítálnunk is kell.

Hogy rendszerem világos, könnyen áttekinthető-e, vagy nem, azt nem vitatom. Ha az elterjedt rendszernek nagy hibáit nem lattam volna, nem fogtam volna hozzá egy újabb rendszer fölépítésének megkísérléséhez. Bizonyos, hogy én a magam rendszerét világosnak, könnyen áttekinthetőnek, a nevelés egész körét magában foglalónak látom. Azt tudom róla, hogy a neveléstan köréből kizár mindent, ami nem odaváló s nem tekint sem a gyakorlati filozófia, sem a kizárólagosan uralkodott lélektan felé, hanem megmarad magánál a nevelésnél. Látnia kell az olvasónak, még ha kritikus is, hogy Neveléstanom új és nemzeti. A cél megállapítását kizárja a neveléstan feladatai közül. Rendszerében, tételeinek megállapításában nem támaszkodik pusztán a lélektanra. Nem ismer elméleti és gyakorlati részt. Odautalja a neveléstörténelmet, ahova való, a történelmi tudományok közé. Nem beszél testi, értelmi, érzelmi,

erkölcsi, technikai stb. nevelésről. A nevelő munkákat egymással szoros kapcsolatba hozza. Nem ismer olyan módszertant, mely csak a tanítással foglalkozik, sem olyan szervezettant, melynek sehol sincs helye a neveléstanban. Új szempontjai vannak a rendszerezésben. Új és nemzeti a cél, melyet kitűz s mely mindig szemé előtt lebeg, akár a szervezetről, akár a tényezőkről, akár a módszerről beszél. A nemzeti társadalomért lelkesedve visszanyomja az egyén telhetetlen önzését, fölemeli az egyént élete szűk és alacsony köréből s a köznek nagy és nemes céljáért hevíti önkéntes, szíves és lankadatlan munkára . . . Ebben a nem csekély és uttörő munkában itt-ott hibázhatik, de sohasem annyit, mint az a kritikus, aki ellenszenvében az újítás iránt is megkövesedve a ma elterjedt rendszer és felfogás szemléletében nem tesz egyebet, mint hibát keres. Hibát, csak hibát, melyet tetemesen megnagyobbítván, nyugodtan hiszi, hogy a könyvben a jó már el se férhetett.

Mіндеgyre új szókat alkotok; ez bizony merész állítás. Tisztelt bírálóm hat új, vagy sajtáságos szót tulajdonít nekem. Hiszen nem restellem én a szókinccs gyarapítását, de be kell vallanom, hogy a jellemerős, öntevékeny, emlékeltetés és fellény szavak már régen megvannak irodalmunkban. Az én lelkemet csak két szó nyomja: társadalomulás és társadalmitás. Tudom, hogy az első helytelen képzés; társadalomlá levést mond ahelyett, amit mondani akarok: társadalmi taggá levés. De hát elvégre nem volna lehetetlen ezt az értelmet kötni hozzá. Kellett ez a két szó nekem azért, hogy a fogalmat találóan megjelöljem s hogy a nevelésről adott meghatározás és a felosztás egységes legyen. Kellett azért, hogy a neveléstanba ne kelljen beletennem a fiziológiát, lelektant, szociológiát, erkölcostant, de ne kelljen belőle ki se hagynom eme tudományágak odatartozó tételeit. Kellett azért, hogy a nevelés szót ne kelljen többféle, tágabb és szűkebb jelentésben használnom.

T. bírálóm a könyv nyelvét nem tartja könnyen érthetőnek. Csodálkozom rajta. Két új szó, mely különben ritkán fordul elő a könyvben s a még ritkábban előforduló hosszabb mondatok még nem teszik nehezen érthetővé könyvemet. Nehezen érthetővé teszi az újabb felfogással szemben álló elfogultság.

Idéz három érthetetlen mondatot is. Kettő azonban az én felfogásom szerint érthető. Az elsőben részletezve van a szellemi élet három fő köre s aztán, mikor a testtel szembe állítom, egy néven is megnevezem. A másodikban az a felfogásom nyilatkozik, hogy a nevelt embert a nevelés folytán megszerzett képzetei, ítéletei, érzelmei stb. alkotják. A 3. mondatot (a 261. lapról) pedig csak félig idézte t. bírálóm; no hát így érthetetlen.

Végig kísértem t. bírálóm megjegyzéseit. Köszönettel tartozom érettük, mert terjeszti könyvem megismerését, mert alkalmat ad velük a felfogások tisztázására s mert rámutatott bennük munkám néhány fogyatkozására. Köszönettel tartozom azért is, mert az elismeréssel ellentétes módon ugyan, de meggyőzőit arról, hogy könyvemet nem irtam hiába. Amely könyv ellen olyan tanult és okos fő, mint a t.

bírálmé, csak ilyen és így megokolt kifogásokat tud tenni, mint a minők ebben a bírálatban vannak, — azt a könyvet, mint kísérletet a magyar neveléstan-irodalom terén, minden gyarlóságával együtt is szégyenkezés nélkül bocsáthattam olvasóim elé.

Gondolatok kelnek a nyomában, tette készítő gondolatok. És én ezt akartam.

Peres Sándor.

A gyermeki elme fejlődése és működése különös tekintettel a lelki rendellenességekre, ezek elhárítására és orvoslására, pedagógusok, orvosok, jogászok és a művelt közönség számára. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium megbízásából írta dr. *Ranschburg Pál*, Budapest, Athenaeum. Ára 4 korona.

A gyermeki test és lélek rendes és rendellenes fejlődését, a mai nevelési eljárásnak eddigelé még kellő figyelemben nem reszesített szükségleteit tárva elő, szól e munka a szakemberekhez és a művelt nagyközönséghez. A fiziológiának, pszichológiának és a pedagógiának egymásba fonódó olyan feldolgozását találjuk meg benne, amely a nálunk közkeletű pedagógiai gondolkodásra és eljárásra ketségtelenül tisztítólag jótékony hatást képes előidézni. A művet orvos írta, aki már régebbi munkása a szellemi élet törvényeit modern irányban kutató tudománynak. Nagy anyagot dolgozott föl, régi és új gondolatokat egyaránt fejteget: a régít új világításban, az újat pedig nagy fölvilágosító erővel. Forrásai is széles körből erednek: a hazai és idegen munkák és a szerző önálló vizsgálódásai. Szerző első sorban is a közvetlen szükségletet akarja munkájával kielégíteni; a szülőket akarja felvilágosítani, a tanítók munkáját okszerűbbé tenni, a társadalomnak és államnak nevelési kötelességeit megvilágítani, a közkeletű pedagógiai gondolkodást alapozni és javítani. Előrebocsátom, hogy a munka e célját teljes mértékben eléri és kívánatos, hogy minél szélesebb körben elterjedjen.

Különösen azért tartom nagy hatásra számot tartó könyvnek, mert a köztudatban élő pedagógiai felfogásnak reálisabbá teteléhez nagy mértékben hozzá fog járulni. Közönségünk nem viselteik valami nagy bizalommal a pedagógiai könyvek iránt. A nevelésről szóló munkákat nem szívesen olvassa és az a meggyőződése, hogy a pedagógia nem tudomány. Ennek bizonyára az is az oka, hogy az irodalom a nagyközönség kezébe sok olyan munkát adott, amelyek a test és különösen a lelki működéseket vegző szervek közelebbi ismerete nélküli puszta elmélkedések voltak. Regi szüksége az irodalomnak, hogy a művelt közönség számára olyan munkákkal álljon elő, amelyek e felfogást megváltoztassák. Pedagógiai tudásunkban eddig helyet találó magától értetődő állításokat félretakarítva a nevelésről izmosabb és reálisabb gondolkodást kell elterjeszteni az egész nemzetben és ezzel a nevelői eljárásra javítólag hatni. Ranschburg könyve segíti a pedagógia tekintélyének visszaállításához szükséges bizalom megteremtését.

Teljesen megvilágítja Ranschburg könyvének rendelését az az előrebocsájto, amelyet dr. *Nárai Szabó Sándor* miniszteri osztálytanácsos

irt. A lelki fogvatkozások és rendellenességek és a megszüntetésükre vagy kiegyenlítésükre vonatkozó ismeretek önálló tudományággá alakultak. Fontos ezen új tudomány ismereteiről a szülőket, orvosokat és pedagógusokat tájékoztatni, hogy úgy az iskolában, mint a szülői házban a gyermekeknek ne csak a testi egészségére, hanem egészséges szellemi fejlődésére is legyen gond. Ez az utóbbi kellő figyelemben nem részesül manapság s emiatt a nevelésben a kívánatos egyensúly nem lehet meg. Az ifjuság mai szellemi életrendje bizonyos mértékig átalakulásra szorul, hogy megvalósuljon igazán a szellemileg ép és testileg egészséges nemzedék nevelése. Rámutat azon kívánalmakra, amelyek nagyobb érvényesítése e cél elérését biztosítja. Irodalmi úton való felvilágosításra a tudomány útmutatására: a szellemi élet törvényeinek és a szellemi munka oeknomiájának behatóbb megismerésére van szükség. Ime az a rendeltetés, amelyet Ranschburg munkája a tudomány mai állapotához képest betölteni hivatva van.

A munka négy főfejezetre oszlik. Az első rész az idegrendszer bonctanát és működését foglalja magában, feltüntetve annak szerkezetét, részeit, beosztását, rendeltetését, munkálkodását és esetleges elváltozásait. A mai tudománynak erre vonatkozó elmélete e könyv révén a közölt képek felhasználásával világosan és hamarosan érthetővé válik. Csak az elnevezésekben nem tudott menekülni sem itt, sem később egy pár helytelen szótól. (Ébrény, lebeny, agygyomrocs, loborpályák és sejtek, mezőny, villany, kutacs, vizsga, eskór stb.) Kivánatos, hogy ilyen, laikus közönség kezébe is szánt tudományos munkák nyelvi szempontból előzetes átjavításon menjenek keresztül.

A II. részben a lelki működés fejlődését, élettanát és zavarait tárgyalja a szerző. Elsősorban az érzések élet- és fejlődéstanát fejtegeti harmas beosztásban szólva minden érzékszervről: szerkezet, működés és fejlődés szempontjából. E fejezet bár terjedelmes, csak a legszükségesebbekre terjeszkedik ki s mindig a legjellegzetesebb és pedagógiai célból legfelhasználhatóbb adatokat ismerteti. A pedagógiát vagy lélektan tanító szaktanár növendékei ismereteinek kiegészítésére és világossá tételére az iskolakönyv szövegét illusztrálhatja az innen vett közleményekkel vagy adatokkal. A könyvnek a címben is kifejezett különös céljához képest ezen alapvetés után rögtön az érzékek lélektanilag fontos fogvatkosságainak tárgyalását találjuk meg: a közellátást, messzelátást, kancsalságot, gyengéltást, vakságot, nagyothallást, siketiséget, az érzéshiányt és a fonák érzéseket. A beszélő szervek életana alapján feltárja a beszéd, a képzetek és szóképzet fejlődését és aztán ráter a beszéd hibáira és fejlődésének zavaraira, a dadogás, selypítés, siketnémaság, hallónémaság, agrammatizmus ismertetésére.

Különösen érdekes mondanivalói vannak „*a képzetek társítása, a felfogás, emlékezés és tanulás,*“ „*az ítéletképesség, képzelőtehetség*“ című fejezetben, amelyben a köztudatban élő és az iskolában is tanított egyik hibás felfogást javít ki, nevezetesen az asszociáció megindulása és a felfogás előrehaladásának tárgyalása után kimutatja azt, hogy megingott az a felfogás, amely szerint a gyermek emlékezése nagyobb, mint a felnőtté, hasonlóképp az emlékezés biztossága is erősebb a fel-

nőtt korban, mint a gyermekekben. Kifejti a régi egységes emlékezés teljes háttérbe szorításával az emlékezés irányait, az emlékezeti típusokat és kísérletekre hivatkozva kiemeli, hogy a tanulók több mint fele a látási, részben a látás-hallási és látás-mozgási típusokhoz tartoznak és ennek alapján kimondja, hogy a látási módszerek alkalmasabbak a tanulásra. Kísérleti uton nyert eredményképpen közli még, hogy a betanulás jobb, ha egészben, mint részenként történik, mert a részenként történő betanulásnak káros asszociációi vannak. Hozzácsatlakoznak még e fejtegetésekhez a képzetfelújítás gyorsaságának adatai is. Az elfelejtésről szólva érdekesek Ebbinghaus adatai: egy bizonyos képzetrel társult képzetek új képzetrel nehezen kapcsolhatók össze. Herbarttal ellentétben kiviláglott, hogy a hasonló képzetek egymás tudatosságát gátolják. Hangsúlyozza, mert hangsúlyozásra szorul manap is még, hogy először meg kell érteni valamit és azután mechanikusan megtanulni. A tanultak megtartása érdekében szükséges számításba vennünk az érzelmek szerepét az emlékezés terén. A kellemes emlékekre való visszaemlékezők száma nagyobb, mint a kellemetlen emlékekre visszaemlékezőké. Ebből következik a testi büntetés alkalmazásának sikertelensége is, mert különösen gyenge a testi fájdalmakra való visszaemlékezés.

Ezek után az ítézés, következtetés és képzelés jelenségeivel es fejlődésével foglalkozik, utána pedig a képzettársítás zavarai, majd pedig az érzelmek fejlődésével, az érzelmi élet zavarai. Az iskolai élet szempontjából nagyfontosságú kérdésekről nyújt itten adatokat; így a figyelőképeség erejének változásairól napközben, továbbá a figyelem lankadásáról, kipihenéséről a következő szabályt: a munkarendet időpontjukra és tartalmukra nézve úgy kell megválasztani, hogy azok a tenyleg beállott kifáradást enyhítsék, de ne gyengítsék a megszerzett gyakorlat hatását. Az idegrendszer nehezen fárad, de ha kimerült, nehezen tér magához.

A gyermeki álom nyilvánulásai és az öntudat zavarai (eszméletvesztés, ájulás, az öntudat kettéválása, öntudathiány, az öntudat derengése) a következő fejtegetések tárgya.

Az akaratot tárgyaló fejezetekben annak nyilvánulásait, az utánzást, a játékot, a szuggesziót, a rajzot és írást, majd az akarat, cselekvés és az ösztönélet zavarait teszi szóvá nagyon megszívlelendő pedagógiai vonatkozásokkal.

A harmadik nagy részben a munka kimerítő részletességgel állítja össze a gyermeki elme lelki hibáinak és rendellenességeinek felsorolását, csoportosítását, tüneteit, okait, következményeit és gyógyításának, enyhítésének módjait. Szükséges a szülőket ezen dologról tájékoztatni, hogy a lelki hibákról való leszoktatás módjához értsenek s helytelen bánásmóddal ne idézzenek elő esetleg maguk lelki hibákat, vagy a meglévőket erősítsék. Ezen a téren nagy a tudatlanságból eredő visszaélés. A szülők a nyilvánuló lelki hibákat igen sokszor téves eljárással akarják visszafejleszteni kizárólag azért, mert a nevelés lényegét a büntetésben látják és azt mindjárt a legmagasabb fokozatain kezdik. Elsősorban is részletezve találjuk azon lelki hibákat, amelyek mulékony tökéletlen-

ségei a normális fejlődésű gyermeki elmének, amelyekkel legtöbb dolga akad a nevelő-tanítónak és elnyomhatók és azután abnormis elméjű gyermekekkel és a szellemi rendetlenségek okaival és külső nyilvánulási formáival foglalkozik.

Éles, kiméretlen bírálatát adja a mai iskoláztatásnak a *gyermekek és serdülő koruk öngyilkossága* című fejezetben. A fiatal élet eldobásának főoka a szellemi megerőltetés. A vizsgálati rendszer helytelenségét élesen elítélve mutat arra, hogy a ma gyakorlatban álló cenzuráló rendszer túlnyomólag az egyénnek a vizsgálat időpontjában való reproductív képessége felett ítél, pszichológiai tájékozatlanságon alapszik, nem egyszer torzképe az igazságosságnak és minden egyéb, csak nem biztos tükre az egyén tudásának. A tanulók tehetségesebbjeinek legnagyobb része nem képes arra, hogy a közép- és felsőiskolákra előírt egyre szaporodó ismeretkört, mint teljesen elsajátított és bármikor visszahadható anyagot betanulja. Célzerűtlen és túlfeszítő feladatok kereszttüvelére az erkölcsi kényszer szorítja az ifjúságot és ennek eredménye, hogy megrendíti a szellemi egyensúlyt és pszichopatiákat teremt. A tanulói öngyilkosságok oka elsősorban ebben keresendő, azután a materializmussal járó önzésben, szerelemben, elmezavarban, életunottságban. Az idegbántalmak (epilepsia, nyavalyatörés, szivfogás, vitustánc, chorea) továbbá a gyengeelméjűség, hülyeség, kretinizmus, erkölcsi elmeegyenség és okainak ismertetésével folytatja tovább, az utóbbiak közül főleg azokra irányítja a figyelmet, akiknél a pedagógiai beavatkozás sikerrel járhat.

A gyengeelméjűség tüneteinek vázolósa után a gyermekek képzetkörünek ismertetésével érdekes képét nyújtja a gyermeki lélek határainak. Összehasonlítja a gyengeelméjűeket a képesekkel. Megismerteti a kiismerő eljárást. Végighalad a gyengeelméjű gyermekekről szólva a felfogó és emlékező képességen, figyelmen, illúziókon, rajzolásban és kézügyességen, számoló képességen, érzelmi és akaratvilágukon, bemutatja a gyengeelméjűség külső megjelenési alakjait és az elmeegyenség leg súlyosabb fokát, az idiotizmust. Különböző vizsgálati módszerek alkalmazása nyomán (az emlékezés erejére a Stern V.-féle módszer, a hallási és számoló emlékezetre és a képzetreproductióra a szópár-módszer, továbbá a Ranschburg-féle mnemometer és a statisztikálás) elibünk rajzolja az ép elméjűekkel való összehasonlítással a gyengeelméjűeknek szín, arc-, szóemlékezetét, képzeleik tökéletlenségét, felfogásuk lassúságát, emlékezésük esetleges egyoldalúságát és emlékezésük hiányainak okait (a figyelem fogyatékos összpontosítása). Nagyfokú gyengeséget mutatnak e szerencsétlenek az írásjelek felfogásában, ami nélkülözhetlenné teszi azt, hogy hosszabb időn át csak egyforma betűformákat, pl. csakis az írott betűk jegyeit volna szabad írásban és nyomtatásban velük megismertetni. A figyelőképeség gyengesége, az illúzióra való hajlandóság, a rajzolásban való alacsony színvonal jellemző tulajdonságaik a gyengeelméjűeknek. Alacsony lelki életük nyilvánul abban is, hogy számolásuk tökéletlen és az épelméjűekkel összehasonlítva, az egyes számműveletek elvégzésének időmennyisége feltűnő nagy. A statisztikai vizsgálatok azon általános eredményt mutatják, hogy az összedáskor a

hozzáadandónak egy egységgel való növelése törvényszerűleg növeli a szellemi munka nagyságát és evvel időtartamát. Ha két összeadandó egyforma, akkor a számolás ideje kevesebb. A tanulók munkaképessége nagy különbségeket mutat.

A gyengeelméjűek társadalmi jelentőségéről szóló fejezetben rámutat azokra a veszélyekre, amelyek a társadalmat fenyegetik a gyengeelméjűek részéről. Nagy mértékben jellemzi őket az önzés, a hála és szeretet lényegileg hiányzik bennük, igazi egyéniség nem fejlődhetik ki: vagy extra vagy antiszociálisak. A gyengeelméjűek mint züllöttek, koldusok és csavargók, büntetettek fenyegetik a társadalmat. A fiatalokri büntettek legnagyobb része gyengeelméjűektől eredvén, szükség van felügyeletükre, hathatós védelmükre és orvospedagógiailag vezetett iskolákban történő nevelésükre. E célból külföldön már meglehetősen gondoskodtak ilyen iskolákról, nálunk is már megindult a kezdet. Ismerteti részletesen az e célból felállított kiegészítő iskolákban folyó nevelést és oktatást, körülírja az iskolák és gyakorló orvos szerepét a gyengeelméjűség felismerésére és gyógykezelésére terén és szól a gyermekori elmezavarokról is.

A munka negyedik részének címe: *A gyermeki elme védelme, a szellemi rendellenességek elhárítása*. A gyengeelméjűség keletkezését igen sok esetben csirájában el lehet fojtani, ha a nevelés gondoskodik a szükséges fiziologiai rendszabályokról. Ha a védelem kiterjeszkedik mindjárt a kezdetre, a gyermeket születése előtt is már gondjaiba veszi az anya: a szülők révén meglevő kedvezőtlen körülmények ellensúlyozhatók, az átöröklés kárai mérsékelhetők, az alkoholizmus, a nyomor degeneráció hatása csökkenthető, az étkezés és nyugodt életmód javulást eredményezhet.

Kiváló pedagógiai értéke van *«a normális gyermek szellemi fejlődésének elősegítése»* című fejezetnek, amelyben a csecsemő, az iskolaelőtti gyermek és az iskolába járó gyermek fejlődésének elősegítéséről, szabályozásáról szól. Annak a közbenjárásnak, annak a szülői és tanítói hatásnak, amellyel javára lehetünk a gyermeknek az esetleges hibák ellensúlyozása terén, nagyon megszívlelendő módjait ajánlja a szerző. A gyermek erősítésének, tehetségei természetes fejlesztésének, teste és lelke kellő gondozásának, erkölce és egyénisége kibontakozásának feltételei vannak feltüntetve rövid, de mindenre kiterjedő összeállításban. Minden tekintetben okszerű eljárást ajánl a nemi élet terén. A jelenlegi állapotokra való utalással kimutatja szükségességét az egyénibb nevelésnek, amely miatt szükséges az iskolát a kórosan lelki betegektől felszabadítani és kiegészítő iskolákat nagyobb számban felállítani, a tanulók számát egyes osztályokban kevesbbiteni. A szellemi rendellenességekben szenvedő, továbbá a züllésnek indult és büntetett gyermekek védelméről szólva kifejti a tanítónak feladatát az abnormis gyermekekkel szemben, a szülői értekezleteknek e célból való felhasználását; közli, hogy a társadalom, törvényhozás milyen intézkedéseket tett már eddig is e téren, milyen vélemények fejlődtek ki a büntetőjogászok körében, milyen külföldi intézmények szolgálják a gyermekek védelmét.

Ime Ranschburg munkájának tartalma legfőbb vonásaiban, fonto-

saknak tartott részletek megjelölésével. Igaz ugyan, hogy Ranschburg különös figyelemmel van a lelki rendellenességekre és a munka nagyobb része ezek tárgyalásának van szentelve, mindamellett a gyermeki elme fejlődését a maga egészében mutatja be, kiterjeszkedvén a gyermeki lélek minden megnyilvánulására, egészséges és beteg állapotára egyaránt. Tolmácsolója e könyv mindazon ismereteknek, amelyeknek szenteknek kell lenni szülő és pedagógus előtt. Ha a mű megteszi kívánatos körutját az országban, mindenesetre meglesz az a jótékony hatása, hogy a nevelésről egészegeesebb gondolkodást fejleszt ki és célravezetőbb gyermekfejlesztési eljárásnak kialakulását segíti elő.

Baja.

Barcsai Fózsef.

A debreceni kollégium és pártikulái. Irta dr. *Barcsa János*, debreceni ev. ref. főiskolai tanár. E mű tiszta jövedelme a debreceni ev. ref. tanítóképző-intézet számára ösztöndíj alapul szolgál. Ára 3 kor. 60 f. Kapható szerzőnél. 202 lap.

Mikor ezt a könyvet a kezembe vettem, címét elolvastam, már rokonszenv ebredt iránta lelkemben. És ez a rokonszenv nemcsak a kálvinistáé, hanem éppen úgy a magyar léleké is.

Lehetetlen is, hogy a XVI., XVII. és XVIII. századokban annyi küzdelemmel elő kálvinista középiskolák, amelyek sajátos szervezésekben annyi bátor erőfeszítést tanúsítottak s közben a magyar elmének annyi kiválóságát vetették fel, — minden művelt magyarnál s éppen történetükben — kiváló figyelemben ne részesülnének.

Kollégium és pártikulái ezt jelenti.

A debreceni, sárospataki, gyulafehérvár-nagyenyedi kollégiumok főiskolák voltak, egyszersmind anyaiskolák is, amelyek köré csoportosultak a kisebbfajta, de szintén gimnáziumok. Az utóbbiak egyházmegyeiek vagy városiak voltak. Ezek az anyaiskolákból nyertek rektort, aki azon nevelés-oktatási rendszert vitte magával, amelyben ő nevelkedett; ezek *pártikuláknak* nevezettek.

Ez volt az anyaiskolák és pártikulák viszonyában a lényeg.

Mutatja ez a szervezet azt a rendszert, amelyet a méhek gazdálkodásában t. i. az anyaköpi és a rajok viszonyában látunk s amelynél fogva olyan édes méz készül a rajoknál, mint az anyaköpiiben. Így látjuk azt is, hogy amint például nagyot, szépet alkot egy *Maróthy* a debreceni kollégiumban, az a pártikulák útján szerte árad e hazában. Sokat köszönhet e viszonyoknak hazánk közművelődése s ebben a mi szaktárgyunk, a pedagógia.

Dr. *Barcsa* kolléga úr igen érdemes munkát végzett, midőn a híres debreceni kollégiumot és pártikuláit az előbb vázolt folyamatok részletes feltüntetésével s oly gazdag adatokkal ismerteti. Bár több ilyen monografia is jelenne meg — neveléstörténetünk gazdagítására.

A könyv bevezetéssel indul, amelyben gondolatmenet kezdődik a *vittenbergi Bursán* kezdve, amely a hit védelmét tartotta főfeladatának. Ez a debreceni kollégium ősi mintaképe. A magyar reformátorok is minden egyházközségben iskola felállításával akarták a hitet biztosítani. A

gondolatmenet ezután a *renaissance* és *reformáció* pedagógiai hatása közt von párvonalat. Az csak a tudósokat ragadja meg, ez összekötő kapcsolatot létesít az elkülönített társadalmi osztályok közt és felkarolja a népet. Luther szerint az iskolák felállítása a világi hatóságok feladata. S ez a szellem indította a magyar városokat, főurakat az iskolák felállítására.

A renaissance és reformáció közössége abban van, hogy az erkölcsi elveket mind a kettő a Szentírásból merítette.

S bár a reformációban — mint hitben, a szabad vizsgálódás teljesen nem érvényesülhetett (Gelei-Katona-féle kánonok), ez az iskolák szabad szellemét nem érintette, amelyekben leginkább az domborodott ki, hogy a magyar nemzet szükségleteihez alkalmazkodtak. S a debreceni iskola kiválósága az volt, hogy fennállása a legállandóbb s így a magyar reformatus egyház menedékvára volt.

E kollégium történetét három szakaszban tárgyalja a szerző:

I. Az alapítástól 1640-ig, az emelkedés kora, a pártikulák szaporodnak.

II. 1640—1790 ig, a létért folytatott küzdelem kora.

III. 1790—1848-ig a tanügyi irányzatok forrongása.

Az I. korszak 1640-ig a *közállapotok festésével kezdődik. Majd az anya-iskola és pártikulái* címen e kettőnek fenn érintett irányát vázolja, kiemeli, hogy a debreceni kollégium 1588 ban emeltetett akadémiai fokra, de az anyaiskolák is mindenhol elemi iskolai tanfolyamokkal is össze voltak kötve. Miután ezt összeméri a jezsuita iskolákkal, elősorolja számos pártikuláit. Majd ez iskola kormányzásáról, fenntartásáról, tantervéről, osztályok-rendszeréről, külföldi egyetemek látogatásáról, vallásos nevelésről, tanítási módszerről, vizsgálatról, promotióról, szünidő, ifj. egyesületekről, tornáról, egészségügyről, isk. épületekről, könyvtárakról, szemléltető eszközökről, a tanítókról, rektorok fizetéséről, tanulók számáról, társadalmi helyzetükről, ruházatukról, önkormányzatukról, az igazságszolgáltatásról, tanulók segélyezéséről szól. Ezek mind csak címek, de mutatják, hogy mily gazdag e könyv szempontjaiban, s mily gazdag lehet tartalomában, amiből, sajnos, ily rövid ismertetésben nem igen közölhetek.

A II korszakot 1640—1790-ig és a III. korszakot 1790—1848-ig majdnem ilyen szempontok szerint tárgyalja a szerző.

A legfontosabb részletek egyike a második korszakban *Maróthy György* korszakalkotó tevékenységének ismertetése, melyben részletességgel és alaposan ismerteti a nagy pedagógus *methodus*-át, t. i. azt a nevezetes iskolai tervezetet és pedagógiát, mely e címen 1770 ben nyomtatásban is megjelent.

*Maróthy*nak arithmeticájáról többet tud a köztudat, de e kiváló férfiúnak nagy pedagógiai érdemei e művével tárulnak fel igazán előttünk, amelyek ma is számottevők volnának.

Általában érdeme szerzőnek, hogy adataiban gazdag, eléggé ügyesen csoportosít, nem részrehajló, tehát tárgyilagos és jó ítélő. Nem is mondok többet róla, hogy annál többen lehessenek, akik kíváncsiak lévén e könyv tartalmára, azt megszerzik és elolvassák.

A kassai tanítóképző története, 1777—1904. Irta *Hegedüs János*, kassai kir. kath. tanítóképző-intézeti igazgató. 97 lap.

Ezt a könyvet éppen olyan örömmel vettem a kezembe, mint az előbbi. Az a magyar közoktatásügy országos szervezése előtti időkből tár fel szép részleteket, ez pedig az 1777. és 1806. *Ratio educationisok* korába világít bele. E kulturális kérdések fontosságába versenyt nem viszek bele. Egyik olyan fontos, mint a másik.

E könyvnél meg különös érdeket kelt az, hogy hazánk legrégebb tanítóképzőjét ismerteti, 1904-ig szólólag s így ebben benne van a magyar tanítóképzés egész fejlődése. E könyv három szakaszban tárgyalja a kassai tanítóképzőt. I. mint *egy évfolyamút*, 1777—1856-ig; II., mint két évfolyamút, 1856—1870-ig; III., mint három, illetve négy évfolyamút 1870—1904-ig.

Mind a három szakaszban előbb az adminisztratív és anyagi ügyeket tárgyalja, másodsor pedig a szellemi ügyeket.

E tanítóképző kezdete a kassai normalis iskola, mely 4 osztályú volt, 4 tanítóval; az ötödik az iskola igazgatója volt, aki a tanítójelöltek tanára is vala. A városi rajz- és zeneiskola tanítói tanították a tanítójelölteket szíráásra, rajzra, zenére, énekre. Kassa város és a tanulmányi alap viseltek a költségeit. De jövedelmet húzott a kir. kincstártól is, azért ez iskola egyedül viselte a „királyi“ jelzőt.

Érdekesen és világosan tárgyalja a szerző a két *Rationak* ide vonatkozó rendelkezéseit. A tanítójelölt felvételi feltétele a 16 éves kor és a III. elemi osztály elvégzése, a tanfolyam 4—5 hó. A tanítóképzőnek a normalis iskolával való kapcsolatát az 1806. *Ratio* is fenntartja, de a tanítójelöltek műveltségének emelésére törekszik, pl. ezek 1806-tól kezdve d. e. és d. u. külön részesülnek 1—1 órai tanításban; úgyszintén fellép a gyakorlati kiképzés is, amennyiben a jelöltek hetenként egy napig tanítanak is.

1856-tól kezdve a kassai tanítóképző két évfolyamú s az a célja, hogy benne a magyar, német és tót anyanyelvű vidékek számára képeztesse a tanítókat, mint 1860-ig a tanítás e három nyelven folyik benne. (10044/1854. sz. kassai császári helytartósági osztály rendelete) E korban a püspök felügyelete alá helyeztetik.

Az 1868. évi XXXVIII. t.-cikk alapján *Perger* János püspök kezdte egész modern intézettel fejleszteni a kassai tanítóképzőt — 1869 ben. De midőn az autonomia reményében birtokába vette, egy, a város és közalapítvány által fenntartott iskolát vett birtokába, nem új tanítóképzőt állított fel. Ez volt a kassai tanítóképző sorsa, mely ily alapon elvesztvén a községi és állami támogatást, most a kihalás folyamatában van, hacsak vagy az egyház vagy az állam újból nem szervezi.

A szerző igen nagy gonddal, sok önálló kutatással írta meg e tanítóképző történetét s mint ily munkás elismerésünkre, — s mint e kihalófélben levő intézet igazgatója, részvétünkre érdemes.

Dr. Baló Főzsef.

A hazai rajzoktatás ismertetése külföldön. A Magyar Rajztanárok Országos Egyesületének megbízásából Hollós Károly tanítónő-képző-intézeti tanár a hazai rajzoktatás jelen állapotát feltüntető füzetet állított össze, mely a népiskolától kezdve a rajztanárképzőig, tizenöt iskolatípusra vonatkozólag nyújt tájékoztatást. ismertetvén az idevonatkozó tanítási terveket és egyéb intézkedéseket, továbbá a tárgy helyzetét, a tanítás eredményét és az oktatást gátló körülményeket. Ezt a füzetet az egyesület a lefolyt nyáron Bernben megtartott „Rajz- és művészet-oktatási kongresszus“ alkalmából a magas kormány segítségével francia nyelven is kiadta és a kongresszus tagjai között szétesztatta. Ugyan-ezek az adatok kibővítve és más csoportosításban megjelentek a Frieze hannoveri reálgymnáziumi tanár által kiadott „Jahrbuch für den Zeichen- und Kunstunterricht“ című évkönyvben is, melynek első vaskos kötete februárban jelent meg. Hollósnak az ipari, a képző- és iparművészeti rajzoktatásra, a magyar rajztanárság egyesületi és szakirodalmi működésére vonatkozó adatokkal kiegészített munkálata annyira megnyerte a német szerkesztő tetszését, hogy az eredetileg tervezett rövid cikk helyett azt a Jahrbuchban egész terjedelmében közölte s így hazai rajzoktatásunk ismertetése a rajztanárképző növendékmunkáiból válogatott szemelvényekkel valóban méltó helyet foglal el a nemzetközi évkönyvben. A nevezett német pedagógus Hollós Károlyt az évkönyv többi köteteire vonatkozólag is fölkerlte a közreműködésre. Az immár két idegen nyelven kiadott tájékoztató eredeti magyar szövegének utolsó része a rajztanáregyesület értesítőjében most jelent meg.

EGYESÜLETI ÉLET.

Komoly ügy.

Egyesületünk választmánya május 28-ára rendkívüli közgyűlést hívott egybe* az egyesület vezetőségében felmerült válság elintézésére.

A választmánynak április 10-én tartott ülésén dr. Kovács János elnök** benyújtotta lemondását. Hivatkozott azon nézeteltérésre, amely a szakfelügyelet ügyében közte és az egyesület között fölmerült s azokra a törekvésekre, amelyek az egyesület kebelében ujabban fölmerültek oly irányban, hogy az egyesület elnöki állása elemi iskolai tanítóképző-tanárral töltsék be. Habár a szakfelügyelet kérdésében, miként lényeges különbség, mégsem kívánja működését a megingott bizalomra építeni. Nemkülönben tért kíván engedni az egyesület elnöki állásának betöltése körül fölmerült elvi kívánalomnak annyival inkább,

* L. az «Egyesületi Élet» rovatban közölt meghívót.

** L. ezen ülés jegyzőkönyvét.

mert azt maga is helyesli. Ezen okok indították Kovács Jánost arra, hogy lemondását „visszavonhatatlanul“ bejelentse.

Hogy az elnökválság mélyebb jelentését megértsük, megemlíjük, hogy ugyanezen választmányi ülésen Boga Károly igazgató a dévai tanítóképző-intézet nevében indítványt nyújtott be, hogy a Közoktatási Tanácsba, illetőleg ennek tanítóképzési szakosztályába az eddiginél nagyobb számmal nevezzenek ki *elemi* tanítóképző-tanárokat s a központi kormányzatban, a minisztériumban is alkalmazzanak valamely formában tanítóképző-tanárt. Nagy László pedig az alapszabályok gyökeres módosítására nézve terjesztett elő javaslatokat, amelyeknek célja a tanítóképző-intézeti tanárok egyesülete elemi tanítóképzői jellegének világosabb kidomborítása, a központi igazgatás megszilárdítása, az elvi ügyek eldöntésébe a vidéki választott tagok nagyobb foku bevonása s az összes tagok intenzív foglalkoztatásának előmozdítása.

A választmány az elnök lemondását a bejelentett okok súlyának hatása s a felmerült mozgalom mélyebb jelentésének nyomása alatt tudomásul vette ugyan, de a döntést alapszabályszerűen a május 28-ára összehívott rendkívüli közgyűlés számára tartotta fenn. Ugyanakkor a legmélyebb sajnálatát fejezte ki elnök távozása felett s biztosította őt változatlan mély tiszteletéről s elismeréséről.

Kiegészíthetjük azon tudósításunkkal, hogy általános rokonszenvet keltett az elnök férfias és önzetlen magatartása, igaz ugyan, hogy az ő felfogása a tanítóképzés egyik kardinális kérdésében nem egyezett az egyesület felfogásával s az 1898-ban hozott határozattal; de tiszteletre-méltónak is találtatt az azon szilárdsága, amellyel a helyzet következményeit magára nézve levonta. Elismerésre talál azon önzetlensége is, hogy hajlandó volt diszes tisztét inkább elhagyni, mintsem hogy ő akadályául szolgáljon az általa is jogosnak ismert mozgalom érvényesülésének. Miként a választmány tagjai, mi is tisztelettel adózunk az elnök magatartásának s mélyen sajnáljuk az ő távozását az elnöki székéből a viszonyok kényszerítő hatalmánál fogva, mert az ő bölcs és tapintatos vezetése, kedves és nyájas modora aligha lesz pótolható az elnöki székben; s mert hálával tartozunk neki azon fáradhatatlan buzgalomért, amellyel a tanítóképző tanárok anyagi érdekeit képviselte.

A május 28-án tartandó rendkívüli közgyűlés bölcsesége fog itélni a fölmerült elnökválság ügyében. Mindenesetre kívánatos, hogy az új választás ne csupán személyváltozást jelentsen, hanem jogosult törekvések diadalát, amiből az egyesületre s a tanítóképzés ügyére haszon és előhaladás származzék. Az ügy elintézésékor nagy tapintatra, körültekintésre és higgadtságra van szükség, nehogy egyenetlenkedések és személyes harcok üssék fel fejüket egyesületünkben, mint eddig szűz területen. Erőszakosság nélküli, síma megoldást kérünk, olyant, amiben mindenki megnyugszik és senkiben keserűséget nem okoz. Kisdéd hajónknak nincs szüksége vitorlákat tépő, árbocokat törő viharra, hanem kedvező szélre, amely a lomha hajót megindítsa.

Rendkívüli közgyűlés.

A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesületének választmánya 1905. évi április hó 10-én népes értekezletet tartott, melynek elején dr. Kovács János elnök a következő előterjesztést tette:

„T. választmány! Az elnökséggel való megbeszélés alapján terjesztem a t. vál. elé azt az indítványt, hogy még a jelen iskolai év folyamán méltóztassék Budapestre rendkívüli közgyűlést összehívni.

A közgyűlés összehívásának egyik okát, mint reám tartozót, magam fogom összehívni. A többi indokok épen a bejelentett indítványokban érintetnek és azokkal együtt lesznek kifejthetők.

A reám vonatkozó ok az, hogy a győri közgyűlés óta egyesületi életünk terén felmerült fejlemények teljesen megérelték azt az elhatározásomat, hogy az elnöki állásról visszavonuljak és visszavonhatatlan lemondásomat a közgyűlés elé terjesszem.

Ismeretes a t. vál. előtt, hogy az eladdig zavartalan egyetértést elnök és egyesület között a szakfelügyelet kérdése megzavarta. Amint az akkor keletkezett repedés mind mélyebb szakadékká kezdett válni, már akkor a nyár elején óhajtottam volna, hogy egy rendkívüli közgyűlés hívassék össze, amely előtt, állásomat rendelkezésére bocsátva, fölvessem a bizalmi kérdést. Ez az óhajtasom akkor nem teljesült és most utólagosan örvendek neki, hogy nem teljesült, mert azóta meggyőződtem róla, hogy a beállott fejlemények között az én feladatomban nem lehet a bizalmi kérdés fölvetése, hanem csupán a föltétlen visszavonulás.

Nekem nem szabad azt keresnem, hogy mellettem vagy ellenem alakul-e nagyobb párt; elég azt látnom, hogy vannak pártok. Szerencsétlenségnek tartom egy egyesület kebelében a széthuzást és kárhuzatnom kellene magamat, ha a magam személyében adnék okot a széthuzásra, amit visszavonulásom talán megelőzhet.

A szakfelügyelet kérdéséből kifejtett ellentéttel kapcsolatban fölvetett egy másik kérdés is, amelynek fölvetése magában is lehetetlenné teszi reám nézve, hogy állásomban megmaradjak.

A fölvetett kérdés az, hogy lehet-e egy egyesület vezetése a statuson kívül állók kezében? Ennek a kérdésnek az elvi alapját teljesen jogosultnak itélem. Magam is abban a nézetben vagyok, hogy nagy elvi biztosíték van abban, ha a vezető is statusbeli; elvi biztosíték ez az egyesület autonómiajára, valamint arra, hogy az egyesület érdekeit a vezető mindig meg tudja érezni és magát azokkal azonosítani.

Itt megint nem kutatom azt, hogy vajjon ez az elvi incompatibilitás reám alkalmazható-e? Teljesen elég azt látnom, hogy a kérdés velem szemben fölvetett, hogy már ebből levonjam magamra nézve a következményt. Az egyesület elnöki állása olyan par excellence bizalmi állás, hogy az azt viselővel szemben az illetékességi kérdés fölvetése, illetékességének vitássá tétele is, már kétes helyzetet teremt. Kétes helyzetnek pedig magamat semmi szín alatt — tudatosan — ki nem teszem.

Sohasem kerestem ezt a díszes, bár nagy felelősséggel járó állást. de kötelességemnek tartottam azon megmaradni, amíg azt hihettem, hogy az egyesületnek használhatok és hogy az egyesület osztatlan bizalmát birom. Most, amidőn az elmondottak szerint, személyem miatt az egyesületet, széthuzó törekvések fenyegetik, magamat pedig egy kétes helyzet, akkor úgy az egyesület, mint magam iránti kötelességem feltétlenül azt parancsolja, hogy az elnöki állásról visszavonuljak.

Egyik feladata leendő tehát az összehívandó közgyűlésnek, az elnöki állás betöltése.

További feladata lehet aztán, hogy az általam is érintett elvi álláspontnak esetleg az alapszabályokban is kifejezést adjon. Ezt a választmány bölcsesége döntse el.

Ennek megbeszélésére anyagot adnak a bejelentett indítványok.

Elnök ezen indítvány előterjesztése után az ülés vezetését dr. *Baló József* alelnöknek adta át s eltávozott.

Az ülés további folyamán felolvastattak a dévai áll. tképző tanár-testületének s Nagy Lászlónak szintén a rendkívüli közgyűlés elé terjesztésre szánt indítványai, melyek az alapszabályok módosítására is vonatkoznak.

A választmány elnök indítványát a beterjesztett indítványokkal kapcsolatban tárgyalta.

A rendkívüli közgyűlés összehívását illetőleg — az elnök kiváló érdemeit melegen méltányoló s minden felszólaló részéről elismerő nyilatkozatok mellett, — méltányolva azon okokat, melyek az elnököt ezen elhatározásra birták, a választmány az elnök indítványa értelmében határozott.

Ennélfogva a választmány határozatilag kimondotta, hogy f. évi május hó 28-ik napján, d. e. 9 órakor, Budapesten, a Tanítók Házában rendkívüli közgyűlést fog tartani, melynek tárgysorozata leendő: 1. az elnök lemondása; 2. elnökválasztás; 3. az alapszabályok módosítása; 4. a szakfelügyelet; 5. indítványok.

A beterjesztett indítványok ügyében az érdemleges határozathozatalt a legközelebbi ülésre halasztotta.

Választmányi ülés jegyzőkönyve.

Jegyzőkönyv.

Felvétetett a Tanítóképző-intézeti Tanárok Orsz. Egyesülete választmányának 1905. évi március hó 6-án tartott ülésén.

Jelen vannak dr. *Kovács János* elnöklete alatt: dr. *Baló József*, *Farkas Sándor*, *Nagy László*, *Bittenbinder Miklós*, *Peres Sándor*, *Lubinszky Emilia*, *Stepanko Albert*, *Kun Alajos*, *Horvay Ede*, *Pataki Vilmos*, *Láng Mihály* (Pápa), *Németh Sándor*.

1. Elnök az ülést megnyitván jelenti:

a) Zsilinszky Mihály közölte. államtitkárt, egyesületünk tiszteletbeli tagját, ő felsége valóságos belső titkos tanácsosi címmel tüntette ki; illő, hogy a tanítóképzők ügyeinek vezetésében kiváló érdemeket szerzett férfit a királyi kitüntetés alkalmából egyesületünk is üdvözzölje.

A választmány megbizta az elnökséget, hogy alkalmas időben az államtitkár úr ő nagyméltóságát küldöttségileg üdvözzölje.

b) A győri közgyűlésen tiszteletbeli tagokká megválasztottak tagsági oklevele elkészült s nekik átadható.

Megbizatik az elnökség, hogy az okleveleknek küldöttségileg leendő átadásáról gondoskodik.

c) A vallás- és közoktatásügyi miniszter a tanítóképzők szakfelügyelete tárgyában rendeletet adott ki, mely alkalmából az egyesület nevében a választmány ő excellentiáját üdvözzölte. Felkéri dr. Baló József alelnököt, mint a küldöttség vezetőjét, hogy a tisztelgő audienciáról jelentést tenni sziveskedjék.

Dr. Baló József jelenti, hogy a választmány február hó 23-án tisztelgett Berzeviczy kultuszminiszter úrnál, hogy örömeinek és hálájának adjon kifejezést a szakfelügyelet megindításáért. A miniszter úr nagyon kegyesen fogadta a küldöttséget s válaszában rámutatott azon nehézségekre, melyek a szakfelügyelet megvalósítását gátolták, de végre is a kívánság jogos voltát figyelembe véve a kép tanárság kívánalmának megfelelőleg döntött. Majd azon reményének adott kifejezést, hogy a szakfelügyelők a tanfelügyelőkkel teljes harmoniában fognak működni s hogy ez az új intézkedés nem fogja megbontani a népokt. intézetek felügyeletének egységét. A küldöttség ezután dr. *Neményi* Imre osztálytanácsos úrnál tisztelgett, kinek az új intézmény életbeléptetése körül legtöbb az érdeme s aki a küldöttséget szintén igen szívesen fogadta.

A választmány dr. Baló jelentését tudomásul veszi, fáradozásáért neki köszönetet mond.

2. *Sztankó* Béla főtitkár betegsége miatt az ülésen nem jelenhetvén meg, helyette *Németh* Sándor titkár terjeszti elő a következőket.

a) Az egyesületbe való belépésre jelentkeztek *Ruppenthal* Lajos, állami tanítóképző-intézeti tanár (Győr) és *Kirchnerné* Petrásevich Mária.

A választmány a jelentkezetteket örömmel igatja rendes tagjai sorába.

b) Berzeviczy közoktatásügyi miniszter Jókai sírenmlékére és szobrára való adakozás céljából kibocsátott felhívását egyesületünknek is megküldte.

A választmány a fentjelzett célra 25 koronát szavaz meg.

c) A rákosligeti Munkás-Otthon-Szövetkezet egyesületünk címére sorsjegyeket küldött az egyesület tagjai közt leendő értékesítés végett. Tudomásul szolgál.

3. Dr. *Baló* József kérdést intéz arra nézve, mennyiben áll a tanárképzés ügye. Azt hiszi, a választmány e tárgyban nem foglal állást. A közoktatási tanácsban ez ügy hihetőleg mostanában napirendre kerül, szükségesnek tartja a kérdés újból való felvetését s az állásfoglalást, sőt ha szükséges ez ügyben a rendkívüli közgyűlést is.

Kovács János elnök nem tud erre nézve határozott felvilágosítást adni, hogy milyen stádiumig jutott ez ügy az egyesület tárgyalásaiban. Sztankó főtitkár azonban adhatna erre nézve kellő felvilágosítást. Szólo is óhajtja, hogy tűzessék napirendre a kérdés, vegyünk számba mi történt ez ügyben eddig s ehhez képest állapítsuk meg a további teendőket. Megjegyezi még, hogy a miniszter utasította a közoktatásügyi tanácsot, hogy a képzés meglévő formáihoz illő képesítő vizsgálati szabályzatot dolgozzon ki s ezzel a tanács most foglalkozik.

A választmány megbizsa *Nagy* Lászlót a tanárképzésre vonatkozó eddigi munkálatok eredményeinek összegyűjtésével s a további teendőket legközelebb tárgyalni fogja.

4. Következik a gyakorlati kiképzés tárgyalása. Olvastatik az I. osztályra vonatkozó előadói javaslat. Hozzászóltak:

Dr. *Kovács* János, ki az I. oszt. növendékeinek a gyakorlati képzésbe való bevonását nem tartja helyesnek. A különböző iskolából összekerült növendékekben először bizonyos közgondolkozást kell alapítani s csak aztán lehet őket egy bizonyos cél felé irányítani. A tanterv sem kívánja az I. évesek gyakorlati foglalkoztatását.

Láng Mihály az előadói javaslatot elfogadja, az I. éves növendékeket azonban csak megfigyelésre kívánja alkalmazni, pl. a látás, a hallás, a gyermek beszédjének megfigyelésére stb., amint ezt szólo évek óta vegezteti is és pedig igen szép eredménnyel. Az ebből a leendő tanítóra háramló haszon kétségtelen; jókor megtanítja szeretni a gyermekeket s a velük való bánásmódot is jóformán öntudatlanul sajátja el.

Peres Sándor szervezeti kérdések megoldása nélkül e kérdést sem tartja megoldhatónak; azért óhajt kisdedóvót is, hogy a tanítónövendék itt kezdje gyakorlatait, melyekről ő is úgy vélekedik mint *Lang*, hogy t. i. az első gyakorlatok nevelési gyakorlatok legyenek.

Nagy László a képzés tökéletesebbé tétele szempontjából szintén óhajtja a kisdedóvót. Nem tartja azonban helyesnek, hogy az I. évesek már hősítáljanak is, mert ez rájuk nézve ugyse sok haszonnal járna. Helyesnek tartja, hogy nevelési gyakorlatokkal foglalkozzanak kellő utasítás mellett s a foglalkozás főképp az egyéni megfigyelésre terjedjen ki.

Láng Mihály az érzéki megfigyelés fontosságát hangsulyozza. Az utasítást is szükségesnek tartja. A jelölt megtanulja a gyermek játékeit, mondókáit stb. s az így vezetett jelölt másodéves korában a gyakorló iskolában már felléphet pl. egy mese elmondásával. Szükséges azonban, hogy a paedagógia tanára és a gyakorló iskolai tanító is jelen legyen.

Miklós Gergely szerint az előtte szólo által említett eredmények csak ott érhetők el, hol a fiuk már $\frac{1}{2}$ 8-kor felmennek az iskolába. Az első évesek egész napi foglalkoztatását nem tartja helyesnek, már csak azért sem, mert az első év anyaga sok s nem celszerű őket az iskolától egész napra elvonni. Az I. éves nem is érti meg a tanító munkáját. Az egyes gyermekkel való foglalkoztatást sem helyesli: alkalmat adni azonban ő is kíván a megfigyelésre, mikor a jelöltnek

más elfoglaltsága nincs. Az I. évesek foglalkoztatásával nem kívánna a tanterv ellen véteni.

Kun Alajos megjegyzi, hogy sem a tanterv, sem az utasítás nem szól az I. évesek foglalkoztatásáról. A III—IV. oszt. keretein belül a gyakorlati képzést egészen jól megoldhatónak tartja. Láng kívánságai is csak a tanárok *tulságos* fáradozásával érhető el. A tanulóknak az iskolába való korai feljövételét sem tartja célszerűnek.

Dr. *Baló* József javaslata megvalósítása előtt csak formális akadályokat lát, melyek könnyen megdönthetők. A tanterv, ha nem is írja elő az első évesek foglalkoztatását, azért azok foglalkoztathatók. Tapasztalásból tudja, hogy a III—IV. évesek foglalkoztatása körül mennyi a nehézség s ezek csak a kellő előkészítéssel csökkenthetők. A gyakorlati foglalkoztatást jó eszköznek tartja arra is, hogy a különböző iskolákból jöttek összeolvadjanak. Szóló is főleg a testtan szempontjait kívánja a megfigyeléseknél előterbe tolni.

Kovács János megjegyzi, hogy 8 óra van a tantervben felvéve a gyakorlati foglalkozásra s ez időnek minél tökéletesebb felhasználása a főfeladat. A másodévesek hospitálását elég előkészületnek tartja.

Nem helyes a gyermek-íjút mindjárt megrohanni a hivatásra való előkészítéssel, mert ezzel sokszor éppen az ellenkező hatás érhető el. Hadd ébredessen lassankint az ifjuban a hivatás-szeretet. A szaktanároknak a gyakorlati kiképzésbe való bevonását helyesnek tartja; az ő dolguk azonban inkább a tanterv és az utasítások ismertetése legyen, a tulajdonképeni gyakorlati foglalkoztatás és képzés a gyakorlóiskolai tanító dolga.

Láng Mihály szerint, ha a gyakorló-iskolába nem járnak be a szaktanárok, a képzés egysége megbomlik; szükséges azonban, hogy a szaktanár s a gyakorló iskolai tanító eljárása közt a kellő összhang meglegyen.

Kovács János és *Miklós* Gergely rövid felszólalása után elnök a vita eredményét összegezvén, a következőkre kéri a választmány határozatát: a) kívánja a választmány, hogy az első évesek rendszeres egész napi foglalkozással bírjanak a gyakorló-iskolában, b) vagy pedig foglalkozásuk az iskolán kívüli rendszeres megfigyelésekre terjedjen-e ki s végül c) egyáltalán ne vitessenek a gyakorló-iskolába s esetleg állíttassék-e a gyakorló-iskola mellé kiseddóv?

A választmány szótöbbséggel kimondja, hogy az elsőévesek vegyenek részt a gyermek-iskolán kívüli rendszeres megfigyelésben, a gyakorló-iskolában való szereplésüket nem tartja kívánatosnak, sem kiseddóvt felállítani nem óhajt.

Olvastatik az előadói javaslat II. pontja. Hozzászóltak:

Láng Mihály elfogadja, hogy a II. évesek gyakorlatilag fellépjenek, de csak egy-egy mese elmondásával, a játék és kézimunka tanításánál.

Nagy László a jelöltek óráközben való foglalkoztatását helyesli, a gyakorlati fellépést azonban korainak tartja. A paedagógia tanára készítse elő a jelölteket, vigye be az egész osztályt a gyakorló-iskolába, szemléltesse a tanítást, melyen a jelöltek egymást tanítják. A tanítási tervezetek készítését igen fontosnak tartja.

Peres Sándor az egyéni hospitálásnak sok hasznát tapasztalta; gyermek-dalokat, verseket, meséket tanul meg a hospitáló jelölt, amit egyébként nem igen tenne meg. Bizonyos dolgok megfigyelhetése végett lássuk el őket lelektani utasításokkal. A II. éveseknek az óvodában való fellépését tartja helyesnek, itt készüljenek elő a tanítás technikájára.

A választmány az előadói javaslat 2. pontját egész terjedelmében elfogadja.

K. m. f.

Dr. Kovács János,
elnök.

Németh Sándor,
titkár.

A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesületének reformja.

Az április 8-án tartott választmányi ülésen előterjesztette: *Nagy László.*

1. Az egyesület eredeti céljának és jellegének határozottabb ki-domborítása végett kimondandó, hogy tisztviselővé csak elemi iskolai tanítóképző tanár választható meg.

2. Az egyesület központi adminisztratív vezetése megszilárdítandó; továbbá mód nyújtandó ahhoz, hogy a nagyobb fontosságú, elvi ügyek intézésében a tagok által megválasztott bizalmi férfiak s nők minél szélesebb körben vehessenek részt.

Ebből a célból a tulajdonképeni igazgatás és végrehajtás organuma az elvi ügyeket intéző választott testülettől elválasztandó. Ezen elválasztás oly módon volna keresztülvihető, hogy az igazgatást és végrehajtást tisztán fővárosi tagokból álló *igazgató választmány* végezné. A fontosabb elvi ügyek intézésére pedig fővárosi és vidéki tagokból álló *nagy választmány* delegáltatnék, amely rendszeren csak nagyobb időközökben tartaná üléseit.

3. A tanítóképzés közügyei iránt való érdeklődés ébrentartása és a köztevékenységnek lehetőleg minden tagra való kiterjesztése végett az egyesület kebelében oly intézkedések vagy szervezetek létesítendőek, amelyek lehetővé teszik s előmozdítják minden egyes tagnak foglalkoztatását. Ilyen intézkedések volnának a fővárosban és a vidék nagyobb középpontjain *szabad értekezletek* tartása. E szabad értekezletek a *helyi körök* formáját ölthetnék fel.

Budapest, 1905. április 8.

OKIRATTÁR.

Rendelet a magánúton készülők különbözeti és képesítő vizsgálata tárgyában.

A m. kir. vallás- és közokt. miniszter folyó évi március hó 24-én 20649. szám alatt a következő rendeletet intézte a királyi tanfelügyelő-séghez:

Az 1900. évi december hó 18-án 45781. sz. alatt kiadott állami elemi népiskolai tanító- és tanítónőképző-intézeti „Rendtartás” 13. §-a kimondja, hogy a tanítóképző intézetek III. évfolyamába *felvehetőek*, akik a polgári, vagy középiskola hat osztályát végezték; a tanítónőképző-intézetek III. osztályába pedig *felvehetőek*, akik kisdedóvónői oklevelet szereztek, vagy a felsőbb leányiskola, esetleg a leánygimnázium hat osztályát végezték. Az ilyen tanulók az I. és II. évfolyam különbözeti tárgyaiból vizsgálatot tesznek.

Nagyszámu ide terjesztett kérvény azt mutatja, hogy a „Rendtartás”-nak ezen intézkedése oly magyarázatra nyújt alapot, mintha a középfoku iskolák VI. osztályát elvégzett növendékek igényt tarthatnak arra, hogy a tantárgykülönbözeti vizsgálat letételével a III. és IV. oszt. tantárgyaiból *magánvizsgálatot* állván ki, a tanképesítést is *magánúton* megszerezhetik.

Mint hogy az 1900. évi december hó 18-án 45781. sz. a. kelt rendelettel kiadott képesítő vizsgálati szabályzat 4. pontjának c) kikezdése a képző-intézet összes osztályairól teendő osztályvizsgákhoz köti a tanképesítő vizsgálat letételére szóló engedély megadását; mint hogy továbbá azon tanítók és tanítónők, akik a tantervkülönbözeti vizsgával tett magánosztályvizsgálatok után szerzik meg magánúton a tanítóképesítést is, teljesen hijjával vannak a képzés egységes voltának, ennél fogva félreértések és magyarázatok elkerülése vegett ezennel elrendelem, hogy a fent hivatolt „Rendtartás” 13. §-ának kedvezménye a „Rendtartás” és „Tanképesítő Szabályzat” valódi intenciójának megfelelően csakis azokra terjeszhető ki, akik a középfoku iskolák VI. osztályának, vagy az övőképző-intézetek elvégzése után tanulmányaikat a képző-intézetek III. osztályában mint nyilvános rendes tanulók akarják tovább folytatni.

Azt a lábrakapott gyakorlatot pedig, hogy a szó alatt levő növendékek képző-intézeti tanulmányaikat a III. osztályon kezdve magánúton is folytathassák, mint a szakszerű tanítóképzés érdekeibe ütköző eljárást, ezennel megszüntetem.

Ujabb időben mindsűrűbben fordulnak elő olyan esetek is, hogy középiskolai érettségi vizsgálatot tett mindkét nembeli növendékek folyamodnak tanképesítő vizsgálati engedélyért.

Az 1900 évi december hó 18-án 45781. sz. a. kelt rendelettel kiadott állami elemi iskolai tanítói és tanítónői képesítő vizsgálati *Sza-*

bályzat 8. §-a szerint, azok, akik a középiskola nyolc osztályát sikeresen elvégezték, a tanítóképző-intézeti magánosztályvizsgálatok letétele alól való felmentés mellett bocsájtatnak a képesítő vizsgálatra.

A *Szabályzat* nem intézkedik azokról, akik a nyolc osztály elvégzésével érettségi bizonyítványt is szereztek. Az ilyen folyamodók rendszerint arra tartanak igényt, hogy a tanképesítőn azon tantárgyakból, melyekből érettségi bizonyítványukban osztályozva vannak, vizsgálatnak ne vettessenek alá és osztályzatuk az érettségi bizonyítványból irattassék át a tanítóképesítő oklevélbe.

Azonban az 1902. évi 40181. sz. rendelettel kiadott tanítóképző-intézeti új tanterv oly rendelkezéseket foglal magában, melyek szerint az egyes szaktárgyak tanárai tanítás közben az illető tárgynak az elemi iskolában való tanítási módszerével is tartoznak a jelölteket megismertetni.

Mint hogy azonban az érettségi bizonyítványban foglalt osztályzat az előirt tananyagának a tanítóképző intézetétől teljesen eltérő módon való elsajátítása alapján adatik a növendékeknek, mert ott a tanítás csakis az anyag puszta közlésére szorítkozik, ennél fogva tekintettel a képző intézeteknek erősen kialakult *szakiskolai* jellegére, a tanterv-különbözetten alapuló tanképesítő vizsgálatot megengedhetőnek nem tartom; miért is a középiskolai érettségi bizonyítvánnyal bíró jelöltek is, az egy évi tanítási gyakorlat igazolása mellett, *szabályszerű teljes* tanképesítő vizsgálatra kötelezendők.

Megjegyzem azonban, hogy a jelen intézkedés kibocsájtását megelőzően kelt engedélyek érvényességét a jelen rendelkezés nem érinti; továbbá, hogy azoknak, akik a most folyó tanévben a középfoku iskolák V. vagy VI. és az óvónőképző intézet I. vagy II. osztályát járják, a VI. osztály elvégzése, vagy az óvóképesítő megszerzése után, ha az iránt folyamodnak — *különös méltánylást érdemlő esetekben* — a tanítóképző-intézeti tanulmányaikban magánúton való folytatására az engedélyt meg fogom adni; úgyszintén az 1905/6. iskolaév végeig azoknak is, akik korábban végezték a középfoku iskolák VI. osztályát, vagy az óvónőképző-intézeti tanfolyamot.

VEGYESEK.

Gyermektanulmányi Bizottság. Ezen bizottság *Teleky* Sándor gróf elnöklése alatt április 8-án ülést tartott, amely a Bizottság működésének örvendetes gyarapodásáról tett tanúságot. A Bizottság nagy gondot fordít arra, hogy a külfölddel megismertesse a hazai gyermektanulmányi mozgalmakat. Összekötésbe lépett a berlini lélektani társasággal, a jénai és párisi gyermektanulmányi egyesületekkel, amely helyeken élénk érdeklődést tanúsítottak a bizottság működése iránt s felajánlották a társasági jelentések kölcsönös kicserélését. A Gyermek-

tanulmányi Bizottságnak ma már egy szakosztálya is van, ez «*a kísérleti paidologiai osztály*», amely Ranschburg Pál dr. vezetése alatt működik. Ezen osztály működéséről az osztály titkára: Jablonkay Géza tett jelentést. Eszerint a főváros 10 iskolájában végeztek az idén vizsgálatokat a gyermekek egyéni számoló képességének megállapítása céljából. A vizsgálatokhoz szükséges időmérő órák a főváros költségén szereztek be. A Gyermektanulmányi Bizottság képviseltetni fogja magát a római nemzetközi lélektani kongresszuson, amely április 26—30-án fog tartatni. A Bizottság képviselője Ranschburg Pál dr. lesz, aki a kongresszuson a kísérleti paidologiai osztály vizsgálatait is fogja ismertetni. Kimondotta a Bizottság egy új szakosztály alakítását is, amely az *abnormis gyermekek vizsgálataival* fog foglalkozni. Tárgyalták a *Gyermekművészeti Kiállítás* ügyét és elhatározták annak a jövő évre való elhalasztását. Szükségessé teszik a jelenlegi politikai viszonyok, továbbá az a kívánalom, hogy a kiállítás sikere az alaposabb és gondosabb előkészítéssel biztosíttassék; végül azon okból, mert felmerült az az indítvány, hogy a főváros a kiállítás idejére közegészségi és művészeti szempontból mintaiskolát építsen és rendezzen be. A Gyermektanulmányi Bizottság az *összel folyóiratot* szándékozik megindítani, amely részint népszerű, részint tudományos közleményeket fog hozni s ismertetni fogja a hazai és külföldi gyermektanulmányi mozgalmakat. Végül elnök, gróf Teleky Sándor azon indítvánnyal állott elő, hogy a Gyermektanulmányi Bizottság, amely eddig az egyesületi szervezetet nélkülözte, egyesületté, illetőleg társulattá alakuljon át. Erre kényszerítik a Bizottságot sokoldalú tevékenysége, a külfölddel való érintkezés s a folyóirat kiadásának szüksége. A Bizottság elvileg elfogadta az egyesület létesítését s az elnökséget bizta meg az átalakulás munkálatainak előkészítésével.

Betoldás a közgyűlés naplójába. A közgyűlés naplója a márciusi füzet 145. lapján közli az én felszólalásomat is a tanárképzés tárgyában. A hiányos feljegyzés következtében kimaradt felszólalásomnak egy fontos része. Szükségesnek tartom ezt utólag pótolni, mert ez teszi érthetővé a későbbi felszólalásokat. A közölt beszéd ezzel végződik: «Ajánlom a (választmányi) javaslat elfogadását.» Ez után következik még a következő toldás: «De indítványozom, hogy egészítsük a választmánynak a tanárképzésről szóló javaslatát egy betoldással, amely kimondja azt, hogy tanítóképző-intézeti főigazgatónak csak olyan tanárok alkalmazhatók, akiknek tanítóképző-intézeti tanári képesítésük van. Habár nincsen a képzők felügyeleténck kérdése napirenden, de mégis szükségesnek tartom, hogy a közgyűlés valamely formában állást foglaljon ez ügyben és kívánja a képző-intézeti főigazgatóságok létesítését. Szükséges ez azért, mert a most nyilvánosságra került népoktatási törvényjavaslat elejti a képzőintézeti főigazgatóságokat s a képzőket a megyei tanfelügyelők hatásköre alatt hagyja meg, s befolyásukat a képzők ügyeire növeli, például a tanfelügyelő a tanári testület felvételi gyűlésén elnököl. Kérem indítványom elfogadását.»

A közoktatási tanács tanítóképzési szakosztálya. A közoktatási tanács tanítóképzési szakosztálya a lefolyt évszakban a tantervi utasítások elkészítésével és a tanítóképző tanárok képzésének ügyével foglalkozott. A tantervi utasítások

közül eddig letárgyalta a magyar nyelvet, történelmet, a természettant. A rajz-oktatáshoz a mostani órák keretében *uj tantervet* készített, amit szükségessé tett a kiadandó népiskolai tanterv és utasítások új iránya, amely főleg a *természet után* való rajzoktatást teszi a rajztanítás feladatává. Ehhez képest új tanterv s ennek magyarázata részletes és beható utasítás készült a képzőintézeti oktatás számára.

A tanítóképző tanárok képesítésével a közoktatási tanács a miniszternek mult évben kiadott rendeleténél fogva foglalkozik, amely meghagyja egy képesítő vizsgálati szabályzat részletes megállapítását azon munkálat alapján, amelyet a közoktatási tanács az 1899. évben készített a tanítóképző tanárok képzése és képesítése ügyében (megjelent a Magyar Tanítóképző 1899. évfolyamának 159. lapján). Feladata volt továbbá a Tanácsnak módot keresni arra nézve, hogy miként volna megoldható a tanítóképző tanárok képesítésének ügye a középiskolai képesítéssel kapcsolatosan. A tanács szakosztálya már megállapította a módokat a kettős alapon, vagyis azt, hogy mely vizsgálatral egészítendő ki a polgáriskolai, nemkülönb a középiskolai képesítő vizsgálat a tanítóképző tanárképesítés céljából.

Siremlék Lakits Vendelnek. A Magyarországi Tanítók Országos Bizottsága az összes népoktatási egyesületek képviselőinek, tehát a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete elnökének aláírásával is felhívást bocsátott ki Magyarország tanítóihoz Lakits Vendel emlékének megörökítése tárgyában. A felhívás lelkes hangon emlékezik meg Lakits Vendel jelleméről s működéséről.

«Mikoi a magyar tanítóság ege nagyon sötét volt s ez a tanítóság oldott kéveként tehetetlenül, tanácstalanul állott, Lakits Vendel pár lelkes társával zászlót ragadott s következetes kitartással, önzetlen kartársi szeretettel vezette a csüggedt tanítóságot a haladás útján előbbre, mondhatjuk: dicsőségről dicsőségre s csak akkor tette le azt a mocsoktalanul és tisztán megőrzött zászlót, mikor a munkában elfáradva fizikai ereje őt elhagyta.» «Szívének izzó lángjával, akaraterejének törhetetlenségével, a megalkuvást nem ismerő férfiaság nyílt és bátor erejével állott meg mindig igazaink mellett a legnehezebb helyzetekben is, mert tudta jól, hogy az az igazság, melyet ő képvisel, nemcsak az ő, de egy nemzet tanítóságának is az igazsága és forró vágyakozása. Minden érdek és háttér nélkül való nyílt, egyenes, bátor és férfias fellépése adta meg munkájának zománcát.» «Ne borítsa el a közöny fővénye ennek a nemes tanítónak emlékét közöttünk. Érezze át minden tanítói szív a hálának azt a legnemesebb érzését, mely egy önzetlen és lelkes munkásért, annak emléke megőrzéseért és megörökítéseért tehetsége szerint anyagilag áldozni is tud. Ő, aki a jót, nemest, értünk, társaiért, hírnek s dicsőségnak, világi híúságnak legkisebb jele nélkül munkálta, legyen emlékében áldott; példája tanítson mindnyájunkat az egymás iránt való igaz szeretetre s közös nagy érdekeink munkálására. Kérjük a hazai tanítóság minden egyes tagját: hozza meg áldozatát Lakits Vendel emlékének megörökítésére. A bekövetkező tavaszi gyűléseken a tanítóegyesületi elnökök rendezzenek e célra gyűjtést s pénztáraikból is szavazzanak meg valamely összeget.» Ado-

mányok beküldendők az Orsz. Bizottság pénztárosához *Dallos István*, polgári iskolai tanár úrhoz (lakik: Budapest, I., Gellérthegy-utca 27. sz.), ki az adományokat nyilvánosan nyugtázza.

Ajánljuk e felhívást tisztelt kartársaink szives figyelmébe és kérjük a tanár testületeket, indítsanak a maguk körében gyűjtéseket Lakits Vendel siremlékére.

Adományokat elfogad egyesületünk pénztárosa is: *Horvay Ede* tanár (Budapest, I., Attila-utca 23.).

Nemes sziv. Az iglói m. kir. állami tanítóképző igazgatója, Arányi Antal még 1896-ban 500 koronás alapítványt tett a milleniumi nemzeti ünnep emlékére intézetének a zenében legkiválóbb és érdemes tanulói jutalmazására. A fenti összeget 1901-ben házassága 25 éves fordulója napján 200 koronával még megtoldotta.

A 700 koronás alapítványt az adományozó eddig eltitkolta, noha évi kamatait azóta évenként kiosztotta a tanulók között. Azonban az intézeti vagyron legutóbb történt hivatalos összeírása alkalmával ezen alapítvány nyilvánvalóvá lett s a miniszternek értésére jutván, Arányi Antalnak meleg szavakkal köszönetet és elismerést fejezett ki.

Ugyancsak felemelésre méltó ez alkalommal, hogy Arányi Antal, mióta az iglói tanítóképző élén áll, saját buzgólkodása és áldozatkészsége folytán egyébként is növelte az intézet ifjusági alapítványait. A dr. Emericzy Géza féle 800 koronás alapítványi tőkét felnövelte 1000 koronára, az intézet 25 éves jubileumakor gyűjtött 1000 koronás alapítványi tőkét 2000-re emelte. Az ifjuság kebelében «Segélyalapot» szervezett, mely ma rövid, három évi működése után a 4000 koronát meghaladja. S végre úgy vagyunk értesülve, hogy a Ferenc József Tanítók-házában egy 4000 koronás szoba alapítvány tőkéje is már együtt van, melyet a nevezett igazgató a szepesmegyei tanítóknak főiskolákon tanuló fiai javára már majdnem két évtizeden át nagy fáradsággal és kitartással gyűjtött, s mely az Eötvös-alap bizottságának elhatározása folytán az alapító nevét fogja viselni.

Egyes városok tanítóinak javadalmazása. A szegedi tanítók fizetésük javítása érdekében mozgalmat indítottak. Jól megokolt kérvényükben, míg egyrészt feltárják hatóságuk előtt szomorú anyagi helyzetüket, másrészt rámutatnak Szegednél kisebb jelentőségű városokra, amelyekben a tanítói fizetés különb a szegedinél. Ezek a városok a következők:

Sopronban a kezdő fizetés 1200, a 4. évtől 1400, a 16. évtől 1600 korona. *Nyítrán* a kezdő fizetés 1200, 10. évre 1400, 20. évre 1600, 30. évre 2000 korona. *Kolozsvárott* a kezdő fizetés 1000 korona, 1 év múlva 1400 korona. *Fiumében* a tanító azonnal 1600 korona fizetést kap. *Győrött* a kezdő fizetés 1000, mely a 6. évtől 1400 koronára emelkedik. *Kassán* alapfizetés 1400, 10. évre 1600, ismét 10. évre 1800 korona. *Temesvárott* alapfizetés 1200, a 4. évtől 1500, a 12. évtől 1700, a 20. évtől 1900, a 28. évtől 2000 korona. *Székesfehérvárott* a kezdő fizetés 1000, a 6. évtől 1200, a 11. évtől 1400, a 21. évtől 1600, a 31. évtől 1800, a 36. évtől 2000 korona. *Nagyszébenben* a kezdő fizetés 1200, a 6.

évtől 1400, a 11. évtől 1600, a 16. évtől 1800, a 21. évtől 2000, a 26. évtől 2200 korona. *Kecskeméten* a kezdő fizetés 1000, 1 év múlva 1200, a 6. évtől 1400 korona. *Miskolcon* alapfizetés 1200, a 6. évtől 1400, 10. évtől 1600 korona. *Pozsonyban* a kezdő fizetés 1400, a 11. évtől 1600, a 16. évtől 1800 korona. *Aradon* a kezdő fizetés 1200, a 4. évtől 1300, a 9. évtől 1500 korona. *Nagyváradon* a tanítótság 1200 koronás fizetés most van rendezés alatt. *Pécsen* a kezdő fizetés 1000 korona, mely a 6. évtől 1200, a 11. évtől 1400 koronára emelkedik. Ujvidéken 1300, Nágykikindán 1200, a brassói román tanítóknál 1200, a szomszédos Billéden 1000, Vihnye barsmegyei faluban 1200 korona a tanítók kezdő fizetése. *Szegeden* pedig a kezdő fizetés 800 korona, mely fizetési fokozatban 30 évig megmaradhat, mert az előléptetés utja el van zárva.

Számbavéve a németországi városok tanítóinak fizetését, e kimutatással bizony nincs mit dicsekedni.

A tanítóképzők méhesei. Tallián Béla földmivelésügyi miniszter a gyakorlatilag méhészkedő tanítók számát minden rendelkezésre álló eszközzel szaporítani kívánja. Azért elrendelte, hogy a tanítóképzőkben működő gazdasági szaktanárok a méhészetre kiváló gondot fordítsanak, utasította a vándortanítókat, hogy a méhészkedés némely gyakorlati kérdését szemléltetve adják elő. A miniszteri rendelet gyakorlati megvalósítását azonban megnehezíti, hogy az ország negyvennyolc tanítóképzője közül csak tizenhat tanítóképzőnek van a tanításra megfelelően berendezett méhese. A többi tanintézetnél a méhések elhanyagolt állapotban vannak és a gyakorlati demonstrációkra teljesen alkalmatlanok. Tallián Béla földmivelésügyi miniszter megbizta Kovács Antal méhészeti felügyelőt, hogy a tanítóképzőknek méhesei beszerzésére készítsen tervzetet. A tervzet elkészült. A modern és a méhészkedés minden részével ügyet vető ilyen mintaméhes és pedig a zárt 1039, a nyíltméhes 645 koronát igényel. A miniszterium a két mintaméhes tervét és költségvetését minden gazdának, aki azt kéri, ingyenesen megküldi és a fölállítási kivitel részleteiről fölvilágosítást ad.

Kimutatás

a f. évi április hó 3-áig befizetett tagsági díjakról.

1905-re: Schön István, Angyal Dezső, Nagy Károly (Arad), Boga Károly, Hodossy Béla, Borbély Sámuel (8—8 koronát).

1905. I. félévre: Belányi Tivadar, Révfy Géza, Czöndör Sándor (4—4 koronát).

Horvay Ede,
egyes. pénztáros

MAGYAR LÁNYOK

..... KÉPES HETILAP.....
FIATAL LEÁNYOK SZÁMÁRA.

... SZERKESZTI...
TUTSEK ANNA.

Azoknak való ez a nagy gonddal
s szeretettel szerkesztett lap, a
kiknek a legnehezebb szép és jó olvas-
mányt adni, t. i. a fiatal magyar lány-
nak. A legjelesebb írók, tanítók, tanító-
nők irnak a MAGYAR LÁNYOK-ba.
A szépirodalmi részen kívül felette
becses és tanulságos részei a lapnak
az ismeretterjesztő cikkek, továbbá
a háztartás, kertészet, konyha, kézi-
munkák, női foglalkozások, divat stb.
===== körébe vágó rovatok. =====

ELŐFIZETÉSI ÁRA

Egész évre 12 kor.

Fél évre 6 kor.

Negyedévre. . . . 3 kor.

KIADÓHIVATAL: MUTATVÁNYSZÁM

▲ ▲ BUDAPEST ▲ ▲ KÉRÉSRE INGYEN.

ANDRÁSSY-ÚT 10.

A LEGJOBB, LEGELTERJEDTEBB

△△ KÉPES GYERMEK HETILAP △△

AZ ÉN UJSÁGOM

...SZERKESZTI...

PÓSA LAJOS.

MEGJELEN MINDEN SZOMBATON.

Semmiel nem okozhatunk nagyobb örömet a gyermeknek, mint AZ ÉN UJSÁGOM-mal. Meséivel, elbeszéléseivel, tréfáival, verseivel, képeivel állandó mulatságot, szórakozást szerez az apró embereknek. **Csak 2 korona negyedévre.** Januárban minden előfizető gyönyörű mesemondó naptárt kap ingyen. Előfizethetni AZ ÉN UJSÁGOM kiadóhivatalában, Budapest, VI., Andrásy-út 10. sz.

— ELŐFIZETÉSI ÁRAK —

Negyedévre 2 korona

Fél évre 4 korona

Egész évre 8 korona

Mutatványszámot ingyen.